

Fedelelet a fejünk fölé

BÁLINT JÓZSEF ÚTJA
A SZAKMÁTÓL A HIVATÁSIG

B. KOVÁCS ANDRÁS

Fedetet a fejünk fölé

BÁLINT JÓZSEF ÚTJA
A SZAKMÁTÓL A HIVATÁSIG

KOLOZSVÁR, 2019

KIADJA
AZ ERDÉLYI MAGYAR NEMZETI TANÁCS

TÖRDELŐSZERKESZTÉS, TIPOGRÁFIA,
BORÍTÓTERV:
BENEDEK ENIKŐ

TÁMOGATÓK:
BETHLEN GÁBOR ALAP
MINISZTERELNÖKSÉG NEMZETPOLITIKAI
ÁLLAMTITKÁRSÁG

© ERDÉLYI MAGYAR NEMZETI TANÁCS, 2019

© BÁLINT JÓZSEF, 2019

© B. KOVÁCS ANDRÁS, 2019

ISBN 978-973-0-29826-0.

TARTALOM

BEVEZETÉS HELYETT

*egy kérdés arról: hisznek-e önök a székelység
beolvasztó erejében? • 11*

ELSŐ FEJEZET,

*mely az észak-erdélyi Tövishát ódon
központjáról, és némi kitérővel életünk
meanderes folyamáról szól • 13*

MÁSODIK FEJEZET

*a nagyon szép kisgyermekkorról
és az amerikai nagyapáról • 21*

HARMADIK FEJEZET,

*melyben az apai kéz alatti inaskodásról
– szabadidőben! –, továbbá a családi munkaerkölcsről,
a szocialista háztáji gazdaságtanáról
és egyebekről esik szó • 27*

NEGYEDIK FEJEZET,

melyben tudomást szerzünk az állami földesúr önkényéről és drága kegyeiről, a szocialista mezőgazdálkodás üzleti titkairól, magánszemmel nézve, illetve arról, honnan kerül az olcsó disznóhús és tejtermék a kapitalizmust építő külföld asztalára • 33

ÖTÖDIK FEJEZET,

melyben narrátorunkat a mesterségesen beszűkített lehetőségek kényszerpályára lökik, de az sem csorbitja a karakán és eszes tanuló makacs hitét abban, hogy a tanulás eredményt szül, s azon felül még valamit: jellemet • 39

HATODIK FEJEZET

arról, hogy aki továbbtanul, egy másik társadalmi rétegbe léphet át, de közben egy kisebbségi iskolai tagozat is felszámolódik, s akkor eme esélytől eleshetnek a következő évjáratok • 47

HETEDIK FEJEZET,

melyben megtudjuk, mit tesz másokért kiállni osztályfelelősként, s hogy az elemi igazságérzet milyen konfliktusokba viszi bele az embert, továbbá egy heti tanárkodásról egy szabályos, de orvosiilag is indokolt pedagógiai knock out után • 55

NYOLCADIK FEJEZET,

amely az ősi Zilahról szól, a '68-as meggyésítésről s a nemzeti érzésről – két hangra, továbbá

*egy hazaküldött évharmadi dolgozatról és arról,
hogy a tanári tekintély nem a megszólításon múlik,
miként a diáki sem a füstölgő cigarettákon,
de annál többet nyomnak a latban az édesapával
folytatott meghitt beszélgetések,
melyek a Bega-parti
éneklésekben is visszhangra lelnek • 63*

KILENCEDIK FEJEZET,
*mely a szakmaválasztás kérdését taglalja,
s kiköt annál, hogy tulajdonképpen
az választ minket • 75*

TIZEDIK FEJEZET,
mely egy azóta nem kötelező szolgálatról szól • 81

TIZENEGYEDIK FEJEZET,
*melyben az egyetemi eredményekről és egy város,
a nagy fordulat bölcsőjének légköréről esik szó • 101*

TIZENKETTEDIK FEJEZET,
*melyben hősünk beszámol az első és a korszakr
a jellemző, valóban autentikus székelgyföldi
munkahelyről, valamint egy kezdő vezető
kísérletezéséről a teljesítménybér lehetséges formájával,
és arról, hogyan érte utol Murphynek az áthelyezések
természetéről szóló törvénye, megtoldva
az önérzeti lecke egy szóbeszéddé
vált példájával • 107*

TIZENHARMADIK FEJEZET

*a rohammunkás panelház építéséről és az ünnepi
tervteljesítések lejelentésének különbnél külön
gyönyörűségeiről, s az ellenmérnöki feladatokról, némi
bürokrata erőszakoskodással megspékelve, no meg arról,
hogy a gölye bizony tájszó • 119*

TIZENNEGYEDIK FEJEZET,

*melyben a megalomán gépezet összeomlása előtti utolsó
rúgásáról olvashatunk, s a fáraó-szocializmus némely
belső titkaival ismerkedünk meg • 131*

TIZENÖTÖDIK FEJEZET,

*mely arról szól, a felszabadulás milyen hasonlíthatatlan
érzésével jár, ha a csak titokban remélt hihetetlen eleven
valósággá válik • 143*

TIZENHATODIK FEJEZET,

mely az üzemi forradalmak egy esetét írja le • 151

TIZENHETEDIK FEJEZET,

*melyben feltevődik a kérdés, hogy meg lehetett volna-e
menteni a régi vállalatokat, vagy törvényszerű volt-e
tömeges pusztulásuk? A rozsdatemetővé vált üzemek
ronchalmazára némi magyarázattal szolgál egy kevésbé
látványos csőd esete, s narrátorunk kísérlete, hogy szinten
tartsa azt, ami úgyszólván az ölébe hullott neki is, mun-
katársainak is, de menthetetlennek bizonyult. Szocialis-
ta munkaerkölcs és piacgazdasági viszonyok ideiglenes
mezalianszára is fény derül • 157*

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

arról, mit tesz saját vizeken evezni • 167

TIZENKILENCEDIK FEJEZET,

*melyben az együtt indulók útjai szétválnak s melyben
a piaczgazdaság hullámzó természete is megmutatja a
maga szeszélyes mivoltát, s ebbe a közbeszerzési eljárások
átalakuló belső rendje is besegít • 179*

HUSZADIK FEJEZET

*a kapitalizmus örök szirénénekéről, az üzleti sikerről,
melyben fellendülőben van minden • 185*

HUSZONEGYEDIK FEJEZET,

*melyben a 2002-es holtpontról, a siker fonákjaként
fellépő gazdasági válságról és elvándorlásról,
egyéb szűk keresztmetszetekről és a mai (2018-as)
munkaerőhiány orvoslásáról lesz szó,
az ismétlés ódiúmat is vállalva • 195*

HUSZONKETTEDIK FEJEZET,

*mely arról szól, hogy aki termelni akar,
a társadalomépítés felelősségét sem tévesztheti
szem elől • 203*

HUSZONHARMADIK FEJEZET,

*melyből megtudjuk, mekkora fájdalommal jár,
ha valaki nem kívánt módon
vergődik hírnévre • 213*

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET,
*melyben kitérőt teszünk azért, hogy tisztázzuk,
összefér-e a politizálás az üzlettel,
s ha nem, mégis miért igen • 221*

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET,
*melynek a pártszervezet építése a témája, megspékelve
a belső ellenzéki szervezkedés pár tanulságával • 225*

HUSZONHATODIK FEJEZET,
*melyben megtudjuk, hogyan folyt le azóta szinte nyolc
év, mik a részleges kudarc okai, és mire számíthat egy
helyi és belső ellenzéki politikus, ha tábora kisebb az
ellenfelénél, s hogy az örköi romatelep lakosságának
társadalmi integrációjáról nem szabad lemondani • 233*

HUSZONHETEDIK FEJEZET
arról, mit mond az MPP-s tükör, ha belenézünk • 239

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET,
*melyben a céges és családi nevelés kerül szóba, kitérünk
arra, hogyan függ össze a munkahelyi patriarkális han-
gulat a helikopteres meneküléssel, a szívbeli ügyeknek mi
közük a munkatermelékenységhez, továbbá a pályázati
rendszer némely fonákságáról is szó lesz, s az álvállalko-
zói rendszerről nemkülönben • 255*

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET,
mely amolyan riporterri ráadás • 265

BEVEZETÉS HELYETT

*egy kérdés arról: hisznek-e önök a székelység
beolvasztó erejében?*

•

A két fogalom, a házé és a hazáé ritka szervességben kapcsolódik össze e kötet hősének életében, s nincs is emberibb és szebb feladat örökölt világunk otthonosabbá tételénél. Kezdeként azonban a kérdést kissé átfogalmaznám, miként az előszó címében jeleztem.

Bálint József építészmérnök és erdélyi magyar politikus eddigi életútja és szakmai pályája Szilágycsehtől Sepsiszentgyörgyig vezet, átlósan egész Erdélyt átöleli, s az, hogy a társadalomépítésben, világunknak a transzszilván valóságba illesztésében horgonyoz le, abban – meggyőződésem szerint – nem akármilyen elhivatottság vállalásának jelei ismerhetők fel.

No de hogyan is állunk a székelyekkel?

Nicolae Iorga ugyan beolvasztásukról alkotott egy szája íze szerinti hipotézist, az alábbiakban másról lesz szó, itt ugyanis ők a befogadók. Én kevés Bálint Józsefhez hasonló hiteles székelymagyart ismertem, pedig hát pontosan a jelző hiányzott az összetételből, mikor

megszületett jó pár száz kilométerrel és egy történelmi sorssal arrébb 1960 novemberében. Különben az sem volt kutya, de én mégis székelyföldi honfoglalásában éreztem rá eredetiségére. Riporterként tűnt fel nekem a nagy érzelmi-világnézeti váltás idején, mely a rendszercserét követő első, naiv és reményteli (vagy inkább illúziókkal telinek nevezzem?) évtized lezárultát jelezte az ezredfordulót követő eszmélés éveiben. Feltűnt, hogy a magyar közéletben jelentkező új, kritikus szemléletű helyi csapatban van egy hang, amire érdemes külön odafigyelni. Azóta ama társaságból sokan visszatértek civil pályájukra, nem úgy Bálint József, az egykori sajtóértekezletet tartó politikus és interjúalany, akinek nem szokása feladni ama céljait, melyeket helyesnek tart. Életútja több mint tanulságos, ezért a legkorábbi időkkel kezdtük a számbavételt, mikor eljött e pályakép megírásának ideje, s annak is, hogy átfogóbb képet nyújtsunk magának az erdélyi sorsnak egy egyéni életbe szövődő változatáról, politizálás és szakma, a vállalkozói problematika, közélet és magánélet ellentmondásos összefonódásáról.

Sepsiszentgyörgy,
2018. szeptember 21.

B. Kovács András

ELSŐ FEJEZET,

*mely az észak-erdélyi Tövishát ódon központjáról,
és némi kitérővel életünk meanderes
folyamáról szól*

•

Hát akkor vegyük szemügyre mindenekelőtt Szilágycsehet és vidékét, lássuk, mit mondanak róla ama elvont adatok, melyek egy statisztikai táblázatba vagy lexikonba eljuthatnak. A Wikipédia, a szabad enciklopédia azt tudja róla, hogy a Partium néven ismert történelmi régió része, Szilágymegyében fekszik, a Tövishát központja. A városnak magának 2011-ben 4867 lakosa volt, ebből 3260 volt a magyar nemzetiségű, a hozzácsatolt négy faluval 7212 volt az össz-lélekszám, Mutost, Oláhhorvátot és Szilágynádasd főleg románok, Völcsököt magyarok is lakják, mai, 2018-as polgármestere az RMDSZ-es Cheregi János. Húsz év alatt sokat csökkent a lélekszám, 1992-ben ugyanis „társközségeivel együtt 8954 lakosából 4508 volt magyar, 4150 román, 280 roma és 9 német”.

Veretes évkönyvekben és mai lexikonokban megőrzött történetéről annyit tudunk meg, hogy „egykori várát 1319-ben említik először, amikor Borsa Kopasz

(hírhedt feudális kiskirály, uralkodóinak hol jobb keze, hol árulója) fiai felgyújtották. Református temploma 1519-ben épült, melyet a mohácsi síkon hősi halált halt Drágffy János országbíró építtetett. A 17. században több ostromot szenvedett, majd Várad eleste után végvár lett. Később átalakították, a palota egy része még áll. 1910-ben 3446 lakosából 3221 magyart és 202 románt írtak össze. A trianoni békeszerződésig Szilágy vármegye Szilágycsehi Járásának székhelye volt.

A 2011-es népszámlálás szerint 7214 lakosából 3560 magyarnak, 3465 románnak, 21 – se több, se kevesebb – romának és 7 németnek vallotta magát. A szűkebben vett Szilágycseh lakossága többségében magyar, míg a beosztott falvak – Völcsök kivételével – szinte teljesen román lakosságúak”.

Említik továbbá nevesebb szülöttei közt Kun Bélát, a későbbi kommunista vezért, Marián István ’56-os forradalmárt, Molnár Miklós gazdasági szakíró, Koller Ákos és Sándor sportolókat, Veres-Kovács Attila kortárs református lelkészt, püspökhelyettest.

Az Élő Erdély honlap ehhez hozzáteszi: „Története szorosan összefonódik a város fölötti magaslaton épült Cseh várával, melyet 1319-ben említenek először. (...) A város neve két részből tevődik össze: a cseh utónév az itt megtelepedett cseh vagy morva telepésekre utal. (...) Szilágycseh főbb birtokos családjai a XV. század folyamán a kusalyi Jakcsok és a bélteki Drágffyak voltak, az utóbbiaknak később sikerült megszerezniük a teljes uradalmat. A város református műemléktemploma 1519-ben épült mint kápolna”, a két nemesi család címere megtalálható

a templomban. A római katolikus templomot 1614-ben emelték, a román templomot pedig 1935–40 között, a görögkatolikus felekezeté volt, ma az ortodoxok használják. Jelentős zsidó közösség is lakta korábban, díszes zsinagógájukat a 1960-as évek elején lebontották. A honlap említést tesz még újabb alapításként a Zsibai tábor elnevezésű táncművészetről, amelyben a szilágysági és kalotaszegi hagyományt ápolják.

Ennyit említenek a felkeresett források. Lássuk, hogyan élte meg mindezt és az ezen túliakat – mert az élet nem csupa hírnévből és nevezetességből áll ám, hanem 99 százalékban hétköznapiakból és közemberek ügyes-bajos dolgaiból, melyekre eddig a lexikonok figyelme nem terjedt ki – egy lelkes kis polgára, ahogy a fokozatosan megnyíló gyermekéskor előtt lassan exponálódnak és letisztázódnak, értelmeződnek a hatvanas évek második felének és a hetvenes éveknek a viszonyai, képei, élményei.

De előbb pár szót arról, hogyan változnak életünk színterei, s mennyi bennük a választás, mennyi a fátum és mennyi a véletlen játéka.

– Egy korábbi riportomban (Háromszék, 2007. szeptember 7. és 13.) beszámoltál róla, hogyan tanult apádtól a mesterséget, és az hogyan nyomta rá egész életedre a maga pecsétjét. De például a magyar érzés és közösségtudat hogyan alakult ki benned?

– Én hetedikos koromban, 1973–74 körül olyan verseket írtam, melyekben az már erőteljesen jelentkezett. Szilágycsehben nőttem fel, mely 1968-ig – nyolcéves koromig – Nagybánya tartomány egyik rajonjának volt a

központja, Máramaros és Szatmár felé több olyan falu is van, melyek a mi városkánkat tekintették központjuknak, például hét kilométerre Illésfalva, románul Băsești – mond-e ez számodra bármit is? Ott született Pop Gheorghe de Băsești, aki Pap György néven a magyar országgyűlésben is volt képviselő, s aki a nagy román egyesülés idején, 1919–20-ban a Szebenben székelő Consiliul Dirigintet, az erdélyi Kormányzótanácsot vezette. Nos, az ottani románok csütörtökön, vásár napján jártak be, ott előttünk vonultak el, s nemigen értettem a beszédüket. Akkor délután megtelt az ortodox templom is, de miután elmentek, mi egy hétig román szót nem hallottunk. A százvalahány házasságunkban egy-két román család ha lakott. Úgy kilencszázhetven körül a velünk szembeni házba költözött egy család velem egykorú fiúkkal, ők beszéltek románul. Később sejlett fel bennem egyszer, hogy hiszen én román óvodába is kellett, hogy járjak. Az történt ugyanis, hogy négyévesen édesanyám beíratott a kiscsoportba. Az egyik unokabátyám járt oda, s nekik olyan óvó nénijük volt, aki nekem nagyon megtetszett. Az anyám már kevésbé, mert öreg volt, ráncos, szemüveges, és olyan magas hangja volt, hogy el sem tudtam képzelni, hogy az nekem mesét mondjon. Addig bömböltem, amíg hazavittek, és másnap nem akartam óvodába menni, követeltem az unokatestvérem óvó nénijét, de az nagycsoport volt, úgyhogy beíratott egy másik, fiatalabb óvó nénihez, akihez a szomszéd fiú is járt. Később tudtam meg, hogy az tulajdonképpen román csoport volt. Reggel mindkét nyelven köszöntünk, a meséket viszont magyarul olvasta a dada néni, az óvó

néni pedig két nyelven, úgyhogy pár szót románul is felszedtem.

Apám mesélte, hogy a háború után még az iskolánkon az állt: Szilágycsehi Állami Magyar Gimnázium. Ezek elkoptak, mielőtt én olvasni megtanultam volna, azért is volt számomra olyan nagy újdonság, amikor életemben először látogattam el Sepsiszentgyörgyre, 24 éves koromban. A tengerről jövet egy felső-háromszéki ismerős rokon családot akartunk meglátogatni, s átszálltunk Sepsiszentgyörgyön. A húgom, feleségem leültek egy padra, én elindultam városnézni. Megnéztem az álmomást, a vele szembeni üzletet, az Olt vendéglőt stb. magyar nyelvű feliratokat, az akkor szép tavat, Brassó felé a gyárakat, a magas tízemeletes pengeblokkokat. Megvolt a régi mellett az új híd is, de azokon nem mentem át, úgy hittem, az már egy másik település, különösen hogy nem volt beépítve a mező. No de az élmény akkora volt, hogy az jutott eszembe, ide szívesen telepednék. Bejártuk Felső-Háromszéket, rengeteget gyalogoltunk, félóránként jártak a távolsági buszok, Szentkatolnán szálltunk meg, de végigjártuk a borvizes Kovásznát, Kézdit, Bálványost. Nagyon tetszett. Kihelyezéskor arra gondoltam, itt jól lehet érvényesülni a magyar nyelvvel, magyar óvodában-iskolában sincs hiány. Felírtam a listám élére, s olyan szerencsém volt, nem választották el előlem a szentgyörgyi helyet, még az a három-négy magyar is előttem mind rosszabb helyet választott, mert nem ismerték a Székelyföldet, nem tudták, hogy vonaton könnyen megközelíthető, itt jó a levegő, jó a víz – a bort, azt mi hoztuk magunkkal.

Hadd szólaljon meg a sorstárs riporter: megértem Bálint Józsefet, magam is így jártam. Nincs mit csodálkozni, nősülés előtt erre utaztában Petőfit is megragadta a látvány százhusz évvel korábban, mikor a természetközelség jeleit még hangsúlyozottabban viselte magán a település, miként az kitűnik Júliához címzett nevezetes leveléből, melyben fészekrakáshoz készülő fecskéhez hasonlítja magát. Én érettségi és a sikeres felvételi utáni nagy önállósulási lendületemben indultam el egy barátommal országjáró körútra, s mikor ide értünk 1968 augusztusában, elemi erővel hatott rám ennek az akkor még teljesen magyar kisvilágnak a vonzereje, pontosan magyar volta miatt, hiszen az elrománosodó Kolozsvárról érkeztem. Másnap augusztus 23-a volt, a rendszer nemzeti ünnepé kente fel a román átállás napját. Az Iskola (ma Mikó Imre) utca torkolatával szemközt ácsolt tribün díszelgett a parkban, és a frissen kinevezett megyei vezérkar – a megyésítés hőskora éppen elkezdődött, utólag is ez lett az újkori időszámítás nullás kilométerköve – Király Károly megyei első titkárral onnan nézte végig a szövőgyár, a dohánygyár, a helyi- és a kisipari szövetkezetisek felvonulását; emlékszem, hátul a város három taxija haladt, amit nagyon mulatságosnak találtam. Minden kisebb volt, mint szülővárosomban, de a hangulat megnyerően meghitt és otthonos. A nagy népkeverés és erőltetett iparosítás terve még csak papíron létezett. Délután pedig a Székely Mikó kapujával szemközti, deszkapalánkkal kerített (azóta beépített) térségen végignéztem a középiskolások tánccsoportjának műsorát, sok szép lányt és csinos fiút székely népví-

seletben – miért tagadnám, aki máshoz voltam szokva, felkavaróan emlékezetes maradt számomra ez az első élmény, iskolai hivatalosságnak és a családi meghittségnek az a hasonlíthatatlan, töményen magyar elegye. Harmadnap – az éjszakát a Csíki utcai egyetlen ódivatú szállodában töltöttük, az épület áll még – hátizsákosan gyalog vonultunk ki a városkából. Ahol ma a villanyrendőr áll, elfogytak a házak és a Vasút (ma Olt) utcán túli szép zöld mezőn, talán búza- és kukoricatáblákon és a régi vashídon – hídfői még léteznek – át jutottunk ki a szerény épületek övezte régi, nagyon vidékies kinézetű állomásra. Azzal szemben ott gubbasztott egy kopott vendégfogadó, amiről azt rebesgették, hogy fénykorában bordélyház volt.

Bálint Jóska már merőben mást látott itt, s egész városnak hitte, amit akkor itt talált... mikor is? Az 1980-as években, szinte két évtizeddel később, mely időszak jobban átgyúrta a várost, mint a korábbi egész évszázad. De nem fordította ki egészen önmagából, és – az olvasó engedelmével – ez lesz könyvünk egyik fő témája.

Viszont amíg odáig érünk, annak hosszú sora lesz.

Amikor én még kisbaba voltam...

MÁSODIK FEJEZET

*a nagyon szép kisgyermekkorról
és az amerikai nagypáról*

– Gyerekkorom minden szokásos nosztalgián túl – kezd elbeszélésébe Bálint József – tényleg nagyon szép volt. Családi ház és kert persze, amit itt, Sepsiszentgyörgyön is építettem magamnak és családomnak. Nyolc-kilenc-éves lehettem, mikor az egyik szomszéd család tömbházba költözött, a negyedik emeletre, a nyári vakációban hazáig kísértem a havert, s én bizony a lépcsőházban – ablakai kifelé nyíltak – úgy kapaszkodtam a korlátba, hogy! Én a konyhaajtóból nem léptem volna semmiért az ablak felé! – neveti el magát. – Ahhoz képest, hogy később blokkok közt telt az életem s a tízemeletes mellvédjére kiálltam anélkül, hogy fogóztam volna... Akkor, a hatvanas években még kevés tömbház állt Szilágycsehbén. A mienk kertesi családi ház volt, tartottunk nyulat, disznót, szárnyasok is voltak, aztán bivalyok, miket később tehenekre cseréltünk le, ahogy egy kis pénzt félre tudtak a szüleink tenni. Édesapám, aki két éves korában árván maradt, kőművességet tanult, csoportvezető volt

akkorjában, inasokat is tarthatott. '60-ig magániparosként dolgozott, utána kötelezték, hogy beálljon a kisipari szövetkezetbe. Édesapja, aki harmincévesen halt meg, építési kisvállalkozó volt, ezek szerint Balázs fiam a negyedik nemzedék e szakmában. Én úgy nőttem fel, hogy délben ki kellett vinni apámnak az ebédet, kisebb koromban édesanyámmal együtt, később egyedül, aztán hol az egyik húgommal, hol a másikkal, míg át nem veték ők, és hozták mind a kettőnknek, mikor már apámmal dogoztam. Miket építettünk? Családi ház volt a legtöbb, akadt néhány ipari jellegű épület is a városban, de kijártunk falvakra, templomokat is újíttunk fel, minden nyárra jutott egy-kettő. Általában egy református és egy ortodox. A bükki falvak lakói ortodoxok, apámék ott minden faluban építettek. A Bükk tájegység, Szilágycsehtől Szatmárhegyig terjed, a Szamos kanyarulata zárja közre, a hegységig tart.

Szilágycseh viszont annyira magyar volt, hogy gyermekkoromban alig négy-öt nem magyar családot tekintettek tősgyökeres, régebben ott lakó románoknak. A megyésítés után jött a betelepítés, s az iparosítással még szaporodott a számuk. Jelenleg a hétezer lélek közt feleformán van még a magyarság a környező falvakkal megtoldott városban, de a falvak nélkül még mindig mi tesszük ki a többséget. Gyermekkoromban két magyar osztály mellett egy román volt évfolyamonként az iskolában, annak is fele magyar tanulókból állt. Aztán létesítettek még egy román osztályt, mely az ottani leányárvaház növendékeit fogadta be. A fiúárvaház ugyanis Zsibón volt, a másik közeli városcában. Magyar környe-

zetben nőttünk fel, de román szó azért járta, s nagyon jó, sőt kitűnő tanáraink voltak az óvodától fel a középiskoláig.

– Bizonyára eszedbe se jutott, hogy akár bírálhatnád is őket!...

– Jaj dehogynem, én akit egyszer lehetett, azt bíráltam. Volt összetűzésem az iskolában, én mindenkivel szembeszálltam, ha okom volt rá.

– Ne beszélj!

– Nem is egyszer, és leginkább nem a saját érdekében.

– Persze, te a legnagyobb gyerekként jöttél a világra a három közül, két húgod bátyjaként kellett viselkedned. Ejsze bandához is tartoztál?

– Juj! Bandavezér is voltam. Öten voltunk szomszédfiúk, tizenöt házból, velem egykorúak, kétszáz méteres utcahosszban. Népes korosztály voltunk. Bár engem keveset hagytak játszani a szüleim, a többieket messze többet. Nálunk a gyereket, ha már járni tudott, rábízták önmagára. Kétszer kísérték el az óvodába, második nap beíratlak a másik csoportba és megnyugodtam. Az iskolába is egyszer kísérték csupán el, pedig jóval messzebb volt. Másnap meg kellett keresnem az iskolát, követtem a többi gyereket, mert első nap anyámmal kézen fogva nem figyeltem meg, merre mentünk. Jó kilométerre feküdt, hazafelé négy lány és hét fiú, csapatban jöttünk, párhuzamos osztályokba jártunk. Bandavezér? Hát apám nevezett annak. A velem egykorúak általában hallgattak rám, mert tanulmányokban a legjobb voltam közöttük.

– Pedig az első tanulókat nem szeretik...

– Engem igen, mert nem akartak megbukni, és ahhoz, hogy rendben legyen a házi feladatuk, délután sorban álltak nálunk, én mindegyiknek segítettem. Ők visszasegítettek a házkörüli munkákban. Nálunk családi hagyomány volt, a gyerekek meg kell mutatni, hogyan lehet megélni, pénzt keresni. Mindenki erejéhez mérten dolgozott. Tízévesen már kapáltam. Apám részéről szilágycsehi volt minden felmenőnk, anyámék jövevényeknek számítottak. Anyai nagyapám az Egyesült Államokban született, a felesége Désen. Ott valamelyik faluban még állomásfőnök is volt egy ükapám. Anyai nagyapám, Toroczkai József született Amerikában, kivándorló családban. Apja valami bankrablás ártatlan áldozata lett, s dédnagyanyám – akit nem ismertem – fogta a csonka családot, az egyéves fiát s a valamivel nagyobb kislányát, és hazatért. Különben a Kárpátián utaztak, azon a hajón, mely felszedte a Titanic túlélőinek egy részét, tehát ez 1912-ben történt. Nagyapám akkor hatéves nővére emlékezett is a vízben úszó emberekre, mesélt nekünk róla. Én tíz évre rá láttam a filmet, A Titanic utolsó éjszakáját a tévében. Mi a magyar televíziót néztük Szilágycsehben. 2007-ben pedig a kanadai Victoria városában a katasztrófának szentelt kiállításon nézhettem meg a fényképeket, a kihalászott roncsokat, egyéb tárgyakat. Nagyapám végig amerikai állampolgár maradt. A nyolcvanas évek végén a fia, anyám öccse, aki sváb feleséggel élt Temesváron, ki akart telepedni nyugatra. Mivel a német listán eléggé hátul álltak, s ráadásul azt márkában kellett kifizetni, inkább választották

az amerikai útlevél nyújtotta előnyt, a visszatelepedést Amerikába. Megkérdezték a szüleimet is, ők kapásból elutasították. Én már Szentgyörgyön éltem, én sem akartam velük tartani. Ők végül '89 augusztusában mentek el, de csak Németországig. Mikor a szervek megtudták, hogy fia csak Németországig ment, ki akarták utasítani nagyapámat is, de közbejött a decemberi váltás és maradhatott. 1990-ben 80 éves volt, akkor halt meg júniusban.

No de a ház körüli munkák. Anyám végig házias-szony maradt, s ehhez hozzátartozott a harminc áras háztáji, ahol kapálnivaló is volt, meg gyümölcsös, szőlő. Mi otthon mindent elsajátítottunk. Nem tudom vannak-e sokan a prérin, akik hozzám hasonlóan tehenet fejni és kaszálni is megtanultak. De a tehénvásárláshoz előbb a nyári vakációban nekem is pénzt kellett keresnem. A nyolcadik osztály után kezdtem, bár az azelőtti vakációban pár napig téglát vettem, amit napszám-ban fizettek meg. Agyagtéglát préseltünk, amit utána máglyában égettek ki. Házi készítésű, a nagyborosnyói cigánytéglához hasonló. Nem taposták, hanem gyári présgépet használtak. Odaálltak az agyagos dombhoz, kiszedték a pincének valót, azt be is kavarták, abból készült a téglá, amiből a házat is megépítették. Legalább olyan minőségű volt, mint a gyári téglá. Úgy kiégették, hogy ha földhöz verték, pengett, nem hullott szét. A vályogtéglá más, homokkal elegyes agyag, amit hígra kevernek, szalmatörökkel együtt, kiborítják a formát, az megszárad, máglyába rakják és tovább szárítják. Mikor megvan, felépítik belőle a házat. Vakolásnál viszont, ha

nem sártapaszt, hanem cementes-meszes maltert használtak, be kellett dróthálózni, szeget ütni a vályogba, azt betekerni dróttal, s úgy bevakolni. Én még azt a kort is kifogtam. Földművelés? Mindenhez kellett érteni, gyümölcsösünk volt, szőlőnk és szántó. Mindent vetettünk, kapáltunk, amellet szilvát szedtünk, pálinkát főztünk és szőlőbort is készítettünk.

Búcsú a szülői háztól, irány a hadsereg. Családi kép (szüleim, húgaim és dédnagyanyánk)

HARMADIK FEJEZET,

melyben az apai kéz alatti inaskodásról– szabadidőben!– , továbbá a családi munkaerkölcsről, a szocialista háztáji gazdaságtanáról és egyebekről esik szó

•

– Az első vakációt nyolcadik után végigdolgoztam, két és fél hónapot szeptember 14-ig, és szép pénzt kerestem. Erő? Hogy mennyire megedződhet egy ilyen suhanc egy nyár alatt, az fantasztikus. Apámnak új munkája akadt, azzal vitt el, hogy semmi lógás. A szakképzetlenek közé osztott be, anyagot hordani, maltert és betont keverni. Én nagyon akartam menni. Kell a pénz? Menjél! Nálam nagyobbak már jártak apámmal. 16 évet írt elő a törvény, behamisítottak engem 16 évesnek. Az első fizetésből felöltöztem, elmentem egy országos iskolai buszos kirándulásra, és ajándékokkal tértem haza. Tanárok szervezték a szülők spórolt pénzén, de én ki tudtam magam is fizetni. Az utolsó fizetésem viszont megmaradt, mert az egyenruhát már megvettem, tornacipőt, mindent. Akkor építettünk egy csúrt istállóval, be volt fedve, s apám megkérdezte: Van-e valami számításod ezzel a pénzzel? Mondom nincs. 2000 lej volt

a maradékkal együtt. Nézd, azt mondja, én is kaptam fizetést, megvan az istálló, veszek két bivalyborjat, ezer lej darabja, de kéne vegyünk még kettőt, itt elférnek, s majd visszakapod a pénzt kamatostól. Persze ráálltam. Tartsam a pénzt a fiókban? 400 kiló fölé kellett hizlalni és vitték a vágóhídra. Két tél kellett hozzá. Ősszel vette meg, volt szénánk, kaszáltunk a gyümölcsösünkben meg a szomszéd kertekben. De az megevett mindent! A kukoricakocsányt is befurulyázta a bivaly, gyatra szénával is lehetett tartani. Következő nyáron több kaszálót vettünk bérbe, s azon a télen februárban leadtuk a négy borjút, s egy vagyont kaptunk érte. Darabjáért talán 4000 lejt, 16-ot a négyért. Még az apám fizetése sem volt több 2200–2400 lejnél, noha a legnagyobb kategóriás (képzettségi és fizetési osztály) volt és csoportfelelős, és sokszor a tíz órát is lehúzta.

No de az első munkanapom: ahogy hétre bementünk, egy órára rá érkezik egy autó, hozták a cementet 50 kilós zsákokban. Be kellett hordani egy fészerbe. Felvettem a hátamra egyet, bevittem vígan. De elég sok zsák volt, és hárman hordtuk szakképzetlenek. Én a másodikkal is bementem, valahogy lecsúsztottam a hátamról. A harmadiknál már remegett a lábam. Munkához szokva voltam, de nem ekkora súlyokhoz, megkértem a társam, vegye le a hátamról. Utána lementem kisdolgomra, s megvártam, fejezzék be a hordást. Fordulnom kellett volna még vagy kétszer, de az alól kibújtam. Nem akartam szégyenben maradni, hogy elejtem, kiszakad a zsák és kár lesz belőle. Szeptember 14-én egy falusi iskola vakolásától visszatértünk egy szilágycsehi

betonozáshoz, a házalap le volt öntve és földemet kellett ráönteni a pice fölé, s megérkezett a kocsi cement 80 kiló körüli adagokban, a szokásosnál nagyobb zsákokban. Nos, én azt fogtam, dobtam a hátamra és úgy vittem, mint a százkilós felnőttek, pedig én akkor ötven valahány ha voltam. Megtörtént, hogy naponta kétszázszor fordultam a két vödör habarccsal. 18 kilót nyomott egy tele veder. S „pihenés” közben kapával vágtuk a maltert, mert nem létezett még keverőgép. No de ez nem volt elég, hazaindulás előtt érkezik még egy autó cement ötven kilós zsákokkal. Tudod, reggel hétkor a kőműves feláll az állásra és kezdi kaparni a láda oldalát, hogy hol van a sár? Tehát mi szakképzetlenek már háromnegyed hétkor be kellett, hogy kavarjuk a malter, hogy legyen hétkor miből dolgozni. Este hatkor az iparos leszáll, s akadt, aki szépen elmosta a szerszámját, de a másik kiadta: takarítsd meg, s rakd el. Az inas és szakképzetlen feladata volt, de hat után. Nos, én tíz heti munka után oda izmosodtam, hogy amikor utolsó nap megint cementet hoztak, méghozzá utolsó percben, azt mi szaladva vállon vittük be, anélkül hogy megerőltető lett volna. Többen voltunk, a szakik is, de hatot-nyolcat biztosan kellett forduljon mindenik, hogy hamarabb ürítsük le, s mehessünk haza. Elsőnek egy 120 kilós fiatalember ugrott, egyik hóna alá is egy zsákot, a másik alá is egyet, s szaladt le a kocsiról a pallón. Felugrottam én is, vettem én is két zsákot és szinte úgy mentem, mint ő. Tíz perc alatt le volt ürítve. Történt mindez 1975-ben.

Az enyém? Nem feketemunka volt, tulajdonképpen szemet hunytak, nem firtatták, megvagyok-e 16 éves

vagy sem. Valójában teljes normára nem lehetett volna engem felvenni, ez a két nyár nem is számít bele a szolgálati időmbe, de a fizetés megvolt. A későbbiek már beírták a munkakönyvbe. A nyári kőművesmunka egészen a katonaságig tartott, egyetemista koromban már magánvállalkozó voltam, az feketén mehetett csak, de annyira értettem már a szakmát, hogy el tudtam vállalni felújítási munkákat a két húgommal együtt – tízéves volt az egyik, tizenegy a másik, az anyagrostálást el tudták végezni. Ha álláson dolgoztam, egy fél vederrel feladtak.

Apám nagyon precíz, felkészült szaki volt, bármilyen tervrajzot elébe tettünk, eligazodott rajta. Negyedéves társaimnak gondot okozott azok elolvasása, neki soha.

– Időzzünk még ennél, hiszen ma is ebből élsz. Apád külön foglalkozott veled?

– Nem velem. Tízen voltak a csapatban, abból hat kőműves és négy szakképzetlen segédmunkás, köztük én. A másik három már ismerte a habarcs adagolását, a betonét is, mennyi cement, mennyi kavics, mennyi víz, én anyagot hordtam. Ahhoz tapasztalatra nem volt szükség, csak bírni kellett. Utóbb én is kevertem a maltert, de általában másra hagytam, mert egy idősebbnek a cipekedés nehezére esett. Később felkerültem az állás legtetejére, vakoltam eldugottabb helyeken, ahol nem látszott annyira, ha nem a legszebben húztam, de belelendültem és versenyeztünk is. Szakképzetlen órabérért. De sokat tanultam és ma is mindennap hasznát látom. Bármilyen munkafázissal találkozom, tisztába vagyok vele, ki mit végez, s hogy tudom kifizetni. Összevetem az akkori teljesítményeket a maiakkal.

– És?

– Akkor követtem a munkatársam, és próbáltam két zsákot vinni, ma 25 kilós zsákot cipelünk uniós módra és azt is néha ketten. Ilyen a munkamorál és a teljesítmény.

– De sérvet, gerincbajt, bármit kaphattál volna.

– A napi edzés megtartott. De ez csak a kőművesmunka volt, mi hajnali négy-fél öt felé apámmal még kimentünk kaszálni 16 éves koromtól arra felé, mert meg akartam tanulni, és egyedül is végeztem aztán. Apámnak a fülébe jutott, hogy próbálom, s azt mondta: az nem játék. Jó, feleltem, én sem játszom vele. Sajnáltam, hogy ő hajnalban egyedül csinálja. Aztán egyik vasárnap hajnalban azt kérdi: „Na, jössz-e egy kicsit segíteni?” Elmentem, s utána természetes volt, hogy elkísérem, ha kaszálnivaló volt. Reggeli harmaton, mi erre nagyon vigyáztunk. Ha felszáradt, tovább nem kínoztuk se magunkat, se a kaszákat, mindennek megvan az ideje.

A kaszálót a kollektív adta bérbe, amikor nem ígérkezett gyümölcstermés, évi 500 lejért ideadták a három-négyhektáros gyümölcsöst. A szomszéd legény, velem egyidős, addig könyörgött, amíg neki is vetettem egy kaszát apámmal, és együtt mentünk, mert ha én tudtam, ő is meg akart tanulni. Szántással nem foglalkoztunk, mert lovunk nem volt. Kapálással igen, bár azt nem szerettem. A szőlőkapálás még elment, mert az domboldalon van és nem kellett akkorát hajolni. Főleg az utolsó kapálást, amit úgy hívnak: lágy szemre. Tehát amikor már puhultak, színesedtek a szemek, s egyet egyet le lehetett csipkedni. Már lazább volt a föld is. A

szőlőt azért kell kapálni, hogy ne legyen növényzet alatta, mely magában tartja a harmatot sokáig, s az a pára árt a szőlőnek. Persze szépen, óvatosan kapáltunk, csak a tejét húztuk el egy kicsit, nehogy megsértsük a gyökerét, s hogy a gyomot kiszedjük. Középen a sorok közt, ahol járnak permetezéskor és trágyahordáskor vagy karózáskor, azt mélyen fel kellett tépni, főleg tavasszal, hogy azt süsse a nap, verje az eső, porladjon szét, és a nyári munkák könnyebben menjenek. A közepe, amit télen és tavasszal a hó is megnyomott, a lé is, s még trágyát is hordtak be, mire megkarózták és metszették, annyira össze volt taposva, hogy azon volt az első kapáláson mit ütni. Ez tiszta férfimunkának számított, nyáron viszont már jöttek a nők is. Nekünk csak nyolcáras szőlőnk volt, még a nagyszülőktől maradt, az 1800-as évekből. Bort nem is vásároltunk soha. A legtöbbnek ott direkt termő szőlője volt, tehát nem ezek az oltott, nemes fajták. Amerikai vadszőlő különféle fajtái, a delavári, izabella és roska, ide tartozik az otelló, csak azt egy kicsit másképp ítélik meg a nagyon jó tulajdonságai miatt. Ezekből készült a bor. Új telepítésbe senki nem mert kezdeni, mert a kollektív akármikor elvehette volna.

NEGYEDIK FEJEZET,

*melyben tudomást szerzünk az állami földesúr
önkényéről és drága kegyeiről, a szocialista mezőgaz-
dálkodás üzleti titkairól, magánszemmel nézve, illetve
arról, honnan kerül az olcsó disznóhús és tejtermék a
kapitalizmust építő külföld asztalára*

•

– Apáméknak majdnem minden esztendőben egy disznót kellett leszerződni és leadni – bár nem mindig neveltek – csak azért, ne ijesztgessenek mindig azzal: elveszik a harminc ár művelhető földet. Kollektivizáláskor beadott két hektárt, s ennek fejében meghagyták ezt a kis gyümölcsöst és kapálnivalót, a kertet. De azon kívül a különböző dűlőkben kisebb parcellák is megmaradtak, így a gyümölcsös, a kaszáló, annak a végében a szántó és a szőlő. Tehát a harminc árban a tíz áras kerten kívül még összesen 20 ár többfelé a határban. Erre vigyázni kellett, mert megtermett benne ez-az, s tulajdonképpen a plusz jövedelmet jelentette.

– A városiakat sújtó krónikus ellátási nehézségek az ötvenes, és a főleg a jegy-, illetve fejadagrendszer a het-

venes és nyolcvanas években csak felértékelhették a saját háztájit.

– Okvetlen. Abba már nem mentünk bele, hogy tejet is szerzdjünk. Még a borról annyit: nem savanyodott meg, pedig nem lehetett igazán jó minőséget abból a direkt termő fajtából préselni. Jól iható, főleg egy darab sültkolbász után, de főzve vagy nyersen is elmegy, de nem áll el évekig. Lehúztuk a maradékot februárban Gyertyaszentelő napja körül a hordóból, mert miután kiforrt, feltöltötték, ha volt mivel, aztán onnan iszogattak, és februárban húzták le a bort. Az első lefejtés volt az egyetlen. És maradt egy kicsi még, elraktak egy korsóval húsvétra, olyan öt-tíz litert, ötöt pünkösdre, az be volt a pince sarkába téve, s a többi a tavaszi munkákkal el is fogyott. Május elsején már sört rendeltek, mert bora már nem volt szinte senkinek. Nálunk igen, mert beosztottuk. Télen a kőműves fizetést néhány liter bor árával meg kellett pótolni. Mértéktartóak voltunk az italfogyasztásban, és jutott eladásra is. Előfordult, hogy borunk megérte a következő szüretet a régi öregek nagy csodálkozására. „No de ilyet: nyáron, permetezéskor még fröccsöt isztok? Fiam, honnan van neked még borod?” Volt, mert vigyázott rá. Savasok különben azok a borok, sokat nem lehet inni belőlük, még mielőtt fejbe verne, már savtúltengésed lesz tőlük. Mesélték, hogy a kicsi magyar világban a nova szőlőt kötelező módon ki kellett vágni, semmiféle agrártámogatást nem kapott az a gazda, aki nem így járt el. A direkt termőknek ugyanis a metil-alkohol-tartalma nagyobb, mint a többinek. Talán tizenvalahány százalék az alkoholon belül. Utána

azonban megint elterjedt, mert nem mert senki nemes szőlőkbe pénzt fektetni a mondott okból. Persze több munka is van a nemes szőlővel. De az elvtársak bármikor szólhattak, hogy „ezt a darab földet odaadtuk másnak, s te nincs, amit itt keress!” Ezért is kellett disznót leszerződni. Persze soha nem azt a disznót adtuk, amit egész évben mi etettünk, hogy legyen karácsonyra, hanem nyáron, amikor többet keresett, apám megvette a 110-120 kilós legolcsóbb disznót a piacon, s azt adta be. Kezdetben még 3000 lejért hozzájutott, s kapott érte 1155 lejt. Rablás, persze. De később előfordult, hogy csak 6000 lejért tudta beszerezni, s ugyancsak 1150 bevétele volt utána. Egyetemista voltam, s hogy ne kelljen tejet is szerződjünk, biztattam apámat, valahogy játsszuk ki az államot. Tagadja meg, lássuk, mit mernek tenni. Ott a három gyerek, lássuk, ki merik-e venni a gyerekek szájából azt a kis kolbászdarabkát vagy csupor tejet?... Sokat nyúzták őket. Kapálást kellett vállalni a kollektívnek. Nyolc-kilencedikes koromban a termés negyede maradt nekünk. A kukorica (málénak hívtuk) négy tonnájából egy maradt nekünk, három leürítődött a técesznel. A területet bevetve adták, azt kapálni és leszedni kellett, úgy '75–76-ban történt.

A kapálnivalót családonként mérték ki. Apám mint önkéntes kollektivista – mert beszolgáltatta ő is '62-ben a földjét (próbálta volna megtagadni!) – a harminc ár háztájiért ezt is vállalta. De ennek még volt értelme, mert legalább a 25 százaléka a termésnek őket illette. Igaz, annak idején, az anti-antivilágban felében dolgozták meg a földet úgy, hogy a kopasz szántót kivették, s aki

vetni akart, hordott rá trágyát, felszántotta, bevetette, a termést learatta és a felét a tulajdonosnak adta bérként. Ez még a kommunista világ elején is így működött. Kisebbségi területeket, két-három árat én is béreltem, s mikor már nem volt, hogyan műveljük, mi is odaadtuk bérbe a kertrészt, amit családi használatra kaptunk. Egyetemista voltam, utolsó éves, nem volt időm rá, s kiadtuk, kínlódjon más is. Igaz, mikor láttam a silány termést, azt mondtam: ebből nem kérek semmit. A szőlőt ha más kapálta, azt mondtam: egy veder bort kérek, hogy tudjam, van szőlőnk, a többit viheti – olyan gyenge volt a termés. Ha felét elveszem, ingyen dolgozott volna az illető. Szóval rugalmasan is lehetett a dolgot kezelni.

A 25 százalékhöz még hozzáteszem: mi vetettünk a kukoricasorok közé köztes növényt is, paszulyt, tököt, s amennyi lett, azt mind vihettük haza. Nem kellett a piacra menni. Zsákszámra vittük és csépeztük otthon a paszulyt, vertük a járdán karóval.

– Szóval ennek még volt értelme, azt mondom. Minek nem volt?

– Eljutottunk oda, hogy csak tíz százalékot adtak ugyanerre úgy '84–85 táján. Persze utána már nem akarta senki vállalni...

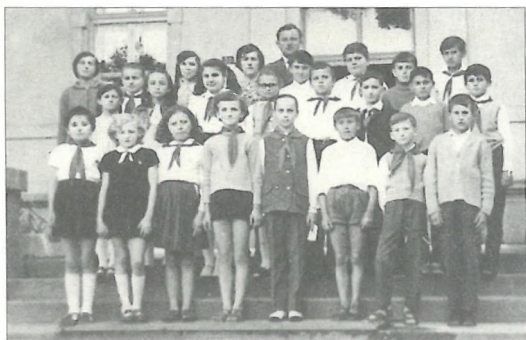
Egy érdekes „nagy üzlet” jut eszembe. Egyik évben ilyen kényszerű mezőgazdasági feladatnak egy hatvan áras lentábla kinyűvését kaptuk. Kapálni már nem kellett. '78-ban történt, emlékszem, mert nem volt kapálnivaló. S kivonultunk tízen, apám egész építő csapata. Falura kellett volna kimenni, de elromlott talán az autó. Na jó, akkor nyűjük ki a lent! Mit jelent: ahogy kinőtt

a földből, megfogod marokra, 20-30 szálát legalább, és kitéped a földből. A föld felszínén elpattan, a gyökér bent marad, ott elszakad a szál. Többen kesztyűt hoztak, én nem tudtam. Délutánra megtanultam, jól fogott volna. Zokni nélkül folytattam, mert azt húztam végül a kezemre, annyira össze-vissza volt vágva. A len olyan 80 centi magas. Maradt még egy kevés délutánra, apám azt mondta, azt majd holnap a vakációs fiúk elintézik. (Másnap reggel egy óra alatt ketten kiteptük, összekötöttük, jöttek a traktorok és feldobtuk.) Vittünk a tíz embernek egy kis száraz kaját a mezőre, s mikor végezett a csapat, anyám ebéddel várt otthon. Még volt a korábbi borból, előtte egy kis pálinka. A fiúk nem vettek el pénzt, ők „segítettek”. Egymást mindig kisegítették. Szóval az a lennyűvés legalább tizenegy munkanapnyi feladat volt és azért kapott az apám 125 lejt. Ezek viszonyítási pontok: ennyit fizetett a téesz. Jó a memóriám, külön adottságom.

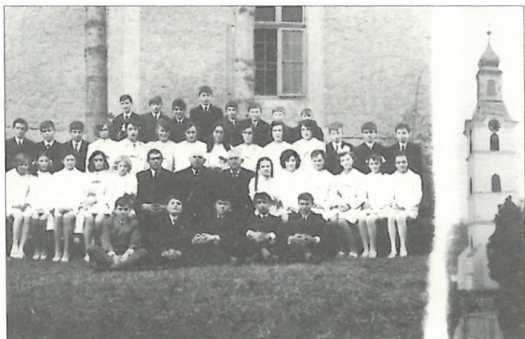
– Nem véletlenül menekültek a mezőgazdaságból az emberek.

– Miután én is nyári kereső lettem, eladtuk a négy bivalyborjat, vettünk egy tehenet, s aztán borjakat neveltünk, kellett a tej a háznál, akkor szerettem meg én is, szívesen ittuk, s ami maradt, megvették a szomszédok. Anyám örvendett a kis pénznek, nem kellett keresgélje a kenyérre valót valamelyik zsebben. A bivalyoknak kezdték leverni az árát, nehezebb volt velük foglalkozni, lemondtunk róluk a tehenek kedvéért. De akkor ránk szálltak, hogy szerződünk tejet. Azt mondja apám: „Kérdezzék meg a fiamat, a tehen az övé, nem kell-e neki

a tej?” Mi az, hogy nem kell? Ott egy szuszra felhajtottam egy literrel, lássák, hogy nekem igenis kell. Mondom: nekem ez egy ivás. És nem egyszer iszom egy nap. Nem hittek a szemüknek. Végül lemondtak a szerződ-tetésről. Én naponta két-három litert tényleg megittam, most sem adom alább egy liternél. Tejszúke van, három az unoka, szeretik...

1971, búcsú a tanító bácsitól

1974. április 4. (virágvasárnap), konfirmálás a szilágycsehi református templomban

ÖTÖDIK FEJEZET,

*melyben narrátorunkat a mesterségesen beszűkített
lehetőségek kényszerpályára lökik, de az sem csorbítja a
karakán és eszes tanuló makacs hitét abban, hogy a tanu-
lás eredményt szül, s azon felül még valamit: jellemet*

•

– A családbeli szerepek és munkamegosztásban való részvétel iskoláján túl ott volt a tanügy. Aki kritikusabb vagyok a volt tanárkollégák iránt, meglepődtem, amikor kijelentetted, hogy nagyon jó tanáraid voltak mindvégig.

– Állításomat fenntartom, elismeréssel vagyok még azok iránt is, akik világnézete más volt, mint az enyém, más módszerekkel tanítottak és neveltek, mint ma szokás, vagy amit Makarenkónak tulajdonítottak annak idején. Mert az eredményt kihozták még az egyetemen is. Át is adták a tudást, meg is követelték.

– Elismerés és elismerés közt különbség van. Lássuk a medvét!

– Én az elsőtől a tizedikig a szilágycsehi középiskolába jártam. Az egy-négy osztályban tanító bácsink volt, tavalyelőtt (2016) halt meg 92 évesen, Isten nyugtassa,

nagyon jó pedagógus, fia sokáig osztálytársam volt. A líceum alsó fokozatát ugyanott végeztem, reál szakon. Tudok ijesztő példát is felhozni, a később korrupcióért leültetett miniszter, Traian Decebal Remes szintén ott végzett, de később. Megszűnt viszont a magyar oktatás tizedik után. A líceumi évek két fokozatra bontása 1976-ban jött be, s azt követően egyetlen egy magyar osztály maradt Szilágy megyében, az is Zilahon az egykori Wesselényi Kollégium utódjában. Erre szoktam mondani, hogy én Ady Endrével egy iskolába és osztályba jártam – csak jóval később. Miért számolták fel a mienket? Mert nem volt elég diák. Nyolcadikban 28-an voltunk, 24 lány és négy fiú, mert a fiúk nagy része szaklíceumba iratkozott Zilahra, Nagybányára, Szatmárra és Kolozsvárra. Egyetlen magyar elméleti osztály maradt a román mellett a középiskolában, abban is többségben olyan lányok, akik tovább akartak tanulni vagy férjhez akartak menni. Aztán faipari szakközépiskolává alakult át, tizenegyedikről az elméleti osztályok kikoptak, mi fejeztük be utolsóként a tizediket magyarul. Abban az évben (1977) érettségizett az utolsó magyar osztály és tizenegyediket már nem indítottak. Győzködtek, iratkozzunk át a román osztályba, mert akkor meghagyják az egy elméleti osztályt. Ennekem az volt a véleményem, jó az ötlet, de annak az osztálynak fele legyen magyar tannyelvű. Létezett akkoriban ilyesmi, bizonyos tárgyakat magyarul, másokat románul oktattak volna. Velem mint osztályfelelőssel tárgyalták ezt a tanárok, én vállaltam, hogy megpróbálom. A magyar tanárok sugalmazták, van ilyen lehetőség, s én beszéltem a román osztály

tanulóival és osztályfőnökével. Én többször voltam osztályfelelős, öt-nyolcban végig az, pionírparancsnok még negyedikes koromtól. Én novemberi születésűként mindig lekéstem az első avatásokat és a KISZ-be lépésnél is már megvolt az alapszervezet nélkülüm. De tizedikig legtöbbször osztályelső voltam.

– A pioníroknál és a KISZ-ben nem választottak, hanem inkább kineveztek...

– Nálunk becsületes református módra választottak. Miért választottak engem a gyerekek? Mert én voltam mindig az, aki tudtam a leckét, bármikor kérték, mindig tudtam segíteni. És nekem voltak ötleteim. Honnan tudtam a leckét? Megtanultam, mindent megtanultam. Nekem olyan memóriám volt – mondok egy példát, mit jelent, ha valakinek van olyan adottsága, amiért nem kellett dolgoznia szinte semmit. Én tizedikes koromban fel tudtam sorolni azokat a jegyeket, amiket ötödiktől kaptam a különféle tárgyakból, azt is, mi az az egy szó, amit nem ismertem és emiatt kilencesre osztályoztak, zártak le. Mennyit tanultam? Semmit. Én úgy figyeltem órán, hogy a szavak még nem jöttek ki a tanár száján, és én már kitaláltam. Azt is megtettem, hogy kicsengetés után a tanár elé álltam, és megkértem, amit nem értettem, legyen szíves, mondja még egyszer el. A legtöbben azonnal megtették, és tudták, miért. Akadt egy újonnan jött matektanárnő, aki felcsattant: „Mit képzelsz, hány-szor fogom elmondani?” „Tanárnő, mondtam, azért szeretném, mert akkor holnap többen fogják tudni. Ha én nem értettem, tessék megkérdezni, hányan értették? Mert tőlem fogják megkérdezni.” Na jó, elmagyarázta,

én felfogtam. A férje is felvilágosította: „A te gondod is sokkal kevesebb lesz, mert ha ő megértette (én), lesz, aki az egész osztálynak segítsen.” Emiatt engem nem volt szabad piszkálni órán, a diákcsinnyek, ugye, engem nem szurkáltak, mert nekem figyelni kellett. Ha én nem tudom a leckét, ki magyaráz majd a többieknek, kiről lehet lemásolni a házi feladatot, ki fog súgni a következő órán?...

– Nahát! Ez a szerepköröd mikor alakult ki?

– Ez végig megvolt, bár nem számítottam végig első tanulónak. Egyszer kapuszolgalatot teljesítettem, a következő órán a tanárnő bekérte a füzeteket, hogy ellenőrizze a házi feladatot, s másnap, mikor kiosztotta, azt mondta: „Valaki másolt.” S elővett engem. Mondom: azt én oldottam meg. A többiek nem vallották be, de amíg én kapus voltam, a fiúk kivették a füzetemet és lemásolták a házit. Honnan jött rá a tanárnő? Volt benne egy hiba. Mikor bizonyítanom kellett, mondom: „Jó, akkor üljünk le, és csináljuk újra.” S kezdtem megírni, de úgy, ahogy emlékeztem, hogy itt hagytam abba a sort a füzetben. S mikor eljutottam a kritikus pontig, rájöttem, hogy hibáztam, s megkérdeztem a tanárnőt: Úgy írtam-e, ahogy a füzetben áll, vagy helyesen?” „Tán ne rágtam is meg neked?!” Ilyen semmitmondó válasza volt, aminek az lett a vége, hogy büszkeségből leírtam hibásan, mert emlékeztem az eredményre, visszaosztottam, és tudtam, itt rontottam el. Ugyanúgy leírtam és kaptam egy négyest rá. Becsületből egy négyest.

De hogy milyen osztályközösségünk volt! Fiúk voltunk különben valamennyien, az is valami kísérleti do-

log, pár évre különválasztották a lányokat, és '71 őszén tiszta fiúosztályként indultunk, akárcsak az előttünk levő évfárat és az utánunk következő kettő. Serdülőkorbán, amikor a nemeknek ismerkedniük kellene!... Nem tudom, ki találta ki. A lényeg az, megkaptam a négyesemet, a tízesek mellé. Nem volt nekem ötödiktől matekból tízesnél gyengébb jegyem. Aztán minden órán kérdezte a tanárnő: ki kellene, hogy feleljen? Minden órán feleltem, de jegyet sose kaptam. Eljött az utolsó két hét, mikor a bukásra állók javítanak. Az évharmadim tízes volt, a rögtönzéseim is, de feleléskor nem adott jegyet. Még kellett volna egy tízes, s kijött volna a tízes általános. „Ki akar javítani?” Előbb a bukásra állók, aztán az ötösről hatosra javítók, én maradtam utolsónak, kicsengettek. Eljutottunk az utolsó matekóráig. Feláll a három bukásra álló és én, aki javítani akart. A többiek úgy döntöttek, lemondanak a javításról, hogy ne rontsák az esélyeimet. „Na, kivel kezdjük?” A három bukásra álló megszólalt: „Tanárnő, Bálint Jósikával tessék kezdeni, mi inkább megbukunk.” Ilyet!

– Te egyszerre voltál eminens és bandavezér!

– Voltam. Kimentem, valami összevonásokat kellett végezni, algebrafeladat, kivonás, összeadás, törtek, egész táblányi volt maga a feladat. S felírtam a végeredményt. A leegyszerűsített formáját az egésznek. Erre a tanárnő majd megveszett: „Hogy? Ezt te már tudtad! Valahol már megoldottad!” „De tanárnő, én örvendek, ha egyébre jut időm, nem matematikázok!” „De igen, mert ez benne volt a Matematikai Lapokban!” Elnevettem magam: „Tanárnő, én azokkal nem foglalkozom. Ami

kötelező, azzal igen. A házi olvasmányokat elolvasom... annyi!”

– Elég utálatos fehérnép lehetett.

– Hát volt benne. Nem tehetett mást, meg kellett adnia a tízest. Persze más is volt benne. Ötől hetedikig a férje tanította nekünk a matematikát és végig tízesem volt. Nagyon komoly tanár, a líceumban is tanított. S mivel több órája került a líceumban, átadott minket mint nyolcadikosokat a feleségének, aki dicsérte a maga lányosztályát, hogy azok milyen ügyesek. Mire a férje: „Majd meglátod te, Jóska mennyire tud!” Hát naponta azzal kellett szembesülnie, hogy a férjének volt igaza. A női egyenlőség bizonyításában túl akart tenni a férjén, minden áron be akarta bizonyítani, hogy még sincs úgy, ahogy a férje állítja. Valószínűleg – mert különben felkészült volt és jól adott le. Azzal viszont engem segített, s végül oda lyukadtunk ki, hogy mégis meglett a tízesem matematikából.

Na de volt kilencesem románból is. Hetedikben került először román anyanyelvű tanárnőnk. Évhar-mad végén osztja ki a dolgozatokat, kezdi a végéről: ezek nem érték el az átmenő jegyet, ezek ötösök, aztán a hatosok, kiértékel mindenkit, volt vagy két nyolcas, s igen, egy nagyszerű is, ilyen jó, olyan jó, gratulál hozzá, ügyes! Az enyém. Kimegyek: kilences. Kérdik a fiúk: „Tízes?” „Kilences.” S akkor az egyik felcsattan – nyílt, bátor osztály volt: „Tanárnő, megdicsérte, miért csak kilences?” „Hát az nagyszerű jegy! Egy román osztályban sem kapok olyat, akinek tízest lehet adni! Nálatok egy magyar osztályban egy kilences valami elképesztő-

en jó!” Jó, ennyiben maradtunk, de a következő évhar-
madban a kiosztáskor az enyém már tízes volt. Megtört
a jég. Hamarabb kaptam tízest, mint a románok a saját
osztályukban. Hasonló ismétlődött meg tizedikben,
amikor a román tanár, aki a párhuzamos román osz-
tályt is tanította, szintén tízest adott. A kilenc oldalas
dolgozatban egyetlen piros bejegyzés volt: a tízes jegy.
Körbevitte a román osztályaiban: „Szégyelljétek maga-
tokat, nektek anyanyelvetek, de egyikőtök sem közelíti
meg ezt a szintet!”

– Ugyan honnan tudtál annyira románul egy ma-
gyar kisvárosban?

– Megtanultam. A nyelvtant tökéletesen: az olyan,
mint a matematika, szabály így, szabály úgy. Magyarul,
románul, oroszul hiba nélkül.

– A maiak a könyvet ki sem nyitják.

– Keveset olvastam, a házi olvasmányokat románul
nem szerettem, de a napi leckét meg kellett tanulni, ha jó
jegyet kívántam kapni. Oda kellett figyelni. A többiből
volt mindig tízesem, románból kilences általánosom, ez
így ment tizedikig. Egy szomszéd család volt román, a
fiuk, Marius akart kaszálni megtanulni, de jól tudott
magyarul, másokkal úgy is beszélt. Én próbáltam vele
románul, mert tudatosan készültem rá, szükségesnek
tartottam. Az iskolában odafigyeltem, jobban álltam
ebből is. Pedig akkor messze magyar többség volt ná-
lunk, nem kellett senkitől románul kérni az újságot, a
román postással is magyarul beszéltünk.

– Ismerem ezt gyerekkorom Kolozsvárjáról, a szent-
györgyieknek sem ismeretlen. Diktált a tanárnő?

– Diktált is közben. Az évharmadi dolgozatra elolvastam azt a két-három anyagot, amiből készülni kellett, vagy amiből számítottunk arra, hogy írni fogunk. A memóriám segített ki. És a tudatos törekvés. Nagyon megakartam tanulni. Hogy könnyen ment nekem, igaz, de akkor is meghoztam volna ezt az áldozatot, ha nehezebben megy.

– Megfogalmazódott benned, hogy értelmiségivé küzdöd fel magad?

– Jaj, az sosem volt kérdés, első osztálytól kezdve arra törekedtem. Nem, nem a szüleim táplálták belém. De az előttem járók, édesapám, anyám, nagyapám nem végezhettek el az egyetemet. Hét osztály után dolgozniuk kellett, férjhez menni vagy inaskodni előbb. Pénzünk nem futotta középiskolára sem. A mi szüleink viszont azért dolgoztak és áldoztak ránk, hogy megteremtsék a lehetőséget és mondták: „Lásd be, jobb lesz tanulni, mint így kínlódní tovább!”

Bálint Iosif caporal (tizedes)

HATODIK FEJEZET

*arról, hogy aki továbbtanul, egy másik társadalmi
rétegbe léphet át, de közben egy kisebbségi iskolai
tagozat is felszámolódik, s akkor eme esélytől eleshetnek
a következő évjáratok*

•

– Hogy szerették-e egymást a szüleim? Azt hiszem, nagyon. Anyám 19 volt, amikor férjhez ment és 20, amikor születtem. De volt nagyobb szerelem a családban. A dédszüleimé, akik Szilágyszegen laktak. Oda jártam nyári vakációban, amíg élt a dédnagyapám, mert '68-ban meghalt. Kifogtam néhány nyarat, elvittek egy-egy hétre a vakációban. Tata raktáros volt a kollektívben – korábban kuláknak nyilvánították a 12 holdja miatt. (Nem jártam utána, nem akarok haragot a családban, aki érdekelt benne, kikérte a földet. Használja csak, s ha eladja, ossza majd el a pénzt.) Szilágymenyő is ide tartozik – Tőkés László áthelyezése kapcsán híresült el –, ott jártak el a menyőiek a szekérúton a házunk előtt. Mikor felkeltem, a dédapám már el volt menve a mezőre, dédmamám nézte az órát, s amikor a dél közeledett, az asztal meg volt terítve, s amikor elütötte a tizenkettőt,

a kályháról áttette az asztal közepére a levest, akkor lépett be Tata, vette elő a két kispoharat, magának félig, tatának tele szilvapálinkával, s: „Egészségedre!” A puszi megvolt, leültek enni. A kenyeret ott sütötte a kemenében, bádogcsészében édes kalácsot is. Ebéd után mindenki lefeküdt, egytől háromig pihent. Utána estig dolgoztak tovább, míg a nap le nem ment. Apai ágon sajnos senki felmenőt nem ismerek, korán meghaltak a szülei és lehetett kilencéves, amikor a nagyapját is elvesztette, aki nevelte. De tőlük örököltük a házat, kertet, földet, az mind Bálint-ágon szállt ránk. A dédszülőkről még annyit, hogy amikor Tata kilépett délután, megvolt a puszi, este megint. Soha egy hangos szó! A gyerekre sem. Volt finom dorgálás, ha valaki nem végezte el a feladatát. Nekem hatévesen a vihar által letört körtefaágról kellett a gyümölcsöt leszedni, s be a fazékba, mert azt megfőzték a disznóknak. Ez az első munkával felérő feladat, amire emlékszem. Elvégezhető volt, s nem unatkoztam. Villany sem volt a faluban, este meggyújtották a petróleumlámpát. S mikor tata 1968 februárjában betöltötte a hetvenet, elment reggel átadni a munkakörét.

– Bepárasodott a szemed, valaminek történnie kellett...

– Nem túl könnyű emlékezni. Elbúcsúzott a feleségtől: „Mama, hazajövök délben, ettől arrafelé csak a tied leszek!” S ahogy jött haza, rövidített a gyalogösvényen, s amikor a házat meglátta a kanyar mögött, összeesett és meghalt. Szív! A dédnagyanyám a következő évben beköltözött a nagyszüleimhez Szilágycsehbe, és a két húgom nevelésében ő segített édesanyámnak sokat.

Nagyon közel álltunk egymáshoz, ő mindig az én pártomat fogta. Nem szerettem a leveseket, s általában a főtt ételeket. Állítólag hat hónapos koromban a főtt murkot köptem ki. El kellett végeznem a katonaságot, hogy azt meg tudjam enni. A nagyszüleim tíz percre laktak tőlünk a másik utcában. Dédnagyanyám lejött hozzánk az alszegre, ő tanított meg imádkozni, s ő magyarázta el nekem, hogy „Fiam, neked matematikát kell tanulni.” Pedig falusi asszony volt, de éltek Kolozsváron és Désen is. „És meg kell tanulni románul, tetszik, nem tesz, meg kell tanulni, mert azzal több leszel, mint másik kettő.”

– Értelmiségi gyerek osztálytársad volt-e? Versenyeztek-e veled?

– Volt, a tanító bácsié és egy banktisztviselőé. Ötödikben a tanító bácsi fia nagyobb általánossal zárt, tudták, kinek a fia, s ha jól felelt, jót kapott. Rólam nem tudták, ki fia-borja vagyok, szigorúbban is vettek, főleg románból. Úgy véltem, jól feleltem – de hetes! Így ment zsinórban. Utána persze megkaptam a tízest a harmadik évfolyamban, belátta a tanár, többet tudok. Egy kicsit lemaradtam, de hatodiktól már nem tudtak versenyezni velem, hetedikben pedig már 9,76-tal zártam, a következőnek meg 8,88-a volt.

– Tanárkodtam is, öröm hallani, mennyire nagyra tartod a pedagógusokat. De előfordulhat, nem is voltak annyira jók...

– Dehogynem! Főleg azok, akik szigorúan fogtak! Soha el nem felejttem a biológiatanáromat, Varga Dezsőt, aki bármilyen kicsi hibáért levont egy jegyet. Tanított hatodikban egy évig földrajzot is. Én már negyedikes

koromban, ami földrajzkönyv létezett a tanügyben, mind végigolvastam. Tehát előbb, mint a meséskönyveket. Biológiából kilencesem volt, mert valamit mindig ellőttem. Ötödikben anatómiát tanultunk, Az ember bonctana és egészségtana, kivéve a szaporodási fejezetet. Aztán hetedikben újravettük, akkor szaporítottak is, de kimaradt a növénytan az öt-nyolcas anyagból. Na, állattantból ász voltam, minden órán feleltem és megkaptam a tízest, mert mindent tudtam. Egyik órára – hiányoztam az azelőtti órán, himlős voltam, lázas talán, volt valami gond – a leckét a könyvből tanultam meg. De túl gyorsan olvasok, például egy délután az Egri csillagok egyik kötetét kinyírtam, s ilyenkor az ember figyelme elsiklik bizonyos apróságok fölött. Nos, a szarvasmarha emésztéséről volt szó, a nyelőcső és bendő után jönnek a gyomrok. A tanár nem nézte, hogy én hiányoztam, felszólított, rajtam a sor a felelésben. Én szépen felmondom, a recésgyomor után következik az oltógyomor, s a harmadikat én otthon leveses gyomornak olvastam. Pedig az levelesgyomor. Ezért kaptam egy kilencest. De máig is tudom, mire kaptam én kilencest. Az egyetlen l hangon múlt, s azon, hogy nem hallottam, amikor a tanár elmondta. Mert ha ott vagyok az órán és hallom, ilyen bakit nem követek el. Nekem teljesen új dolog volt, amit ott olvastam, s egy betűt elnéztem. Nem adott tízest, mert az a tanáré és a tökéletesen tudó diáké. Vissza a földrajzhoz. A hatodik osztály első évharmadában Afrika földrajza. Minden órán feleltetett, mert ha elakadt az osztály: „Na mondjad, Bálint.” Bálint vágta, mint a vízfolyás. Évharmad végén: „Na, ki áll bukásra? Ki

akar javítani? Kinek nincs jegye?” Én felállok: „Nekem nincs.” „Hogyhogynincs? Tényleg nincs. Na, hozd ki az ellenőrződet!” És beírt két tízest – ugyanaz a tanár!

A magyartanárunk Szász Erzsébet volt öt-nyolcban, akiről azt mondták, fiatalkorában nagyon szép nő lehetett. Nyugdíjhoz közeledett, de nagyon komolyan felkészített, ötödiktől végig tízesem volt nála. Nyolcadik végére osztályfőnökünk is lett, az addigit, Nagy Istvánt, elvitték katonának egyetem utáni hat hónapra. A tanárnő rajtam keresztül tudta az osztályt kézben tartani. Megmondta nekem, hogy: ezt most így csináljuk, fiam. Kedves tanárnő, jól tanított. Mi is rendesen viselkedtünk, hallgattunk a szavára. Ha valakinek segíteni kellett, vagy papírgyűjtést, közmunkát, kutyafulét hirdettek, megoldottuk. Pityókaszedés? Itt az dívott, Szilágy megyében mi málét szedtünk ötödiktől nyolcadikig és feljebb. Minden év elején két hét azzal telt el, visszahántva törtük a kukoricacsövet, csomóba dobáltuk, s megtörtént, hogy vissza kellett menni és az utánfutókra felrakni. Ötödikben a növény egy méterrel magasabb volt nálunk, kilencedikben már inkább behordani és leüríteni vittek, fiúknak való munka volt, a lányokat hagyták törögetni. Tizedikes korunkban almát szedtünk Illésfalván. Na, az gyönyörű szép két hét volt, rengeteget szedtünk, de szépen. Sokat hordtunk haza, s annyit ettünk a gyönyörű almából, amennyi belénk fért. Még egyetemista koromban fordult elő, hogy Dél-Bánságban almát és körtét szedettek velünk. Ingenymunka volt, persze, s annyi gyereket szeptember 15. és október eleje között a Szilágyságban kivinni a kukoricaföldre, ahol

rendkívül meleg volt, s órákig ott tartani, bizony megdöbbentető. S ha levetkőztünk, a por lepett be. Kényes a bőröm, sokszor üvölteni lett volna kedvem, bármi egyebet szívesebben végeztem volna. Nem szerettem, akárcsak azt, ha szénát kellett betaposni a cserép alá a padláson, ezek voltak az utálnivaló feladatok, de muszáj volt teljesíteni.

– Minket tanár koromban kivezényeltek a Barcaságban licistákkal cukorrépát kiszedetni a fagyos földből október végén vagy még később.

– Egyszer vittek minket is valamikor novemberben. Abban nem volt semmi köszönet, átmeneti olvadás volt, összetapostunk mindent.

– No de felszámolták Szilágycsehben a középiskola magyar tagozatának felső két évét. Pedig meséltem, felmerült még egy megoldás, a fele magyar, fele román osztály, amiről nekem pedagógusként nagyon rossz tapasztalataim vannak, de nem jelentett volna mégsem teljes felszámolást.

– Valóban, győzködtek, én is mind mondtam, megbeszéltem a társaimmal, lettünk volna 12-en a magyar fél osztályban. Hogy a tanárok munka nélkül maradtak volna? Kaptak órákat a román tagozaton. A hangadók mindenáron egy teljes román osztályt kívántak indítani, nyilván az elrománosítás újabb lépéseként. Mi megbeszéltük, ha én maradok, még tíz-tizenegy csatlakozik hozzám, folytassuk ott a tanulmányainkat és tegyük le az érettségit helyben. Ha meghirdetjük, még kerül valahonnan egy-kettő, ha nem, a 12 is elég lesz. A románok 16-an voltak, köztük persze hárman magyarok. Nos,

kértük a vegyes osztályt. No de nem lehet... Kérvényezni kellene... A sarkunkra álltunk: menjenek és intézzék el! A román osztály, a tizedik osztályfőnöke tanára volt a saját lányának is, aki egy valóban intelligens csaj volt. Persze futtatták, pionírparancsnok, KISZ-titkár, minden volt. Én egy lépéssel sem voltam lemaradva, de én otthon alig tanultam az egyéb dolgaim miatt, s nem szakadtam meg azért, hogy kilenc helyett tízessel zárjanak le. No de miért nem jött létre a vegyes osztály? Én azt találtam mondani, ha nem egyeznek bele, akkor nem lesz meg a román sem. Úgy gondolták, nem komoly. Nos, tőlünk senki nem iratkozott be a román faipariba, az elméleti román osztály tervét is kénytelenek voltak feladni, s végig kellett néznie a román tanári kar, hogy annak az osztálynak a krémje is ugyanoda, Zilahra volt kénytelen átiratkozni, így az említett lány az A-ba, én a B-be, egy harmadik a C-be. Többen mentek Nagybányára, Kolozsvárra, tehát elméleti osztály nem maradt Szilágycsehben, csak faipari, a régi reálosok közül néhányan azt járták ki.

A fiúk is elkísértek az állomásig (katonaság)

*A ballagásom, 1979. július 20.
Közrefogtuk Szilágyi Erzsébet osztályfőnököt*

HETEDIK FEJEZET,

*melyben megtudjuk, mi tesz másokért kiállni
osztályfelelősként, s hogy az elemi igazságérzet milyen
konfliktusokba viszi bele az embert, továbbá egy heti
tanárkodásról egy szabályos, de orvosilag is indokolt
pedagógiai knock out után*

•

– Mivel osztályelső és -felelős is voltam, többször kerültem kritikus helyzetbe. Nyolcadikos korunkban történt, hogy több új tanárt, főleg nőket helyeztek ki a szilágycsehi iskolába, új tanárnőt kaptunk rajz és művészettörténetből és orosz nyelvből, s ezek román anyanyelvűek voltak.

– Hoppá! Ez az anyanyelvi oktatási hálózat és a tagozatosdi egyik legnagyobb sérelme lett, '89 után javult némileg a helyzet, de máig sincs megoldva.

– A magyar osztály tanrendjében a Románia földrajza és Románia történelme tanárai mellé felsorakoztak ezek is. Rajzból és művészettörténetből – egy egészen idegen szókinsz, számomra is nehézséget okozott. A második tanuló, Suba Sanyó, a tanító bácsi fia felvetette a dolgot az osztályfőnöknek. Bizonyára az apjától is hal-

lotta, aki egy nagyon becsületes, nyakas kálvinista magyar pedagógus volt, hogy nem azért járunk magyar tagozatra, hogy ne értsük meg rendesen a tananyagot. Még voltak egyéb problémák is, szülői értekezletet hívtak össze, ami egyben osztályfőnöki óra is volt. Tulajdonképpen azért indult az egész, hogy a Sanyót ott a szülők és társai előtt megpirongassák, nem szép így beszélni a tanárnőről, aki nagyon aranyos, csinos, kedves volt, nagyon szerettük. Az orosz tanárnő kicsi és csúfocska volt, de annyira kedves, hogy őt azért kedveltük, pedig még negyven kilót sem nyomott szegény. A másik ügyes fehérnép, tetszett nekünk, a fiúk közül többen a 15-öt is betöltötték már. S akkor felszólították Sanyót, mesélje el, hogyan történt, s „na, mi a véleménye az osztálynak?” Csendben ült mindenki. „Na, akkor az osztályfelelős beszéljen!” „Hát kérem, kezdtem, mi ezt megtárgyaltuk az osztályban, a jelenlevő szülők azért íratnak bennünket ide, hogy az anyanyelvünkön végezzük a tanulmányainkat. Mi tudjuk a románórákról, hogy mennyivel nehezebb más nyelven értekezni. Mi nagyon tiszteljük és szeretjük a tanárnőt, de az a nehézség, hogy a művészettörténetet a fele sem érti.” Azt a négysoros verset románból még megtanulta vagy elolvasta azt a karcolatot, s valamit kihámozott belőle, s addig rágták a fülebe, amíg megértette, és hétköznapi szövegek is voltak benne, kivétel a Sobietki și româniileg az egyéb régies dolgok... szóval elmondtuk őszintén. Mondom: „ebből a szempontból Sanyónak igaza van”. Ebből a tanárnő csak annyit értett meg, hogy én igazat adok Sanyónak, mert amúgy nem értett magyarul egyáltalán. S azután

Sanyó a végén bocsánatot kért, megpusztították egymást – a tanárnő pedig maradt a haraggal irántam. De fel kellett vállalni, hogy ne legyen egyedül, mert mindenki, a szülők is nekem adtak igazat azzal, hogy valahogy oldják meg, fordítsák le nekik, tudják legalább elolvasni a tananyagot. Nagyon jó, hogy elmondják románul, azzal nincs baj, de jussanak hozzá a magyar nyelvű szöveghez is, mert különben tudatlanok maradnak. „Nem otthon fogják megtanulni a művészettörténetet!” – akadt szülő, aki ezt így ki merte jelenteni. És mi annyira megfordítottuk a hangulatot, hogy ledorongolás helyett Sanyó megdicsőült. Probléma azért nem lett belőle számomra sem, mert én továbbra is tízest kaptam, meg tudtam úgy is tanulni. A románnal nekem már nem volt gondom, azon rég túljutottam még hetedikben, nagyon-nagyon komolyan vettem ugyanis, gyakoroltam, ahol tudtam és a mai napig is hasznát veszem. Jól fogott az egyetemen, jól a katonaságnál, s ezt még kicsi korban meg kell magyarázni minden gyerekeknek.

Kilencedikben történt. Volt egy olyan filozófiatanárnőnk, aki politikai gazdaságtant, állampolgári ismereteket is tanított, és mivel nem találtak mást, rábízták a latint is. Tizedikben a földrajzot és történelmet is ő kellett leadja, mert arra sem találtak már magyar tanárt. Nyilván beillett a lehetőségek beszűkítésének a törekvésébe is. Kilencedik elején az osztályfőnökünk, Szász Erzsébet figyelmeztetett: „Jóska, kösd fel a gatyádat, mert jönnek a csajok – egyesítettek –, nagyon szorgalmasok, ügyesek, én ismerem őket, és nagyon tanulnak. Neked jobb eszed van, de azok annyit fognak tanulni, hogy neked össze

kell szedned magad, ha bizonyítani akarsz.” Ez a biztatás jól fogott, én nagyon figyeltem az órán, de otthon még annyi időm sem maradt a könyvekre, mert megvoltak még a bivalyok, és ráadásul a tehén s miegymás. Akkoriban még századnyi pontossággal számolták az általánost. Sok lezárásnál volt öt-hat tízesem, egy kilencesem, és jelentkeztem javítani. És az egyik lánnyal akkora lett a verseny az első helyért, hogy fejben számoltuk ki egymás általánosát minden felelés után. Különben ő volt a nagy szimpátiám nyolcadik óta, de csak annyi, nem több. Jó barátok voltunk, a délutánokat is egy társaságban töltöttük. Mindketten nagyon iparkodtunk, mert az osztályfőnök ösztökélt mindkettőnket (mosolyog), és kilencedik vége felé latinórán én kaptam egy tízest, Magdus egy kilencest. Valamit tévedett, és a tanárnő nem szerette a szép lányokat és a tanügyiék gyermekeit sem. Volt a tanárnőnek ráadásul egy testi fogyatéka, és sok disznóságot elművelt azokkal, akikre haragudott. Magdus nagyon szép lány volt, értelmes, de valamivel kevesebbet tudott, mint én. Ezt elismerte, a jegyet viszont akkor nem írták be neki. Következő órán kivittük az ellenőrzőket, nekem beírta a tízest és Magdusnak a nyolcast. Én leültem s hallom: „Tanárnő, rosszul tetszik emlékezni, én kilencest kaptam.” „Milyen kilencest? Nem igaz, csak nyolcast!” Senki nem mert szólni. Felálltam: „Tanárnő, ne tessék haragudni, nagyon jól emlékeszem, mert Magdus minden jegyét számon tartom, kilencest tetszett mondani.” Na de Magdus maradt a nyolcassal, én pedig egy ellenséggel. Vége volt a kilencediknek, mindkettőnket 9,49-cel zártak le, minden egyes jegy számított hát,

s mi nem azon dolgoztunk, hogy egyformák legyünk, hanem hogy egy kicsivel túltegyünk a másikon. A következő két lány ebből a késélre menő vetélkedésből ki-maradt. Nos, jött a tizedik és a latin meghozta mérges gyümölcsét, a tanárnő polgazdot tanított, és én abból bármennyit tanultam, hetesnél jobbat nem tudtam elér-ni. A földrajzban egy darabig tartottam a tízest, de aztán a tanárnő ott is hibát talált, s én hiába vittem a könyvet, hogy né, nekem van igazam, ő rávágta: rosszul írja a könyvben. Maradtam a kilencessel. Harmadik tárgya a történelem volt, abból egy feleltetéskor azt mondja: „Hülyeséget mondasz!” Ez előre vetítette, hogy nem lesz tízes. „De tanárnő, ez nem hülyeség.” „De igen, mon-dasz éppen elég hülyeséget!” Felpaprikázódtam. „Tanár-nő, ha valaki hülyeséget mond kettőnk közül, az nem én vagyok.” Kikerekedett a szeme. Hátravolt még két hét az évből, az ismétléseknél tartottunk. „Mit mondasz?” „Tanárnő azt mondtam, kettőnk közül a hülyeséget nem én mondom.” Erre a tanárnő: „Kifelé! És többet az én órára ne gyere!” „Tanárnő, én eljövök a következő órá-ra is, és még annyit mondok: a tanárnő nem fog örülni neki.” „Miket mondasz!” „Na, akkor kezdek el most!” Felnyitottam az utolsó oldalt a füzetemben, ahova leje-gyeztem, miket állított, méghozzá tévesen: Ezen az órán ezt tetszett mondani, azon azt. „Befogod a szádat? Töb-bet ne halljam!” „Tanárnő, a következő órán folytatom, s addig mondom, míg a púpja visszánő a hátára”. Ez egy durva kifejezés volt a részemről, de annyi csúnyát mon-dott mindenkire, hogy! Az előző órán tette meg, hogy végigment, s a lányoknak mindenki előtt kifordította a

melltartóját: „Koszor, nem szégyelled magad, hogy így jössz iskolába!?” Ilyen dolgokat művelt. S elkapott az indulat, az egész osztályt meg kell védeni, taglózunk le, ha ez mindenki beleköt, lefarag a jegyekből... Erre elfekezett, majd kifehéredett, remegni kezdett, s otthagya a naplót s a táskáját, kirohant az osztályból.

– Nemigen fordulhatott panaszával senkihez.

– Aztán a lányok levitték a naplót, a táskáját valamelyik hazavitte, s onnan arrafelé többet nem jött, orvoshoz került, idegösszeroppanást kapott, betegszabadságra ment. A lyukasórák alatt ő a központ egyik felén sétált, mi a másikon egy-egy fagyit nyalva. Aztán az utolsó hétre átküldték a volt osztályfőnököt, helyettesítse. Engem megkért: „A fél óra alatt, amíg átérek a másik iskolából, ahol tanítok, addig te magyarázd el a leckét, jó vagy történelemből és földrajzból is.” Egy hétig én tanítottam az osztályomat. Egyszer még az egyetemen is tartottam történelemórát, erről majd később.

– Te, de a magyar tagozat felszámolása nem szült ellenállást a városban?

– Bizonyára lett volna méltatlankodás, de kevés volt a gyerek, nem volt, mire hivatkozni. Őket leszerelték azzal, hogy nincs gyerek. Nyolcadik után az egy fiú- és egy lányosztályból és a környező falvakból még aki bejött, egyetlen osztályra való maradt. A fele nem akart ugyanis továbbtanulni. Vagy nem tudott. Elcsúszhatam volna én is. De engem a tanító bácsim pontosságára nevelt. Amikor a nagyobbik húgom megszületett, anyám a szülészeten volt, egyedül maradtam otthon. Apám háromnegyed hétkor felébresztett: „Mosakodj,

öltözz, reggelizz! Nehogy visszaaludj.” Ahogy kihúzta a lábát, én visszaaludtam. Elkéstem aznap, el másnap is. Találkozott apámmal: „Te, Jóska, mi a baj?” „Az asszony szült, nincs, aki elindítsa, én felköltöttem. Tanító bácsi, szóljon rá, hátha hatásosabb lesz!” Harmadik nap: „Ide figyelj, fiam, apád felköltött-e?” „Fel, de visszaaludtam.” „Na, ha az apád módszere nem használ, holnap reggel annyi tenyerest kapsz, ahány percet késel.” A tenyeres ott mindennapos volt, a mogyorópálcával hatalmasat lehet vágni. A lányok inkább körmöst kaptak, azt vonalzóval. A fiúk közül akadt kettő-három, akikkel az anyjuk nem bírt, s megbízta a tanító bácsit, helyettesítse a hiányzó apát. Na jó, én késtem 16 percet, a két tenyerembe ki-mérte a nyolc-nyolc ütést, a nagyszünetben a cipőfűző-met sem tudtam megkötni, de soha többet nem késtem.

Éva húgom konfirmálásán, 1981

*Baráti fotó Temesváron,
1981. április*

1981 szeptember, az építészballgatók mezőgazdasági gyakorlaton

2009. március 15. (Sztakics Éva Judit és Antal Árpád között)

NYOLCADIK FEJEZET,

amely az ősi Zilahról szól, a meggyésítésről s a nemzeti érzésről – két hangra, továbbá egy hazaküldött évharmadi dolgozatról és arról, hogy a tanári tekintély nem a megszólításon múlik, miként a diáki sem a füstölgő cigarettákon, de annál többet nyomnak a latban az édesapával folytatott meghitt beszélgetések, melyek a Bega-parti éneklésekben is visszhangra lelnek

•

– Alakulóban volt a jellemed, lássuk, miként lettél a mai konok székellyé.

– Akár székelgy gyökereim is lehetnek, édesanyám lánykori neve Toroczka Emma. Aranyosszék, ugye. Én visszább nem vezettem a családfát, az anyám öccse és gyerekei nagy kutatásba kezdtek, nagy divat volt Erdélyben, s nemesi ősökig jutottak. Kétséges. Én azzal zártam le a témát, nem sérteném meg a becsületes plebejus Bálint József édesapámat azzal, hogy más ősök után kutatok. Nem is érdekelt annyira. Tisztességet tanultam a szüleimtől, azt kell megbecsülni, nem a nemesi oklevél után szaladni.

– Pláne hogy mindketten öntudatos plebejusok vagyunk, ugye? Jócskán felnőttél már, tanügyi szervezke-

désbe kezdte, az osztályt és a tagozatot sajnos nem tudta megmenteni. Máshová kellett menni.

– Megszűnt mind a magyar, mind a román elméleti osztály, maradt a román faipari, annak nem volt túl nagy a becsülete, tán máig megvan, '90 után magyar osztály is indult a Pop Gheorghe de Băsești-re keresztelt Iskolaközpontban. Grup școlar. No de Zilahon összekeverték akkor, 1977 őszén a megye színe-jára az elméletre pályázók közül, így csehek, zilahiak, somlyóiak, krasznaiak, kémeriek, meg ahonnan még magyar tagozat létezett. A helyiek nem örvendtek a konkurenciának, a tíz szilágyosomlyói és három szilágyoscehi tizenhárom zilahit szorított ki, bár nem rosszindulattal tettük. Komoly felvételi versenyvizsgát tartottak, én talán a hatodik vagy hetedik lettem. A valamikori Wesselényiben indult akkor egy-egy magyar és román, ún. matematika-fizika osztály, egy kémia-biológia és egy filológia, mindkettő román. Tehát három román és egy magyar osztály a megye elit középiskolájában, az egykori református kollégium épületében. Akkor Matematika–Fizika Líceumnak nevezték, korábban viselte az Ady Endre, valamint a Réál-Humán Líceum nevet is. Az aligazgató volt magyar, s a román osztályokba is iratkoztak magyarok, nem túl sokan. Akik onnan kiszorultak, azok a magyar építészetbe iratkozhattak át, tehát a megyeközpontnak két magyar osztályt hagytak jóvá, a huszonvalahányból ott, ahol a lakosság egyharmada volt magyar 1977-ben. A zilahiak barátságosan fogadtak, bár búsultak a kimaradtak miatt, akikkel különben szoros kapcsolatot ápoltak továbbra is. Mai napig jó ismerősi viszonyban vagyok

olyanokkal, akikkel soha egy osztályba nem jártam, találkozókra is mindig meghívják őket.

Nos, Zilahon furcsa benyomások értek. Én 1968-ban már gondolkodó lényként értem meg a megyésítést, bár elemista voltam, emlékeztem, a felnőttek miként vélekedtek róla. Nálunk különben a lakosság a város neve dacára ellenezte a Szilágy megyéhez csatolást, négy város kellett a megyealapításhoz, ezért kanyarítottak minket is oda, de nagyon rossz néven vették, hogy járásközpontból (rajon) a megye legkisebb városa lettünk. A szilágycsehiak minden áron Nagybányához akartak tartozni, oda szoktak bejárni, s tiltakozó akciók indultak. A város elveszítette státusát, a pártszékház kárpitozott ajtaját leszedték, Zilahon szerelték fel, a parkból elvitték a padokat, sőt a tört mozaikkövet is a park sétányairól!... Zilah mellőzött város volt korábban, mellékvágányon vesztegelt, akkor határozhatták el az átgyúrását, ami mára be is fejeződött. Nagybánya ugyan 56 kilométerre feküdt és Zilah csak 32-re, de Bánya vonaton és busszal sokkal jobban megközelíthetőnek számított. Az ötvenes-hatvanas években Nagybánya még magyar város-számba ment, édesapám mesélte, hogy a szakiskolában, ahol tanult, mindenki magyarul beszélt, minden órát magyarul tartottak, igazgatók, mérnökök, mindenki az volt. A románság ugyan többségben élt a tartományban, de földművesek, erdőmunkások stb. voltak, és főleg vidéken éltek. Ez az iparosítással persze megváltozott, s a nagyobb városok után következtek a kisebbek. Nos, ez a szemeink előtt zajlott. Két évig, a téli hónapok kivételével, ingáztam, s ez napi nyolc kilométer gyaloglást is

jelentett az otthon és a buszmegálló, a buszmegálló és az iskola között. A buszozás maga egy órát vett fel. Ha a zilahi állomás közelében le volt eresztve a vasúti sorompó, akkor tíz percet is késtünk az első óráról. Internátus ugyan volt, de engem oda nem lehetett volna beíratni. Bérletet sem vettem városi buszra, hanem gyalogolva jártam be, s végignézttem, ahogy a Zilah központját övező utcákat letarolták '78–79-ben, ahonnan jó néhány tanárunk és osztálytársam is ki kellett költözzön, és tízemeletes tömböket húztak fel a helyükre, amiben persze nemcsak az utcabeliek fértek el. Sőt, az utcabelieknek általában a központtól messzebb osztottak lakást. A városmagot felszámolták, noha meghagytak pár régi házat, templomot, igaz némileg „elfüggönyözve”, eltakarva. Az iparosítással a tizenhatezres városkára rázúdítottak egy ötvenezres bevándorló tömeget, melyből legalább negyven többségi volt.

Érdekesnek találtam Zilahon, hogy a tanárelvtársasázt úgy kerülték el, hogy a matektanárt Lajosnak hívták a diákok is, a fizikatanárnőt Böskének szólították, Sári volt a romántanárnő, s előfordult, hogy az érettségi kártyáról ismertem meg egyik-másik családnevét, mert azt soha nem használtuk. Nem néni vagy bácsi, csak Lajos vagy Sári. Kevesek tanáruraztak, én sem tudtam átvenni a helyi szokást. Fiatal mesterekkel vagy tanárokkal az első adandó alkalommal, nagykorúsítási bulikon össze lehetett tegeződni. De attól a tisztelet megvolt, sőt a félsz is, főleg a helybeliek Moldován Lajos matektanártól nagyon tartottak. Mi, szilágycsehiak kevésbé, mivel nem stresszeltük magunkat, ha hetest kaptunk, otthon

nem döngettek el senkit a rosszabb jegyért, könnyen beilleszkedtünk. Elitosztály volt, a 36-ból elsőre 27 jutott be az egyetemre, erre hajtottunk, utóbb még hatan. Hárman-négyen lányok nem is felvételiztek sehova.

– Megéltem magam is '72 és '79 között, emlékszem, rendkívül megszürt osztályok voltak, országosan alig pár volt belőlük, mindenki mást ipari líceumokba kényszerítettek, magam tanárként szenvedtem végig ezt a kegyetlen és színvonalrontó reformot, mely a magyarságot kétszeresen sújtotta. A matematika–fizika osztályokból lehetett a leginkább bejutni az egyetemekre, onnan a politechnikákra vezetett főleg az út, de a tanári, orvosi stb. pályákra is.

– Legalább fele az évfolyamnak a politechnikát végezte el. Még pár szót az iskolai beilleszkedésről. Nagy divat volt a cigizés szünetben. Én még hetedikes koromban kénytelen voltam abbahagyni, mielőtt különben rászoktam volna. Ugyanis cigarettás dobozokat gyűjtöttem, cigarettát is, s mindenik márkát meg is kóstoltam. Édesapám cigarettázott, anyám nem, de mégis bekapcsolódott a női emancipáció hatására talán, s meg-megkóstoltunk a gyűjteményemből egy-egy szálat, mert a családtagoktól, rokonoktól kaptam a dobozokat, bennük pár szállal, hogy gyarapodjon a gyűjteményem. Gyönyörű szép dobozaim voltak. A nyolcadikosok bankettet tartottak, meghívtak minket is, akik a termeiket feldíszítettük. Én vittem magammal mindenféle cigarettát, a legtöbb amerikai, kínai és másféle volt. Elbújtunk egy félreeső teremben, hogy rágyújthassunk. Visszamentünk táncolni, de az egyik még kért egy szá-

lat, szégyelltem elutasítani. Mi eltávoztunk, de az egyik tanár észrevette a füstöt, és mi megpillantottuk, amint odalopózott. Figyelmeztetni már nem tudtuk a gyereket, gyorsan elhúztuk a csikot, hogy bár magunkat mentsük. Kedves osztálytársunkat fülön csípte a tanár, az bevallotta: „Bálint Jóska megkínált egy cigarettával.” Ez volt a válasz, még évek múlva is ezen derültek a tanárok, milyen szép példája a „szolidaritásnak”. Másnap tartották az évváró ünnepélyt, díjkiosztás, akkor csillogtam a legjobban, még sportból is oklevéllel jutalmaztak, osztályelső és évfolyamelső lettem, egyre szólítottak hol ilyen, hol olyan címen, de az osztályfőnököm megjegyezte közben: „Azért tudom, mi történt az este”, s amikor megint kiszólítottak: „Beszélek az apáddal!” Tizenkettő előtt érkeztem haza, néhány percre édesapám is egyik munkatársával, s azt mondja: „Te, figyelj ide, kínálj meg bennünket egy-egy szállal abból a gyűjteményből!” „Szívesen.” „Na, ülj csak le. Gyútsál rá te is!” Meglepődtem, habár már sejtettem, honnan fúj a szél. Mire ő: „Nehogy azt mondd, még nem kóstoltad.” „Nem” – mondom. Tüzet adtam nekik, rágyújtottam én is. „Látszik, hogy nem az első. Egész megszokott stílusod van.” Elkoccintottak egy pohár szilvapálinkát, s azt mondja: „Na, ide figyelj, úrfi! Ha még egyszer megtudom, hogy te cigarettára gyújtasz, amíg nem keresed meg a rávalót, akkor én a tüzes végét fogom feldugni neked oda – megértetted?” „Meg.” Attól arafelé jóformán egy szál nem járt a számban, nem is hoztak újakat, a kísértés sem volt nagy. Nem kellett megígérnem semmit, csak megértenem.

Nyolcadik után az első alkalmazotti munkám idején, az első fizetésem után, egyhetes országos kirándulásra vitt az iskola Észak-Erdélyben és Észak-Moldvában, hazafelé vettem két csomag koreai cigarettát, egyet édesapámnak, azt át is adtam aznap, a másikat megbontottam és megkínáltam őt is és a vendégét is..., véletlenül ugyanaz a személy volt. Magamnak is kivettem egyet, s elszívtuk ott közösen – az öreg Bálint szigorúan nézett, de egy szót sem szólt. Igaz, ő kapta a többi is. Én azután sem szívtam. Nem akartam ezzel „nagyoskodni”, ahogy itt mondják. Soha el nem bújtam. Ennek mi lett a következménye Zilahon, ahol az osztálytársak nagy része cigarettázott? És hol? A budiban. Nem angolvéccé, hanem az udvaron hátul, ahol olyan hűgyszag volt, hogy a szememet is csípte. Különben az iskolakertben nyugodtan rá lehetett gyújtani, a tanárok elkerülték s elnézték a dolgot. Nos, nekem állt az osztály egy része, hogy én biztosan azért nem tartok velük, mert beárulom őket. „Ide figyeljete! Jól tudjátok, egy-egy házibulin a második tömény után elszívok egy-egy szálat, de engem ne akarjatok rávenni arra, hogy a nagyszünetet abban a tömény hűgyszagban töltsöm!” „Á, igen, mert félsz!” „Na, a következő szünetben gyertek a tanári elé!” Feljöttek. Én beálltam a tanárral szemben, meggyújtottam egyet, volt egy hamutál, szívtam, levertem a hamut, a tanárok közben jöttek-mentek, naplóval a hónuk alatt, nem szólt senki semmit. Néhány nap múlva kérdezte meg egyikük: „Ez valami tüntetés volt vagy micsoda?” S akkor elmondtam: a többiek azzal gyanúsítanak, hogy nem merek rágyújtani, bebizonyítottam, tévednek, s ezzel leszereltem őket.

Tizenegyedikes korunkban történt egy kellemetlen dolog. A tizenkettedikesek történelemkönyvében megjelent egy Burebista című lecke. Én, aki Románia történelmét tanultam negyedikben magyarul, nyolcadikban románul, nekem ez a Burebista abszolút idegen volt. De úgy látszik, másoknak is az volt, mert elkezdtek viccelődni: „Ezt honnan szedték? Ezt most ásták ki? A fiókban volt? Vagy valami pártutasításként jött le?” És valaki egy cetlire felírta, körbeadták, s utána bedobták a szemeteskosárba. Másnap az íróját bevitték a vallatóba. A tanár különben román volt, de erről ő nem tudott, csak az osztálytársak. És mindenkit behívtak, hogy ki írta. Nagy vallatás lett belőle, nem volt szabad hangosan beszélni róla, de a magyar osztályok mind tudomást szereztek az ügyről. A tanárok figyelmeztettek, vigyázzunk, miket irkálunk és hova dobjuk el. Mondták: a falnak is füle van. Megdöbbentő volt, informátornak kellett lennie abban az osztályban. Nálunk is tartotunk bulikat, énekeltünk mindfélét, de nem lett következménye. Vagy nem árultak be, vagy nem volt besúgó, vagy rosszul végezte a munkáját, vagy nem hívták meg a buliba... A tanári figyelmeztetés kisebb csoportokban hangzott el, vigyázni kell az ártatlan viccelődéssel is. De kinyomoztuk, ki lehetett a besúgó, bizonyos viselkedési jelekből kiderül, megvan annak is a módszere. A tettetést különben nem csapták ki.

Egy másik eset szinte hihetetlen-számba megy. Zilah közepén ott a Wesselényi báró és a jobbágy szép klaszszikus szobra. (Rossz nyelvek szerint a báró azzal teszi a kezét a jobbágy vállára, hogy: jó, emelkedjél, de csak

eddig.) Tény, hogy a bárónak román jobbágysai is voltak Zsibó környékén. 1978. december elsején – ami akkor nem volt sem nemzeti ünnep, sem munkaszüneti nap – mi Sanyóval, aki osztálytársam volt ott is, és akivel egy évharmadig benn laktunk Zilahon, a főtér másik sarkán, a szép napsütésben, ebéd után leültünk a parkban úgy három óra felé a szobor körüli egyik padra. Közben érkeztek a buszok, a gyártelepről hozták be a munkástömeget, amely ünnepelni akart. Körbeállták a szobrot, hóráztak, énekeltek és nem történt semmi. Meg-megálltak, itták a sört és a bort. Nem tudom, hogy szervezett volt-e, de ünnepelni támadt kedvük, nekik akkor is volt okuk rá, nem csak most. Közben folyt az ivászat, újak csatlakoztak, s kezdett elfajulni a dolog annyira, az egyik férfi, könnyítendő magán, kivált a sorból, s rávizelt a szoborra. S ahogy rákezdte, a tömegből elrepült egy sörsüveg és kobakon találta. Nem tudom, ki volt, soha nem kereste senki. Szemtanúi voltunk, a barátai gyorsan összeszedték a pasast, aki félájult állapotba jutott, s elhurcolták, szétszéledt mindenki. Nem jött se milícia, sem senki, utóbb hírért sem hallottam. Tehát voltak az ünneplő tömegben olyanok, akik tudták, hol a határ. Számomra pozitív élményként maradt meg. Főleg, hogy a tömeg nem kereste, ki volt az elkövető. Valószínűleg helyesnek találták, hogy odáig nem szabad elmenni.

Kérdezted, ki volt a magyartanárunk. Szász Erzsébet után kilenc-tizedikben Kerekes Irén tanított még otthon, aki Zilahról járt ki, biztosan nem kapott elég órát, utána pedig Ősz Erzsébet a zilahi kollégiumban. Idősebb, nagyon csendes, halk szavú nő, sokan oda se

figyeltek rá, egyébbel foglalkoztak az órán, mert nem is kérte nagyon számon a tudást. Akit érdekelt, vagy akinek kellett, az odafigyelt és megtanulta. Tizenkettedik első évharmadában megírtuk a dolgozatot, aminek az volt a témája, hogy A romániai magyar irodalom kezdetei. Én a magam jó néhány oldalas dolgozatában tényleg a kezdetekkel kezdtem, a 18-as román bevonulással és a trianoni békeszerződéssel, s hogy ennek következményeképpen lett romániai magyar irodalom. Rátértem az írókra és költőkre, Tompa László Lófürösztés című versét például, amelyből teljesen eltérve a tankönyvi értelmezéstől, én azt olvastam ki, hogy Áron nem hagyja magát. Ezt szépen kifejtettem. Megérkezett a kijavított dolgozat, kiosztotta, s az enyémről nem mondott semmit, a többiekéről egy-két szava mindenikről volt. Engem kihívott, s még halkabban, mint máskor, megkért, a füzetet vigyem haza, s a következő évharmadra hozzak új füzetet, s vigyázzak arra, ezt hova teszem el.

Miért? Azt hiszem, azért mert én nemzeti szempontból tárgyaltam az egész romániai magyar irodalmat. Honnan vettem ezeket az ideákat? Mikor a húgaim születtek, első osztályos voltam Éva születésekor, ketten maradtunk otthon édesapámmal, tőle. Ő télen is gyakran leült és meséket ritkábban, de történeteket szívesen mesélt, és verseket is mondott. Hosszú verseket, a Zalán futását például kívülről fújta, nagyon jó memóriája volt. Vagy a Himnusz. A Szózatot. Még a halála előtti napon is, 81 évesen. És sok ilyet ismert. Ezeket a szilágycsehi magyar gimnáziumból hozta magával, minek még román világban is ez a felirata volt; Református iskola. Vele

vitáztam is, ahogy cseperedtem. Mert a tankönyvben írt egyet, ő mondott mást. A földrajzot nagyon szerettem, már negyedikes koromban kiolvastam a líceumista földrajzkönyvet. Beszereztem és elolvastam. A térképen behunyt szemmel is tájékozódtam. Megadtak egy elnevezést és én odatettem az ujjam. Így lehet rendesen megtanulni a történelmet is. Ott jobban válogattam, mi az, ami érdekelt és mi az, ami nem.

Szóváltás lett köztünk az '56-os forradalomról is, amiről én a Magyarországról átcsempészett tankönyvekben is mint ellenforradalomról olvastam, ezt hittem, míg apám fel nem világosított. Erre építve megkérdőjeleztem a román tankönyvek magyar vonatkozású állításait már a hetvenes évek derekán. A hírekből ájtött, hogy ott gulyáskommunizmus van, amit akkor nem így neveztek, de tudtuk, hogy sokkal jobb az ellátás, hogy nyugatra járhatnak, és hogy Kádár villamossal jár bevásárolni. Minden este a magyar televíziót néztük, a románon a meccseket és esetleg a rajzfilmet csak. Tisztázó beszélgetések folytak apám s köztem, ő elmondta, amit tudott, hallgatta Nagy Imre felhívását a rádióban élő adásban, és hogy mit írtak utána a győzők. Rá kellett jönnöm, hogy itt valami másképpen történt, s hogy Kun Béla, aki a várostól tíz kilométerre született, sem volt éppen akkora magyar nemzeti hős. Tehát a történelmet illetően muszáj volt több forrásból informálódni, s ezek a források bővültek, ahogy növekedtünk. Nemcsak engem neveltek így, az osztálytársaimat is szépen felkészítették otthon, hogy ebből feleltek, de azt tudnotok kell. Sok emlék élt még, el tudták mondani, hogyan voltak

öltözve a katonák, mikor '40-ben bevonultak, sok emlék a kis magyar világról. Varga Jóska bácsinak – két házzal arrébb lakott, unokája velem egyidős – az olasz fronton lőtték el a lábát, a talján frontról sokat mesélt, ami a tankönyvekben eléggé hiányosan szerepelt. Ahogy ma nevezik: az adtaközlők közül sokan éltek még. S megvoltak még a '40-es évek elején megjelent kiadványok, rengeteg információval, s amiket dugdosni kellett, nehogy megtalálják az illetéktelenek.

Teszek egy kitérőt. Történelem iránti érdeklődéssel oda jutottam, hogy egyetemi kollégáim – 80 százaléka román volt, utólag tudtam meg, hogy volt köztük ukrán, török, tatár és más is –, akik ismertek az első-másod-harmadévi beszélgetésekből, s negyedéven szerepelt az órarendünkben egy féléves hazai történelmi kurzus is, szóval kollégáim közül az egyik nagyváradi az javasolta, mivel késik a tanár, s én úgyis ismerem a témát, beszéljek én róla. Ez szemináriumon történt, amin a tanársegéd adta volna le az erdélyi fejedelemségről szóló fejezetet. Hát én szépen elkezdtem Buda elestével, mert az önálló Erdély históriája attól tart egészen az osztrák elfoglalásig. Azt a korszakot én szépen bemutattam egy egyórás előadásban, s mivel jegyzet nem volt, mindenki azzal maradt, amit tőlem hallott!... És nem hurcoltak el utána, ami azt jelenti, nem volt besúgó köztünk, vagy valamelyik közeli barátom lehetett, aki nem akart ártani nekem, vagy éppen hiányzott az illető.

– Szép kis felsorolás, s már másodszor!

KILENCEDIK FEJEZET,

*mely a szakmaválasztás gondjait taglalja, s kiköt annál,
hogy tulajdonképpen az választ minket*

•

– Az érettségi írásbeli-szóbeliből állt. Magyarból megdicsérték a legjobbakat, engem külön kiemeltek, de megjegyezték, azért mégsem látnak akkora különbséget az enyém és a három lány dolgozata között, úgyhogy mind a négyet kilencesre osztályozták. Szép dolgozatok voltak, könnyű tételt kaptunk. Aki Petőfiről nem tud írni, az miért végzett magyar középiskolát? Románból Eminescut kaptuk, s aki nem tud abból átmenő jegyet írni, az vajon érett-e? Persze annak volt könnyű, aki tudott. Nálunk mindenkinek sikerült, persze a jegyek nem voltak mind kiválóak, mert nem törte magát mindenki egyformán, az érettségi jegy a felvételin nem számított, súlya hát nem volt olyan nagy.

Annál komolyabb erőpróba volt a felvételi. Nagybátyám miatt jelentkeztem a temesvári politechnikára, ő ott lakott, második felesége, akit épp azelőtt vett el, egy buziási félig magyar, félig sváb asszony, egyetemi oktató volt. Toroczkai Árpádnak hívták a nagybátyámat, jelen-

leg Németországban él a családjával. Nos, ő állattenyésztési mérnök volt, Buziáson farmfőnök, de az autószereléshez is értett. Nagyon jó kiállású, kemény fizikumú, bajszos, jóképű fiatalember, könnyű volt neki másodszor is megnősülni. Nos, hazahozta a nagyszüleimet az esküvőről, s nekem két óra alatt kellett eldöntennem, mit választok. „Te gyere Temesvárra, ott mindent megtalálsz, amit Kolozsváron, én elviszlek, laksz nálunk, s mikor végzel a felvétellel, hazahozlak.” Összedobtam a nyári cuccokat, be az autóba, s náluk laktam Temesváron. A felesége órákat adott az egyetemre készülő diákoknak matematikából, voltak vagy tízen, románul magyarázott, de háromféle nemzetiségűek voltak a diákok. Én magyarul felvételiztem volna, s folyton érdeklődtem, melyik szakra hányan iratkoztak be, latolgattam az esélyeimet. Mérlegeltem, hogy biztosra menjek, mérnök szerettem volna lenni mindenképpen, de még nem választottam. Nehogy katonaság legyen belőle, mert akkor 16 hónapra vittek el, két tanévet veszített vele az ember. Aki bejutott, azt viszont csak kilenc hónapra – az is bőven elég. Néhány nappal a vizsga előtt még mindig tétováztam. Azt kérdi a nénikém: „Min gondolkodsz annyit? Gépészmérnök akarsz-e lenni?” Mondom nem. „Elektromérnök? Vagy telekommunikációs szakra mennél? Tudod-e, az mivel jár? Túl sokat kell benn ülni, látom rajtad, az nem szereted, a szemed is erőltetned kellene. A te gyenge szemednek nem használna. Te hol is töltötted a nyári vakációidat?” Rádöbrentett arra, amit én mindig is tudtam, csak nem ébredtem még rá, pedig az olyan tiszta! De nem akartam elhamarkodni, mert

azért ha 15-en lettek volna az építészetin egy helyre és az elektromérnökin ketten, akkor mégis azt választom, mert ott még a nénikém is tanított volna. No de nem volt ijesztő a túljelentkezés, hárman egy helyre, nagyszerű. Be is jutottam a sikeresen versenyvizsgázók első harmadában.

Egy érdekes és jellemző epizód. Akik magyarul felvételiztünk, az egészségügyi intézet épületében kellett jelentkezni. Ez 1979 júliusában történt. Leültettek, kiadták a tételt, felírták románul, és fél óra késéssel magyarul is. Megmondták, aki magyarul ír, annak most kezdődik a három óra. Persze aki értett románul, az helyzeti előnybe került. Felírják a magyar fordítást, és látom, hibás. Felálltam, s megkérdeztem, a két feladatsornál ugyanazt az eredményt várják-e. „Persze.” Akkor álljunk meg, mert itt gond van. „Milyen gond?” Odajöttek ketten is. Mondom: a tételnél, amelynél a motor erejét kérik kiszámolni. Puterea motorului. Az magyarul teljesítmény. „Találtam-e még hibát?” Volt, és kijavították valamennyit. Később egy csíki székely kollégám megköszönte, hogy kértem a javítást, másképp be sem jutott volna. Hogy ez mennyire volt szándékos vagy sem, nem tudom, de a felügyelők kiigazították és nem fél, de háromnegyed órát kaptunk ráadásként emiatt a fizikafelvételin.

És én Temesváron végig ezt a segítő szellemet tapasztaltam. Noha volt kivétel is, de kevés. Mikor öt év alatt az ember alapvetően mást tapasztal... Két olyan tanárom volt, akiket előítéletesnek nevezhetek a magyarokkal szemben. Az egyik Dusan Popov, akit oroszoknak

hittem először, szerb volt. Ő fizikából nyaggatott, a relativitáselmélettel, amit én csak annyira ismertem, hogy menjek át. Építézmérnök akartam lenni, nem Einstein utóda! S amikor egyszer kiszólitott és csúfolkodva azt mondta magyarul, „nem értem, nem értem”, én visszavágtam, hogy „én nem értem, de úgy látom, te sem!” Ezt valami szitkozódásfélének vélhette, mert utána ahol tehetette, keresztbe tett nekem, s képes volt az egyik tízes dolgozatom jegyét a naplóban kijavítani ötösrre. Panaszt tettem a professzornál, akinek tanársegédje volt, az megnézte és azt felelte: igazam van, de már átküldték a rektorátusra. Jelentkeztek ősszel pótvizsgára, s megkapom a tízest vizsga nélkül.

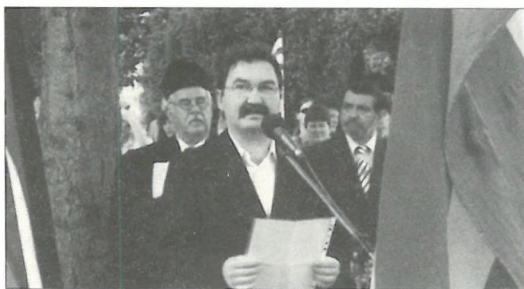
Ez egy rendkívüli kapacitású ember volt, Marcu Cristiannak hívták, aki az első előadáson felolvasta a 165 diák nevét, mindenkit megnézett, s onnan arafelé vette a naplót, és írta be a hiányzókat anélkül, hogy kérdezte volna, itt van-e vagy sem. Hihetetlennek tűnt, de engem is nevemen szólított. Azt feleltem, hogy ősszel már késő lesz számomra, mert ha nincs meg a nyolcas általánosom, nem kapok útlevelet. Ugyanis egyetemi ajánlást kértek az útlevélhivatalban, az egyetem csak a jobb osztályzatúaknak adta meg. Nos, énnekem másodéven ezért nem adtak útlevelet, nem mehettem ki Magyarországra a tervezett kirándulásra. Ősszel sem jelentkeztem, utóbb megbántam, mert a kihelyezéskor minden pont számított. De az Úristen elintézte, hogy akik előttem elvászathatták volna Szentgyörgyöt, nem tették, mert nem tudták, mit veszítenek.

De itt most megint eszembe jut egy eset, jellemző, milyen vezetői stílus uralkodott az egyetemen. Egy diákszövetségi gyűlésen felszólalt egy lány, hogy elégedetlen a kantinkoszttal, az valóban nagyon szegényes volt és szembeszökően jobb ellátásban részesültek a külföldi diákok. A lány kijelentette, hogy bizony ő is enne néha egy tükörtojást, és vajon gondolnak-e az illetékesek arra, mennyire nem megfelelő a koszt az állapotos kolléganők számára? Az ellátás rendkívül gyenge, a külföldiek tojást, felvágottat, mindent kapnak, holott mindenki megérdemelné. Még mielőtt valamelyik aktivista letácsolhatta volna, felálltam én is, hogy tisztára igaza van, mi is örvendénénk, ha feljavulna a koszt, habár tudjuk, az ország nehéz helyzetben van, de amikor Ceausescu elvtárs a diszkriminációt megbélyegzi minden alkalommal, akkor mindenkit egyformán kellene kezelni, és nem járja, hogy nálunk a kosztot bőrszín szerint adják.

És kérlek szépen, másnapra feljavult a koszt, annyira, hogy nem hittünk a szemünknek.

Díjkiosztó a Mikes Kelemen Főgimnáziumban, 2009

Trianon-megemlékezés, 2009

Szüleink aranylakodalmán, 2009. november 28.

25. éves érettségi találkozó Zilahon, 2004

TIZEDIK FEJEZET,

mely egy azóta nem kötelező szolgálatról szól

•

– Az akkori módi szerint a sikeres felvételi után kilenc hónapos, tehát kedvezményesnek számító sorkatonai szolgálat várt minden egészségesnek nyilvánított bejutottra. Szerencsére ez már nem az a két-hároméves szolgálat volt, mint a szüleinké, vagy még kevésbé azoké, akik a fronton vagy fogságban töltöttek éveket.

– Ezt akkoriban vezették be, mi a hatvanas-hetvenes évek fordulóján egyetem után szolgáltunk hat hónapig tartalékos tiszti iskolában ún. térésként (soldat cu termen redus), a munkahelyünkről vittek el, nem volt egy szerencsés megoldás.

– A velünk egykorú többiekre 16 hónapos szolgálat várt, ami sokkal kegyetlenebb volt. Számomra fontos volt, hogy bejussak az egyetemre, hogy ez a szolgálat is minél rövidebb legyen. Ma nem általános a katonakötelezettség, egészen más szelek fújnak, akkor nem lehetett elkerülni, csak keveseknek. A sikeres felvételi után a pár szabad hétbe belefért egy országos kirándulás, négyen haverok meg-

jártuk Tusnádfürdőt, a Szent Anna-tavat, néhány napot tengerparti lubickolással is töltöttünk. Vonatra szálltunk, sátrat vertünk fel, ahol kellett, körjeggyel bebarangoltuk a fél országot. Így vetődtem el Craiovára – sosem jártam ott –, ahol meglátogattuk egy katonáskodó barátunkat, s ezt megismételtük Konstancán is. Készültünk a szolgálatra mi is, nézegettük az egyenruhát, végighallgattunk egy-egy történetet. Mire hazaértünk, megkaptuk a behívónkat is. 1979. szeptember 28-án kellett berukkolnunk Lippán a máriaradnai kaszárnyába, a kolostor mellett.

A mienk nem tartalékos tiszti iskola volt, inkább egy katonaiskolához, kadétiskolához hasonlított, rengeteg elmélet, minden, amit egy tisztnek tudnia kell, de rangot csak az egyetem elvégzése és egy kéthetes behívó után adtak, még hozzá alhadnagyit.

Na, de Lippa. Még sosem jártam ott, ott töltöttem be novemberben a 19. évemet. Hozzá szoktam tenni: a 29-et a Duna-csatornánál és a 49. születésnapomon jelentették be, hogy kirúgnak az alpolgármesterségből – így alakultak az én kilencre végződő éveim és születésnapjaim. A közbeeső években pedig legtöbbször a Román Kommunista Párt kongresszusát ülte akkor. Mondjam még el, hogy az 50-et a magyar Országgyűlésben ünnepeltem, még koccintottam is, mert a Székely Nemzeti Tanács ünnepi küldöttgyűlését tartottuk épp akkor ott meg. Nem panaszkodhattam, ha azt is a születésnapomra szervezték, jó és népes társasággal ültet meg.

Visszatérve: a legtávolabb lakókat hívták be legelőbb, elsőik között érkeztünk. A kaszárnya valamikor tisztiiskola volt. Velünk egyszerre vonult be az utolsó generáció

azok közül, akik egyetem után szolgáltak hat hónapig. Velük zárult az átállítás. Kerestem a társaságuk, sokat tanultam tőlük. Na, de a mi társaságunkban senki ismerőst nem találtam, először voltam ilyen hosszú időre távol otthonról. Rögtön beöltöztettek, kopaszra nyírtak, illetve hagytam, hogy lekopaszítsanak, nyugodtabb leszek, gondoltam, ha kopaszon nem vágyok kimenni. De az éjszakai vonatozás és korábbi mulatozás után kialvatlanok voltunk. Rögtön nyomták a seprűt a kezünkbe, a lehullott leveleket kellett összeseperni a plató környékének fái alatt, a sétányokon. Kevesen voltunk még, aztán két nap alatt ezren jelentkeztek, a közelebb lakók, Nagyvárad, Déva, Szatmár, szombaton vonultak be, őket követték az aradiak és temesváriak vasárnap. Közkatona is volt benne egy század, ők a gépeket kezelték és őrt álltak.

Ahogy megérkeztünk, kaptunk valami tízórai félét, s jött a leendő szakaszvezető, egy hadnagy. Tessék lemenni a raktárakhoz a plutonier de compagnie-hoz. Törzsőrmester. Ruházatot, fegyvert, ágyneműt osztottak. Miután mind a hatan megkaptuk, rám szólt: „Bálint, te maradj itt. A többiek takarítani fognak, te velem maradsz, érkezik a zöm, segítesz nekem az osztásnál.” Megmutatta, mi hol van, a ruhák számok szerint osztályozva. Este tizenegyig folyt, rengetegen érkeztek. A mi századunkat (company) én öltöztettem fel. Száz körüli ember, három szakaszban (pluton). Türelmesen dolgoztam, amíg mindenki megkapta a neki való bakancsot. „Ülj le, próbáld fel, ha nem talál, keresünk másikat.” Bevezettem mindenkinek a nevét, s láttam, kihez, hogy szólhatok. Hallom, Macai Emilian, na, ez magyar. „Makkai – két k-val?” – kérdeztem. „Ce

zici, mă?” Melléfogtam. Jött más, Halic Emil, kértem, jól írtam-e? Igen, az édesanyja magyar, válaszolt tökéletes magyarsággal. Érdekesebb volt egy másik, azt mondja: „Pere-xeni.” Így írtam le, x-szel. „Și mai cum?” (Keresztneved?) „Átilá Gézá”. „Mi, te nem tudod rendesen kimondani a neved? Miféle Perexeni vagy te?” „Hát hogyan tudnám!” „Tudod-e, hol van Perecseny?” Hallott róla, de nem tudja. Na, én ott szoktam keresztülutazni Szilágysomlyó és Zilah között, ott élnek a hagymások (onnan került ki Ciolos miniszterelnök is). Így ismertem meg a többieket is. Hú-zós nap volt, alaposan kifáradtam. Annyira kimerültem, hogy amikor hétfőn reggel a sergent major – hogy is?... plutonier de companie, szóval akinek a legkisebb a rangja a tisztesek közül, aki Szilágymegyei volt és azért talált engem szimpatikusnak – azt kérdi: „Nem akarnál itt maradni? Segítesz nekem és jól megy majd sorod.” De nekem mit jelentett az a három nap? Látástól vakulásig bezárva ültem, és én nem szerettem ezt. Azt válaszoltam, ne haragudjon, de inkább kinn szeretem. „De te tudod-e, mit kell itt futkosni a dombokon?” Nem számít, mondom. S nem is bántam meg. Segítettem egy másikon, aki belehalt volna a kiképzésbe, így meg csak a lövészen kellett megjelennie. Nagyon jó dolga volt, de nem irigyeltem akkor sem, most sem. Mert nekem az volt az első óriási élményem hétfőn reggel, amikor kivezényeltek a dombokra és megfuttattak, hogy végre kint voltam, a kerítésen is kívül. Szabadon lehetett szaladni.

– Ilyenkor mindenkinek a gázmaszk jut az eszébe.

– Abból kijutott bőven, mert jó sportos hadnagyot fogtunk ki, legényembert. Fel a dombon, le a dombról,

hol gázmaszkkal, hol anélkül. Hullottak el a kollégák, az elején még nem volt meg az összetartás. A tiszt könnyű, kényelmes ruházatban szaladt elől, mi teljes fegyverzetben utána, hogy lépést tartsunk vele, kényelmetlen bakancsokban. Az egyenruhában hol melegünk volt, hol fáztunk, de kényelmes, az nem volt. Aki nem bírta, hullott el, fulladt ki, esett össze, nem kapott levegőt. Akadt olyan, aki 106 kilóval vonult be, 160 centi magasan, alig találtam neki való ruhát, s három hónap után velem egy súlycsoportba került, hetven kilóra fogyott.

Fennállt a veszélye annak, hogy legyengül a szervezetünk. A fiúk otthon biztosan jól táplálkoztak, gyenge volt nekik a vízben főtt káposzta. Ha nincs beletéve a csülök, az íze is más, a vízben főtt rizs is más ízű, mint otthon, ahol rendszeren leszűrik. Én úgy gondoltam, mindegy, de enni kell, hogy bírni lehessen. Ott kezdtem először rendszeren elfogyasztani a levest, másodikat, kenyeret, mindent elpusztítottam, amit adagra kiadtak. Nagyon hiányzott egy kis tojás, egy kis tejtermék, mert az ún. egyes normához (ellátási fokozat) az nem járt. De azért is bírtam könnyebben a kiképzést, mert én nyarantam „edzettem”, s velem együtt azok is, akik versenysportokat űztek, a vívók Nagyváradról, erős fizikumúak. De a kemény gyakorlathoz gyengébb kaja járult.

A konyhaszolgálat, a cipekedés, a mosogatás hideg vízzel és vegyszer nélkül folyt, a tányérokat néha a villa nyelével kellett szétfeszegessük, mert annyira zsírosak maradtak, hogy összeragadtak. Nem mintha sok zsírral főztek volna, de az a kevés is elég volt hozzá. Hiába adtak meleg vizet, mire a negyedik tányért beletettük, az már

kihűlt addig. Emiatt nagyon sokan kaptak sárgaságot, legalább tíz százalék, a 33-ból maradtunk 27-en, amazokat pedig az eskütétel után le is szerelték. A sárgaság egy életre szól, sokaknak elég rövid életre, egy nagyvárad kollégánk, Sorin – nagyon jól tanult – tíz éve ment el. Ők különben bevártak minket otthon, velünk végezték el az egyetemet.

– Te román fogalmak szerint is talpraesett típus vagy, kudarcban és pláne megaláztatásban nyilván kevesebben volt részed...

– Ami a mesékben, beszámolókbán mindig szerepel, nálunk ládában (a román hadseregbe fából készült kofferekkel rukkolnak be az újoncok) utaztatás, kofferekben az ágyak alatt, az nem dívott. Mert a csoportvezetőket közülünk választották (a többi közkatonát idősebb, egy éve bevonult káplárok irányították, akik gyakran visszaéltek hatalmukkal, közmondásos volt a nemegyszer kegyetlenségig fokozódó megpróbáltatás, ami tőlük származott). Tehát nem történt meg, hogy a másodéves katona az elsőévest ugráltatja. A leendő kollégák persze óvatosabbak voltak! Aki ezt nem tartotta be, az az egyetemen kamatostól visszakapta, számukra az egyetem öt éve kinszenvedéssel ért fel.

– Szegény öcsémnek megtiltották, hogy magyar társához magyarul szóljon, hogy az egyéb gyötrésekről ne is beszéljek.

– Én magyarul beszélgettem, akivel lehetett. És külön megkerestem és sokakat találtam a vasárnapi ebédnél a hat hónapos katonák közt, akiket a korábbi rendszer szerint egyetem és egy-két vagy több év szolgál-

lati idő után hívtak be ún. tartalékos tiszti iskolába. Jó részük kolozsvári volt, köztük konzervatóriumot, színit, közgazdaságit végeztek, már könyvelők, sőt vezetői funkcióban stb. Hogy ezek mit elműveltek a kiképző tisztekkel, nem igaz! Elküldték őket felderítésbe – s két nap múlva találták meg őket Aradon túl. Mikor visszahozták: „Na, jelentsen!” Hát ameddig ők elmentek, el-lenséggel nem találkoztak!... Viccet csináltak a küldetésből. Ők a konyakot benn tartották a szekrényben. Mert ha ezt nem nézték el nekik, kimentek a kapun. És állhatott ott az őr szuronyosan, ő kijelentette, hogy neki ebben az órában meg kell innia a fél konyakot. S ha feleség jött, persze ki kellett engedni őket. Szóval kénytelen-kelletlen elnézőek voltak velük, hogy valahogy viseljék el a katonaságot, ami ennek következtében messze más volt a számukra, mint nekünk. Valósággal felszusszantak hát a kiképző tisztek, mikor a reform után minket vehettek kézhez, 18-19 éveseket, s alaposan megfuttathattak.

Engem mindenki úgy ismert meg: a kopasz bajszos, aki mindenkit lajstromba vett, s ki tudja, ki lehetek.

Amíg rá nem jöttek, egy vagyok közülük. De még akkor is, már egy jó hónapja folyt a kiképzés, amikor egy szakaszbeli társam, egy temesvári összetűzött egy másikkal és az előttem mint „bozgort” (hazátlan) és „ungur”-t szidta. „Mit beszélsz te?” „De miért véded?” „Hát én is az vagyok.” „Te?!” Nem akarta elhinni. Én annyira megtanultam románul, sokat segített, hogy egy lány a szomszéd utcából, aki román osztályba járt, azzal együtt ingáztunk Zilahra. Úgy beszélgettünk, hogy én románul szóltam hozzá és ő magyarul válaszolt. Ezzel mind

a ketten tökéletesítettük a nyelvtudásunkat. Nemcsak a lecketanulás, a memória és a nyelvérzék számít ilyenkor, de a gyakorlás is.

– Milyen kár, hogy e spontán hajlandóságot többségi részről nem kultiválják, sőt nem egy helyt kimondottan elfojtják, vagy pláne kiölik a jobb érzésűekből is. No, de kimenőt a kaszárnnyából kaptatok-e rendesen?

– Lippa kisváros, a Maros bal partján fekszik, néhány kilométerre tőle a fürdő, a Maros jobb partján, vele szemben pedig Máriaradna, ahol a kéttornyú kegytemplom is áll. Gyakorlaton jártunk Solymos várában is fenn. A környező dombokon cseresznyefák, a valamikori földbirtokos ültetvénye, ami a kollektív időkben tönkrement, de egyes fákra még érdemes volt felmászni. Igaz, nem a kiképzés alatt, hanem a vége felé, leszerelés előtt valamivel. Este nyolc és a létszámmellenőrzés után átbillentünk a kerítésen, és elosontunk cseresznyézni egy kicsit. Addigra kitanultuk, mikor és hol lehet kimenni, mikorra kell vissza, a többiek hogyan fedezhetnek minket. A romántudásom mindenesetre jól vizsgázott, ha nem vették észre rajtam, ki vagyok. Igaz, nem egy gyengébben beszélte az anyanyelvét nálam.

– Nekünk az irodalmi nyelvet tanították az iskolában, ami sokszor fölényt biztosít. Megtapasztalhattuk.

– Úgy van. Telt az idő, születésnapomon engedtek ki először vasárnapi eltávozásra, délután. A nagyváradi vívókkal tartottam, első dolgom az volt, hogy egy tejüzletbe beszaladtam, s hogy a fiúk is lássák, az ajtóban megálltam és egy húzásra kiittam az egészet. Egyetlen vendéglője volt a városkának, nem messze a Marostól.

Még kapható volt a magyar Barack- és cseresznyepálinka – később eltűnt –, abból rendeltünk, utána ettünk is valamit, aztán borozgattunk és jót nótáztunk magyarul a Maros-parton. Ez ismétlődött. Három hónap múlva hazaengedtek szabadságra. Írtam addig száz levelet, kaptam 90 választ. Otthon töltöttem kilenc napot.

A kiképzőtisztünknek hamar a „kegyeibe” férkőztem. Szeretett vicceket mesélni, s még jobban, ha derülünk is rajtuk. Nekem feltűnt, hogy ismételte magát, s egy alkalommal csendesen megjegyeztem hátul, hogy ezt már harmadszor adja elő. Pont akkor támadt csend és meghallotta. Nem reagált, de utóbb gyakrabban kellett megmásznom a dombot és a gázmaszkot nem felejthettem le a képemről. Attól kezdve úgy nevezgetett engem, hogy „Ioșca, reprezentantul naționalității lor conlocuitoare” (Jóska, az együtt élő nemzetiségek képviselője). Ebben a kitüntetésben részesültem. De a kollégáimmal jó viszonyban voltam. Sok fejtörést okoztak a feladatok, amiket meg kellett oldani, elméletiek is. Ez ún. „geniu”, tehát utász-árkász-hídász alakulat volt, meg kellett tanulni sok mindent, például hogy mennyi trotillal lehet egy adott hidat felrobbantani. Ha ma ezt tanítanak, tisztára terrorista-kiképzésnek tűnne. Ideológiai leckék is szerepeltek, de főleg a mindennapos műszakiak. A lövészetet szerettük, ügyesen tanított, a gyengébbje „elhullott”, s aki maradt, azokkal szinte minden vetélkedőn elsőkké lettünk. De engem nem engedett haza, a többiek mind jártak már otthon eskütétel után, tőlem megtagadta. Végül év végén mégis. S mire januárban visszakerültünk, hát a mi tisztünk kórházban

fekszik – nemi fertőzéssel! Meglazult a fegyelem. Pont akkor jött egy nagyfőnöki ellenőrzés a minisztériumból, s minket, mint gazdátlanul maradt nyájat, beosztottak mindenféle szolgálatra. Havat lapátoltunk, őrséget álltunk. Kapóra jött, senki nem piszkált, a csoportvezetők közülünk kerültek ki. Az én tizedemben már kétszer is cseréltek vezetőt, valami baki miatt. Megérkezik az őrnagy, a századparancsnok és azt mondja: „Fiúk, most ti mondjátok meg, ki az, akire hallgattok és érdemes a vezetői tisztségre!” Mi ekkora demokráciára nem voltunk felkészülve! De hamar került két jelölt, az egyik én voltam, és végül hat per három arányban én nyertem. A tizedik vagy nem szavazott, vagy hiányzott, már nem emlékszem. Tartott vagy három hetet, míg a hadnagyunk ki nem jött a kórházból, akinek első dolga volt szólni az őrnagynak: „Bárki legyen, csak Bálint ne!” Nos, ez az időszak arra jó volt, hogy viszonylag jól töltsük el az időt, s hogy idejében értesítsük egymást, ha valaki közeledett. Tartottunk attól, hogy elkapjuk a sárgaságot. Havat lapátoltunk, én voltam épp a parancsnok, s eszembe jutott valami: „Ide figyeljetek, fiúk, lapátot vállra!” Délután volt, kivezényeltem a csoportot a kapun. Mikor kérdezték, hova, azt feleltem, a tiszti étkezdénél kell eltakarítanunk a havat. Azt se tudtam, az hol van, de volt egy sarki kocsmá 400 méterre, azt megcéloltuk, bementünk, s egy óra múlva énekelve tértünk vissza. Megkérdezték, hol jártunk. „Elmentünk odáig, de már el volt takarítva a hó.” Próbáljuk ki! – gondoltam. Annyi rablómesét hallottunk már a katonai furfangról, amit elhinni is nehéz volt,

hát lássuk, megtehetjük-e mi is? Ez bejött, és még sok egyéb is. Megtörtént, a csoporttársak megkértek: vezényeljek magyarul. Nem én találtam ki. Mondom, várjatok egy kicsit, át kell hangolódnom, sose gyakoroltam, addig eszembe sem jutott. De sok magyar filmet láttam otthon a tévében, és ez is bejött. Vagy két napig ez folyt, amíg szabad időnk volt.

– Hány magyar volt a kilencből?

– Egy sem. De megtanulták, elmagyaráztam, mi mit jelent.

– Szinte hihetetlen.

– Ugye! Még az egyetemen is felemlgették a kollégák. Így bizonyosodhat meg az ember, meddig mehet el. Közben kiküldtek üzemanyag-raktárt őrizni a Cladova patak torkolatához közel, arra járt ki Aradról a keskeny nyomtávú vasút. Azóta felszedték, ócskavasként értékesítették. Éjjel egy óráig el-elcsörömpölt. A januári nagy hóban a társaságot a farkasok jelentették. Én a belső, a hegy felőli posztot választottam, a Nyugati-Kárpátok déli csücske felől. A Déli-Kárpátok különben odáig nyúlik fel a Maros másik partján. Nahát, életemben ott láttam először farkast, olyan harminc méterre. Jó kivilágítás volt, nem jött közelebb. De üvöltött lefelé jövet. Hatvan töltény volt nálunk, harminc a tárban, másik harminc a tárban. Volt, aki lőtt. Utána nagy razzia, meg kellett a hóban minden töltényt keresni. Nem tudom, farkas volt-e, nem-e, mitől is ijedt meg az illető. Hogy nem támad csapatra? Egyedül álltam, de bizonyára nem akart annyi ruhát megenni. Hogy két kerítés közt? Dehogy, kívül álltunk a kerítésen...

– Kikkel barátkoztál össze?

– Románokkal is, magyarokkal is. Feltérképeztem, legalább a harmada magyar volt. Egyik temesvári magyar, épületgépészetre járt, meglátogattam otthon is, mások a polgári építészetre jártak velem. Perecsenyi Attila Nagyváradról, Fóris Zoltán úgyszintén. Az egyik Miskolcon, a másik Orosházán él. Ne csodálkozzunk, hogy Váradon alig maradt valaki. Románok közül Ra-cheiu Ilievel, egy slatinai sráccal. Nagy sovinszta uszítás folyt az országban, a sajtóban és pártpropagandában, de közöttük, a lappangókkal együtt, tíz százalék ha lehetett olyan meggyőződésű. Ugye meséltem, hogy az erdélyi fejedelemségről még kiselőadást is tartottam az egyetemen, s nem vittek el. Vagy nem volt jelen a szolgálatos besúgó, vagy engem sajnált. A csoporton belül nem fordult elő, hogy bárkit is behívjanak, pedig nyíltan folyt a beszéd. Egyik román kollégám szavajárása volt: „Nu scuipați pe jos, că ruginesc microfoanele!” (Ne köpjetek ki, beroszdásodnak a mikrofonok.) Nagyvárad srác, mai napig jó barátom, Temesváron él.

A nagy többség rendes ember, s ha mégis baj van, az abból származik, hogy ezek nem állnak ki, hogy az ellenkezőjét állítsák annak, amit a szájtépők, hangosak mondanak. Mert valószínűleg olyan közegben élnek, ahol a normalitás az uralkodó. Ők ezt keresték és ezt találták meg. Létezik másféle közeg is, a sajtóban, televízióban sajnos az jelenik meg sűrűbben. Sokat jártam az országot, legalább tíz megyében építettünk eddig, sok nem magyarnak dolgoztunk, és mindenütt elismerést és megbecsülést kaptunk. Persze a jó munka fejében.

Nemzetiségi témák is felmerülnek, én tesztelem is néha őket, tudjam, ki a kuncaft. De sok az uszítás s a buta ember, akire hat, viszont pont akkora erőfeszítéssel normális mederben is lehetne tartani a párbeszédet.

Hogy folytassam: visszakerült a hadnagyunk, s az én kéthetes főnökösködésemnek vége szakadt, de a szakaszban nagyjából mindenki tudta attól kezdve, hogy a háttérfőnök én vagyok. Mert mind a szakaszparancsnok-helyettes – kollégánk –, mind a csoportvezetők, ha valamit meg kellett oldani, megbeszélték velem. Ha gyakorlaton tankot kellett például beásni, én jelöltem ki a helyet. Behatárolták ugyanis, hogy ettől eddig valahová. Én szerveztem meg, ki milyen szerszámmal dolgozik. Hogyan váltsák egymást, hogy mindenki sorra kerüljön. Egyszerre nem fértünk mind oda, 25-30 embert kellett mozgatni. Kiadták nekünk a feladatot, leültünk, megbeszéltük és az én tervemet hajtottuk végre.

Mindjárt a legszebb példához érek. Május elsejére hazaengedtek, utána folyt tovább a kiképzés. Újból emlegette, hogy én vagyok a „reprezentantul naționalităților conlocuitoare”. Rám parancsol: „Balint, ia minele!” Azaz cipeljem én az aknákat. Ezek tankelleni aknák voltak, bádogtokok, amiket trotil helyett betonnal töltöttek fel, hogy meglegyen a nyolckilós súlyuk. Kettesével cipeltük, a gyepe alá kellett beültetni, hogy a tankok rájuk hajthassanak. Na de egy másik két aknáját is rám szóta, úgyhogy a teljes felszerelés mellett négy aknát is hordtam, s ráadásul bejelentette, hogy „Gaze!”, azaz gáztámadás miatt a maszkot is fel kellett tenni. És vezényelt: „Între râul Mureș și calea ferată, până la loc

comanda, pas alergător, marș!” (A Maros parttól a vasúti sínekig, futólépésben, indulj!) Május vége fele, mikor árnyékban is 26-27 Celsius-foknyi a meleg, nekünk a napon kellett szaladnunk legalább 35 Celsius-fokos hőségben. Megfelelőnek kellett lennie az addigi kiképzésnek, mert fél óránál tovább bírtam.

Meg-megmozdítottam a gázmaszkot, hogy a lecsapódott gőz csepegjen le. Látni nem sokat láttam, de már ismertem a terepet, hol kell megfordulni, hogy a vízbe se essem bele, a vonat alá se jussak. Fél óra múlva levehettem a gázmaszkot. Levettem és folytattam a futást. Két újabb kör után megállít: „Mai poci?” (Bírod még? – tájshólásban) „Mai poc!” (Bírom! – nyelvi gúnynyal). Ennél nagyobb elégtételt, hogy ennek az oltyán hadnagynak, aki csúfondárosan, tájshólásban szólt hozzá, ugyanabban a hangnemben válaszolhattam nyelvtanilag telitalálattal! Ő közben a fiúknak adta elő a vicceit. De ők inkább figyelték azt, hogy velem mi történik, mint a vicceket. Megvolt a szolidaritás velem.

Eljött a júliusi utolsó lögyakorlat, s elég lett volna egy jó minősítés, hogy a mi hadnagyunkat augusztus 23-án főhadnaggyá léptessék elő. És akkor megkértem a fiúkat, vicceljük meg őt mi is. Volt idő megtárgyalni, hogy túlzásba vitte a dolgokat. Lőjünk rosszul! „De ilyet! – kifogásolták egyesek – Verjük meg inkább”. „De hát mi úgy szeretünk célba löni – mondták mások. – Rádásul ez az utolsó alkalom.” „Nem baj, mondtam, azért próbáljátok meg.” Nos, eléggé rosszul lőttünk, nem jött ki a jó eredmény. Erre panaszt tett a hadnagyunk, hogy biztosan nem voltak jól beállítva a pisztolyok. Egész dél-

után hasaltak a kollégáival és állígtatták a fegyvereket, hogy megismételhessük a célzást. S akkor mit tegyünk? Be vannak állítva, nem háríthatjuk rájuk a hibát. „Fiúk, azt a céltáblát egy karóra szerelték fel, a tábla alatti karóra célozzatok.” Felénél tartottunk, amikor az ledőlt. Rájöttek, itt valami balhé van és elővettek. Mindenki azt állította, jól céloztunk, de lefelé hordott a géppisztoly. Senki be nem árult. Rájöttek, csíny történt, de nem tudták bizonyítani, mert senki nem vallott.

– Szolidaritást ébreszteni képes ember vagy, komoly adottság.

– Volt még két hét a leszerelésig. Bevonultak az újoncok. Egy este cseresznyézni mentünk, a régi 16 hónapos katonák leszereltek, az újoncok álltak őrséget. Mi napvilágnál fél kilenckor kimentünk a kerítésen, ahogy egész héten át tettük, a kilenc órai őrségváltás utáni vizsztatértünkör az új őr ránk kiáltott: „Állj vagy lövök!” Bennem fel sem merült, hogy valóban löni fog. „Gyere, szaladjunk, mondtam Makkainak, csak nem fogunk ezért megállni.” Márpedig az őr leadott egy sorozatot, és nem a levegőbe, hanem kimondottan felénk. Vascsonakok, a pontonhíd elemei mögül ugrottunk ki, a golyók a vaslemezekre csattantak. A másik lehasalt, én beszaladtam, elszakadtunk egymástól. Bujkáltam egy darabig, gondoltam, a másikat elfogták és elvitték. Ő hasra vágta magát, nem mert tovább szaladni. Én beugrottam az első épületbe, ahol az elméleti órákat tartották. Gondoltam, keresni fognak. Be az egyik budiját, azt becsuktam, átmásztam az alacsonyabb elválasztó falon, ki az ablakon – és visszamentem a klubba a többiekhez. Úgy

fél óra múlva jön a járőr és keresi a kihágókat. Kérdik, ki volt. Én jelentkeztem. Meg voltam győződve, a másikat elkapták. „És hogy hívják a társadat? Menj, keresd meg!” Azt hittem, a guta megüt. Mert ahogy az hasra vágta magát, őt otthagyták, és mind utánam szaladtak. A másik körülnézett, látta, senki nem foglalkozik vele, szépen elment lefeküdni. Akkor jöttem én: „Hé, halod-e, utánad akartam menni, most már gyere te velem, ne unatkozz.” Jött is szó nélkül. Egész éjjel benntartottak, az őrség parancsnoka, a mi hadnagyunk cimborája fényesre töröltette velünk a folyosó mozaikpadlóját. Nem volt szabad sem víztócsának, sem száraznak lennie. A kicsavart ronggyal állandóan működtünk. Június vége volt, ahogy befejeztük, a másik végét a huzat már felszárította. Addig csináltatta velünk, míg el nem álmosodott, és le nem feküdt. Minket visszavittek a zárkába. Délben a szolgálatos tiszt letolt, de beérte ennyivel, és kiengedett. Aki viszont lőtt, tényleg nem volt beszámítható. Aki pedig összeszedett minket, azzal, amikor délben kikerült az őrségből, találkoztunk a mosdóban. Én kezdtem, a többiek fejezték be. Hátulról a takarót ráterítették, berángatták, elpüfölték, megrugdosták. Egyedül engem látott, aki az első kettőt beakasztottam neki. De nem tudott visszaütni, mert a többiek leteperték. Panaszt tett, de mi letagadtuk. „Mi nem bántottunk senkit.” Nem ismert be senki semmit. Ritka, hogy én letagadjam, amit tettem. De megérdemelte. Tulajdonképpen a többet nem tőlem kapta, de nem látta, ki húzta rá a pokrócot. Mindenki tagadott. Kettőnket azért visszavittek a zárkába. Viccesnek bizonyult, mert utolsó

hét lévén, mindenkit takarításra fogtak. Fegyvert pucoltak, matracokat poroltak, ablakot pucoltak, port töröltek, dolgoztak reggeltől estig. Mi meg bezárva ültünk és kártyáztunk. Éjszakára pokrócokat adott be nekünk az őrség, ráterítettük a priccsre, aludni is tudtunk. Kipihentük magunk. Még azt az élvezetet nem tagadtam meg magamtól, hogy amikor az őrnagy belépett a kapun, akinek panaszt tett a srác, és aki minket visszazárt oda, felmásztam a zárka ablakába és üvölteni kezdtem, hogy: ki akarok menni! széttörök mindent! Engedjenek ki! Persze, az lett belőle, tíz percre rá még egy őrszemet állítottak az ablak alá. De hát a „fesztyál” addig tartott, amíg eltávozott, utána röhögünk egy jót, és kártyáztunk tovább. Így telt el az utolsó hetünk.

– Rangot végül kaptatok-e?

– Kaptunk, de én nem, káplár maradtam (tizedes). Tulajdonképpen a sergent rangig lehetett előlépni (szakaszvezető) azoknak, akiknek nem voltak vétségeik. Persze egy páran csak őrsvezetőségig (fruntaş) vitték. Végül június 28-án szereltünk le. 27-én szabadultunk a zárkából, a matracomat a többiek kiporolták, a puskámat megtakarították, leadták. Reggel ötkor még felköltöztek reggeli tornára, megreggeliztünk, volt még egy záró valami és átöltözhattunk. Ebédet már nem adtak, hanem rendre kiengedtek a vonatokhoz. Előbb a Déva felé utazókat, aztán jöttek az aradiak, aztán a temesváriak. 960-an szereltünk le kilenc hónapos katonák, 30-an maradtunk vissza a műszakiaktól, a mi fegyvernemünktől. Válogatott legények, akik fegyelmi vétséget követek el. Mi nem utazhattunk az első vonattal, ez lévén

az utolsó büntetés. Civilben néztük a tévét a klubban. Megtagadtuk a parancsot, hogy kitakarítsunk. Nekünk ne dirigáljanak. Beszegeltünk az ajtót, kimásztunk az ablakon, jelentettük, kész van. Meg akarta nézni, de nem tudta. „Biztosan jött a szolgálatos közben, és ő zárta be.” Valakit érte küldött, az a sarokig ment és megtért. Vissza akart tartani. „De akkor ebédet kérünk!” Kezdett eldurvulni a dolog, egyesek kiabálni kezdtek. Egyiket három örségbeli lefogott, és bevitt a zárkába. Mi a kaputól tíz méterre ültünk a lánán, és ki akartak minket hajkurászni. Egyik búcsúéneket gitározott, a másikat erőszakkal elvitték. Amikor ki akartak hajtani, mondom: „Innen nem mozdulunk! Senki – amíg a másikat ki nem engedik!” Ez tartott vagy húsz percig, míg elő nem került a szolgálatos tiszt, s nem utasította az ezredest, aki nála magasabb rangú volt, de aznap ő volt a főnök. Azt mondta: civilekkel nem vállal semmi összetűzést, erre nincs utasítása, s ha ezek (mi) megkapták a papírokat, mehetnek. Kimentünk a kapun és énekeltünk egyet: „Damian, prostule!” (csúfalkodás, névre szólóan) A begyünkben volt, ő pallta ezt el rajtunk.

Egy órára rá jött a vonat, majdnem mind Arad és Nagyvárad felé utaztunk. Mi magyarok különösen. Aradon az átszállásra várva még rendeztünk egy búcsúestet, lementünk a Maros parti sörözőbe, három asztalt összetoltunk és megraktuk sörrel. Én nagy sörívő sose voltam, de volt, aki hat-nyolc üvegig nem állt meg. Nagyváradon várták a cimboráimat. A fiúk éhomra söröztek, hullottak a várakozó családtagokra a lépcsőről. Volt mámor is, kimerültség is, pláne éhség. Nekem még

Nagybányáról egy személyvonattal kellett Benedekfalvára utaznom, s onnan tíz kilométert gyalogolni, amíg hazaértem.

*

Hogy lánnyal leveleztem-e? Több lánnyal. Barátságban voltam velük, osztálytársaim, akik bejutottak Temesvárra vagy máshova. Akihez egy évre rá én is csatlakoztam. Volt vagy 25 levelezőpartnerem, hetente írtam nekik. Nem lévén más szórakozás, valamivel le kellett vezetni az energiát. Azon a nyáron dolgoztunk is apámmal ketten, a ház körül is akadt tennivaló.

Elsőszülött unokám köszöntött 54. születésnapomon

Bence, a közös unokánk

Fiam és lányom átvették a magyar állampolgársági okiratukat

TIZENEGYEDIK FEJEZET,

*melyben az egyetemi eredményekről és egy város,
a nagy fordulat bölcsőjének légköréről esik szó*

•

– Jó pedagógiai alany vagy, nagyfokú alkalmazkodó készséggel a magad hasznára tudod fordítani, amit a tanügyi intézmények nyújtanak, nem sokat vesződsz a bírálattal. Az egyetemi évekről sokat elmeséltél a fentiekben, a társaidról és a tanáraidról is egyet s mást. Kiváló romántudásod, fellépésed és empátiád megkönnyíti kapcsolatteremtésed a többségekkel, pár dolgot pontosítsunk még. A kar neve? A szakmáé? Diákszövetség? Tanulmányi előmeneteled?

– A kar neve Construcții civile, industriale și agricole volt, tehát építőmérnöki. Magyar diákszövetség? Valóban létezett Temesváron, nekem kevés volt velük a kapcsolat. Hogy én románokkal teremtettem kapcsolatot? A magyarokkal is. Ezt még az első napon, amíg sorokban szorongtunk szállásért, iratkozásért, megszerveztem magamnak. Füleltem, ki beszél magyarul. „Fiúk, gyertek, kérjünk közös szobát.” Az ösztöndíjam első éven részleges, 80 százalékos volt, mert nyolcas alatt

ti jeggyel jutottam be. Másod- és harmadéven teljes ösztöndíjat kaptam, negyed- és ötödéven érdemösztöndíjat, mert kilences fölött volt az általánosom, az ötödévet szintízzessel végeztem.

De még egy esetet hadd mondjak el a légkör érzékel-
tetése végett, ha már itt tartunk. A témához tartozik és
Temesvárhoz, hogy első éven, egy farsangi estén össze-
gyűltünk a bentlakáshoz legközelebbi Herkules nevű
vendéglőben. A szervezők azt írták ki minden bentlakás
ajtájára magyarul: Meghívó a Szatmár megyeiek estjé-
re. És alatta: Jöhetnek mások is. Tehát senki nem volt
kizárva, csak érteni kellett a szöveget. Tudták ők, miért
fogalmaztak így. Ebből értett mindenki. 1981-ben tör-
tént. Eljöttek a Szatmár megyei románok is, azok mind
tudtak magyarul. Miután a zenekar este tízig csak ne-
künk húzta a nótákat, akár azt is kiírhatták volna, hogy
Magyar est, de nem így írták. Nos, este tízkor a pincérek
megkértek, hogy mivel takarítanak, legyünk szívesek
távozni, de a félig tele üvegekkel kiülhetünk a teraszra
is. A vendéglő a Bega partján található, pár száz méter-
re a diákotthonoktól. Folyt a bor, a hangulat még jobb
lett, a merészség még nagyobb. A bátrabbak voltak jelen,
a fázósak már hazahúzódtak, s akkor rágyújtottunk a
Himnuszra, majd a Székely himnuszra. Olyan két-há-
romszáz között lehettünk, azóta még egyszer elmentem,
hogy megnézzem, elfértünk-e vajon annyian. Nos, el.
Elénekeltek egyszer, el még egyszer, s mivel sokan nem
tudták kívülről, el harmadszor is, amíg megtanulták. Én
honnan ismertem? Hát hány olimpiát, mérkőzést néz-
tem én végig addig otthon! Meg a református énekes-

könyvünkben is benne volt. Amikor szóltak, hogy ott is takarítanak, kimentünk a Bega partra, s ott folytattuk az éneklést addig, amíg már egészen jól hangzott. Láttuk, hogy a négysávos út túloldalán hét milicista vigyázkodott, s amikor mi elindultunk a bentlakás felé, követtek, de csak odáig, s utána felszívódtak. Semmilyen következményről, megtorlásról nem tudok sem én, sem más. Történt viszont máshol. Kolozsvári körökből hallottam, hogy ugyanakkor tömbházlakásban és házibulin elfújták a Csonka Magyarországnak a délkeleti táján kezdetű nótát, és másnap összeszedték és jól megverték őket. Ezzel szemben ott a temesvári légkör, a mi bulink, amin részt vettek szatmáriak, csíkiak, udvarhelyiek, nagyváradiak, mindenki. Viszont rá néhány napra nagy egyesülési bált tartottak ugyanabban a vendéglőben az oltyánok: Seara studenților olteni – így plakátolták ki. Nos, nem tartott záróráig, ugyanis már azt megelőzően felugráltak az asztalokra, azon hóráztak, fáklyát csináltak az abroszokból és meggyújtották, s az Egyesülés hórájának azt a kevésbé ismert torz változatát énekelték, hogy Piară ungurii din țară! (Vesszenek a magyarok a hazából).

– „Dușmanii” (ellenségek) a versbéli (Hora unirii, Vasile Alecsandri) szó az eredetiben.

– Mi lett a következménye: kiszállt a rendőrség, akit még ott talált, bevitték, egyik feladta a másikat a kihallgatás során, megtaláltak kifizetési névsort is, és a következő nap az egyetemi szenátus összeült, hetvenketten kaptak valamilyen büntetést és a legenyhébb az írásos megrovás (mustrare scrisă) volt, a főszervező

harmadéves építészhallgatót kicsapták, meghozzá úgy, hogy más egyetemre sem iratkozhatott újra be. Mindez 1981 elején. Azon év nyarán rektorcserét hajtottak végre az egyetemen, és egy portugál focista nevéhez hasonló, Coleta de Sabata nevű hölgyet neveztek ki, aki a rossz nyelvek szerint annak köszönhette előléptetését, hogy a Ceaușescunéval való első találkozásukkor felemlegette mások füle hallatára az egyetemen töltött szép közös éveket. Ez a hölgy vizsgaszesszióban végiglátogatta a bentlakásokat, én éppen otthon készültem Szilágycseben, s bement a tiszta fiú otthonba, ahol hatan laktak egy szobában. Azért is mentünk haza, hogy a maradék három is tudjon tanulni. Óriási hőség, csak lavórvízbe dugott lábbal lehetett kibírnia az ötödik emeleten. S amikor a hölgy belépett, a fürdőből jött ki az egyik fiú anyaszült meztelenül. A többiek gatyában. Azonnali hatállyal kirúgták valamennyit a bentlakásból. Ezt követően terjedt el a kinevezéséről a jóindulatú pletyka. Soha senkitől nem hallottam egy jó szót sem az illetőről. Ezeket is csatoltam az iskolai élményekhez...

– Láttam, cégednél tervet is készítesz, fel is építetted azt. Tehát dupla jogosítvánnyal bírsz.

– 2001-ben változott a szabályozás. Építészeti szakember kellett legyen, aki háztervet is készített. Nagyobb tervekhez műépítész, állami beruházás esetén mindenképpen. Amikor a házamat építettem 2001-ben, azt még én terveztem, és korábban 11 éven át azzal is foglalkoztam a kivitelezés mellett. Én ugyanis 1985-ben tervezőirodában kezdtem a pályámat. Megterveztem egy házat, utána mellém adtak egy csoportot és azt fel

is kellett húzni. Első munkám az volt, hogy aknákat kellett bezsaluzni, kiönteni, befedni, és egy gáznyomás mérőállomást építeni Baróton a Kossuth utcában. A gumigyár gázvezetékéről volt szó. A második munkám a hó súlya alatt beomlott tetőszerkezet helyreállítása volt, hibáztak a tervezők a várható terhelés kiszámítása dolgában, meg kellett erősíteni a tetőt. Baróton ma is áll a gumigyár udvarán az a szín, amit akkor helyrehoztunk 1985 decemberében.

Leányunokánk keresztelőjén, 2015. augusztus 15.

2016. október, az Olümposz derekán

A Székelyek Nagy Menetelésén, 2013

TIZENKETTEDIK FEJEZET,

melyben hősiünk beszámol az első és a korszakra jellemző, valóban autentikus székelyföldi munkahelyről, valamint egy kezdő vezető kísérletezéséről a teljesítménybér lehetséges formájával, és arról, hogyan érte utol Murphynek az áthelyezések természetéről szóló törvénye, megtoldva az önérzeti lecke egy szóbeszéddé vált példájával

– Hova helyeztek ki? A Kovászna megyei helyi ipari vállalathoz, illetve annak egy utódjához, az úgynevezett Bazalthoz, kályhagyárnak is nevezték, mert a központja akkor a csempegyár volt Sepsiszentgyörgyön a Brassói úton, az Olt felől. Az udvaron lakatos-, gépjavító és asztalosműhely is tartozott hozzá, de voltak kavics- és homokbányák, osztályozó állomások, betonkeverő állomások a megye téglagyáraival együtt, néhány malommal, sőt varrodával együtt. A nagy iparosítási roham, tehát 1970 előtt, ez volt a megye legnagyobb vállalata, és akkor is tekintélyes hálózattal, sok alkalmazottal rendelkezett. A tervezőrésztlegre ketten kerültünk, egy aknasugatagi kolleganővel, aki most is itt él és jól felkészült szakember.

– Az akkor folyó erőltetett tömbházépítésben – volt év, amikor háromezer lakást adtak át, ami tízezer új lakost jelentett a megyeszékhelyen – tehát nem vettél részt.

– Azt a megyei építővállalat végezte. Én kilenc hónap után kikerültem a vállalat építőegységéhez, azt fejlesztettem, később lettem ügynevezett szekciófőnök, részlegfelelős, de nem kaptam meg a fizetésemelést, mert nem léptem be a pártba, úgyhogy 2490 lejről nem emelkedett a fizetésem 3060 lejre. Miért nem léptem be? Nekem az egypártrendszer nem rendszer, mondhatnám: elvből utasítottam el. Munkába állásom egy évvel az ügynevezett szoborrobbantás után történt, 1985-ben, arról tehát nincsenek emlékeim, de ismertem az akkor elhunyt Vaszi Jánoska szüleit, apja ott dolgozott a Bazaltnál, ahogy akkor a vállalatot nevezték a közbeszédben, betűneve IJPIPS volt. Intreprinderea judeteana de productie industrială si prestari servicii...

Építésként hol lehetett volna még elhelyezkedni? Persze a megyei építkezési trösztnél például (IACM-Consic), az óriási nagy volt, és a Tervezőintézetnél. Továbbá mezőgazdasági téészek egyesületei mellett működött még építőcsoport, aztán ott volt az IGO, a helyi lakáskezelő (közüzemek). Nekünk azonban Szentgyörgyön két állást hirdettek meg, mindkettőt a Bazaltnál, mely tulajdonképpen frissen, alig 1985-ben alakult úgy, hogy a régi helyi ipari vállalatokra épült és vett át tőlük részlegeket. Megvolt már a városban az autóvillamossági gyár, az ügynevezett Jaja (IAME), meg a gépgyár, az IMASA stb. Én első nap reggel a buszmegállóban épp

két olyan fiatalembertől kérdeztem meg, hol a Bazalt, akik oda igyekeztek, beszerzők voltak, velük mentem ki a Brassói útra és a mellékúton, a kapusfülkét elkerülve, hamar megtaláltam a hátsó bejáratot! [– neveti el magát].

Kik dolgoztak ott? Főleg szentgyörgyiek, persze. Például Csákány László, aki a szilágycsehi bútorgyári gyárokorságból került haza, s vagy húsz éve halt meg autóbalesetben a rétyi keresztútnál. Szentgyörgyi volt Szász Károly, a későbbi aracetgyáros, aki szintén elhunyt már. Ketten jöttünk Láng Lia kolléganővel, aki más évfolyamra járt, a két évfolyamon akkor tíz csoportban 200-nál többen végeztünk. (Emlékszem, tizenkét csoport kezdte meg az első évet és tízcsoportnyian végeztünk, a mienkben a 33-as létszámból huszonvalahányan fejeztük be a tanulmányainkat és diplomáztunk.) Sok új ember volt a vállalatnál. Az igazgató, Bodor Márton építészmérnök, a tervezőintézet korábbi igazgatója, róla nevezték el a Bodor-hágót az intézet mellett, kemény fickó volt. A Bazaltnak több száz alkalmazottja volt, a fő egysége a csempekályha-gyár ott volt helyben, mellette irodák, asztalos- és lakatos-nehézgépjavító műhelyek, továbbá a kilyéni és más homokbányák és kavicsrostalók, legalább három téglagyár és malmok Torján, Árpatakon, Esztelneken...

– Tehát ami nem szövetkezeti formában működött.

– Igen, a kisipar állami része. Fejlesztés előtt állt, mert márványvágó-feldolgozó részleget kívántak nyitni, a kőbányák is hozzá tartoztak, a málnásfürdői Botos-bánya, ahol vörös andezitet termeltek ki, a vargyasi mész-

kőbánya, ahova mozaikrészleget terveztek, de más lett. A betontermelés nagyban folyt, ma is azt teszi, a csempekályhákért sorba álltak, az asztalosműhely exportra dolgozott, a lakatosműhely szintén. A téglagyárai működtek, utóbb rendre bebuktatták, szétverték mindet. Na de munka volt elég, Kilyénben oxigéngyárat akartak létesíteni, az épület elkészült, a gyár nem. Később az IGO állított fel egyet.

Minket kettőnket a tervezőirodába osztottak be, az gyűjtőiroda volt, ahol földméréstől asztalos- és fémtárgyak tervezéséig mindennel foglalkoztak. A cégen belüli felújításokat és építkezéseket mi ketten kaptuk feladatul. Nekem sok kiszállás is jutott, hol építőcsoportot, hol a lakatosokat adtak mellém. Ez remekül fogott, mert a hiányosságokat rögtön fel tudtam mérni, ha kifelejtettem valamit a gazdasági számításból, akkor megtanultam: ezt legközelebb ne tegyem, mert utólag nehéz jóváhagyni. Kilenc hónap után egységfelelősnek neveztek ki az építőknél. Kőművesek és szobafestők voltak, akik ahhoz voltak szokva, hogy a munka mellett valahogyan csak eltelik a nap. Különben a szakmát eléggé értették, de nem volt fegyelem, ivászat annál inkább. Itt rendet kellett tenni. Messze én voltam a legfiatalabb és főnöknek is az, a legek rendjén pedig az enyém volt a legkisebb fizetés. Gyakornoki, azaz 2100 lej, ez a második évben 2270-re, utóbb 2355-re, a három gyakornoki év leteltével 2490 lejre emelkedett. Ebből a maroknyi emberből, akinek egy malterkeverője és pár lapátja volt, csapatot kellett szervezni. Lehetőséget kaptam ugyanakkor, hogy pár új embert vehessek fel. A célunk az volt, hogy ma-

gánházat is tudjunk építeni, ugyanis lakossági szolgáltatást is nyújtottunk. Ez több szakmát igényelt, családi házat építettünk Kézdimartonoson például Nagy Ferdinánd korábbi megyei első titkár édesapjának a nevére, de nyilván a fiának. Érkezésemkor már Rab István volt a megyei pártbizottság első titkára, hamar megismertem a helyi mondást: „Királyok voltunk (lásd Király Károly), majd nagyok lettünk, most meg rabok vagyunk.”

– Mit szóltál a góbékhoz? Azt mondod, iszákosok voltak...

– Nem általánosítok. Ott a csoportban kedvelték az italt, mert el voltak hanyagolva egy kicsit. De az építőiparban hol nem voltak azok? Főleg ha egy kicsit hűvösebbre fordult az idő, vagy esett az eső, nem küldhettek senkit haza, hanem megvárták ott helyben a jó időt. Ha szabadideje van az embernek, bármit megtehet. Bevezettem a nagyobb rendet, nagyon mérsékeltek az italozást, mert messziről megéreztem és a fizetésükön is meglátszott, a számoláson. Nem a levonásokon. A béreket én számoltam ki, mégpedig teljesítmény alapján. Lett is belőle cirkusz, a magasabb kategóriások (bérezési osztály szakképzettség függvényében) fel voltak háborodva, miért kap az alacsonyabb többet. „Fiúk, ti ennyit végeztetek, ennyi pénz van rajta, ezt osztottam el köztetek kategória szerint. A másik külön kiscsoport ezt végezte, ennyi jár nekik.” Feljelentettek az igazgatónál. Mikor elmagyaráztam neki, mi a helyzet, azt kérdezte: „És még ezeknek a tekergőknek adott ennyi pénzt?” Én fenntartottam, hogy az embereket a teljesítmény szerint kell fizetni. Pártdirektíva volt az úgynevezett globá-

lis akkord (kollektív teljesítmény szerinti bérezés), én mindenképpen egyénre lebontva adtam, ha kellett, öt kiscsoportot hoztam létre, s ha úgy hozta, sorshúzással döntöttük el, melyik munkálat melyik csoportnak jut, ha hasonlóak voltak és el tudták végezni. Ne mondhasák, hogy egyeseket jobban pártolok. Ha kellett, inkább néhány órával többet töltöttem a számolással, de az nekem hamar ment. Én általában hónap végén három óra előtt leadtam a teljes zárást, az anyagszámolást és a munkabért, minden számlával együtt. Szóval elvégeztem az irodai munkát, felügyeltem szakmailag is. Előfordult: kiküldtek, mérjem fel, mi a teendő, a költségvetést jóváhagyattam az igazgatóval és a kuncafttal, kezdődhetett a kivitelezés. A IAME udvarán kazánházat építettünk, mindenféle javítást elvégeztünk a cégen belül, felújítások, meszelés, festés, kémény és tetőjavítás. Kihívtak, megnéztem, elvégeztem a számítást, jóváhagyattam és elvégeztük.

– Miért vitt csődbe minket az akkori rendszer?

– Mert túlerőltették. Elveszett az egyéni tehetség, mindenkit bekényszerítettek az egyetlen akolba. Az acord globalnál visszahúzóbb számárságot nem lehet kitalálni. Egyetlen eredménye az volt, hogy nem halt éhen senki, a minimálbért ki lehetett osztani mindenkinek, s jobbaknak csak a maradékból jutott némi többlet.

– A pártfőtitkár teljesítményfokozó módszernek szánta.

– Hazudozás, hamisítás lett belőle inkább. Ha csapatban mindenkit a közös teljesítmény szerint fizetek, akkor nem érdemes egyénileg többet nyújtani. Én azzal, hogy

felosztottam őket kisebb csoportokra, versenyhelyzetet teremtettem. Hogy otthon ne szégyenkezzék a keresete miatt, többet kellett dolgoznia, és nem élősködhetett a mások nyakán. Akadt olyan munkásunk, aki soha ellent nem mondott, minden nap jelen volt és kétszer annyi bért vitt haza, mint amennyit elvégzett, mert igazságtalan volt a rendszer. Valaki mindig dolgozott helyette, ő addig magyarázott. Simulékony emberek, akik a munkát mindig kikerülik valamilyen szöveggel, főleg a nehezét. A kategóriavizsgán pontosan a simulékonyosságuk okán előnyben részesítették őket, magasabb volt a besorolásuk, mint amennyit érdemeltek. Én nem engedtem meg, hogy aki többet dolgozik, eredményesebben és szebben is, az kevesebbet vigyen haza, mint ez az illető. Ezt úgy lehetett elérni, hogy külön alcsoportba osztottam be. Meg volt az is engedve, hogy átkérezkedjék valaki az egyikből a másikba. A műveleteket kiosztottam hozzáértés szerint, az égetőkemence-rakást például. A gázfűtés előtti pakurafűtés idején a samott téglák annyira összeolvadtak, szinte üvegszámba mentek már, azokat évente újra kellett rakni. '88 decemberére végül már 23-an voltunk, köztük gáz- és vízszerelők, asztalosok, kőművesek, szobafestők és vasbetonszerelők, s egy családi házat kulcsrakészen fel tudtunk húzni. Azért '88 decemberéig, mert akkor Málnásfürdőre küldtek egy kőfaragó egységhez, hogy az épülő budapesti Nagyház (Casa poporului-nak nevezték, félbemaradt, utóbb fejezték be, és ma a parlament székel benne) kőburkolatát ott faragtassam ki magyarvistai fehér kőből. A kőfaragók egy része már nyugdíjas volt, visszahívták őket és a nyugdíjukat is folyósították. Volt

egy kőfaragó szaki, a rajzot kitűnően értette, de a követ is nagyszerűen. Viszont nem volt megelégedve a havi 6 ezer lejes jövedelmével.

– Az hatalmas pénz volt.

– Az. A normák úgy voltak megállapítva, hogy nyugdíjasok havi 10 ezer lejt is vihetek haza. Miután az említett technikus lelépett, engem szemelt ki az igazgató, hogy megoldjam az irányítást. Nem volt véremben a kőfaragás, nem voltam művészlélek, nem értettem a kövekhez sem. Mindegy, megtanulható volt, mások is megtanulták. De én annyira hozzáöttem az építőcsoporthoz, amit én fejlesztettem fel és jól éreztem magam benne, nem akartam hagyni. Nem a pluszfeladat ellen volt kifogásom. Mondom: nem értek a kövekhez, nem akarok odamenni. „Mi az? Nem bírná ki azt a néhány órát?” Mondom, hogy igazítsak el olyanokat, ha egyszer nem értek hozzá? Úgy vélte, belejövök, s nem kell a régi munkámról sem lemondanom. Mondom: egy elvárásom van, ugyanazt a bért kapjam, mint az elődöm, másképp nem vállalom. Erre az igazgató: „Na ha nem, keresen magának más munkahelyet. Ha nem megy, ahova küldöm, akkor elmehet.” Hiába magyaráztam neki: ne küldjön engem oda, ahol az emberek egy láda bort vesznek nekem és én egy sörrel sem tudom viszonzni.

– Murphy törvényét példázza, mely szerint addig léptetik elő az embert, míg számára meg nem felelő állásba kerül. Az kimondottan a kontraszelekcióról szól, s ez is hajaz rá.

– Na jó, egy órára rá visszatértem a transfer-kérésemmel (áthelyezés), áthelyezkedtem az IGO-hoz, a lakás-

gazdálkodási vállalathoz vagy közüzemekhez.. A beruházási osztályra, ellenmérnöknek (diriginte de chantier). Olosz Gergely akkori főmérnök, későbbi igazgató, majd alprefektus, ismerősöm volt, jártam náluk cégügyekben, ő már korábban ajánlotta, ha nem tudok kijönni az igazgatómmal, ő tud nekem munkát adni. Mert voltak összetűzések, azért rögtön az első héten. Marci bácsi – nyugodjék csendesen – szeretett ünnepelni, és ezt észre is vettem rajta. Olyankor kicsit hangosabb volt, s ha valaki visszaszólt, még hangosabb. Mi már az első héten összeszólalkoztunk, mert kiküldött Kilyénbe. „Menjen és mérje ki az oxigéngyárat!” Mi az a Kilyén, és mit keressek én ott? „Na, itt ez a traktor, szállítja a motorinát, menjen azzal.” Felkapaszkodtam a kétkerekű pótkocsiba, megkerestem a főnököt. „Ott az a csapat, az dolgozik vele.” Hát azok a légkalapáccsal a régi betonplaccot furkálták. Oda kellett az új betonlapot beönteni. Közben megérkezik az igazgató: „Mi az, nincs még kész? Jöjjön ide, mit nem ért maga? Itt a rajz, ide jön három méterrel arrább a másik sor.” A cipőorrával húzott egy vonalat, lelépkedte a három métert, húzott még egy vonalat. „Na, megértette? Aztán holnap legyen beöntve.”

Én ezt viccnek vettem. Gyalog mentem vissza a céghez, vége volt a munkanapnak. Az emberek maradtak, törték a betont a légkalapáccsal. Másnap reggel leellenőriztem, az első két lyuk még talált nagyjából, de onnan arrafelé a vonalat nem a megfelelő helyre húzta, a harmadik lyuk rossz helyre került, s tovább sem talált semmi a rajzzal. Újramértük, kirajzoltuk, kitűztük, hol kell feltörni, hol ásni, s meghagytam, két nap alatt vé-

gezzék el. Másnap reggel meglát az igazgató s leteremt: „Még nincs kész?!” Mondom: nem is lesz. „Mi az, hogy nem is lesz? Csak nem arra vár, hogy én csákányoljak ott?!” Harmadnap meglát: „Jöjjön be!” S elkezd nekem kiabálni már a titkárságon. De üvölt – noha egy méterre állok tőle. S akkor jött belém egy merészség: „Várjon igazgató úr egy kicsit!” Elmentem a folyosó végéig s visszaszóltam: „Folytathatja, mert innen is hallom.” Hát ebből szenzáció lett az irodások között. Egy párán hallották, s hamar elterjedt a híre: bemutatkozott az új fiú! „Mi az?” Mondom: „Vagy beszél velem rendesen, vagy... magának is megvan a végzettsége, beszéljünk emberi módra.” Rá vagy két hétre megint lemezre kerültem. Behívatott, még voltak ott vagy hatan, az egységfelelősök. Mindenkit leteremtett, s mindenki bólogatott: meglesz, megoldjuk. Akkorára már én is sok mindent felszedtem, mert az első szembenállásom hozta az információkat, közlékenyebbek lettek az emberek. Annyi mindent megtudtam, hogy rengeteget. Lehet, a fele sem volt igaz, de jól informálnak számítottam. Miután mindenkit leteremt, sorra kerülök én is. „Igazgató úr, én szépen megkérem, nekem többet ne kiabáljon. Velem beszéljen szépen, mert én is úgy akarok magával beszélni. Én megértem, hogy ezek az emberek eltúriks, hogy maga velük így beszéljen, lehet rászolgáltak, lehet nem. De kapnak érte legalább 3 ezer lejt. Én reggeltől délutánig dolgozom, időben és teljesítményben is talán annyit, és kapok 2100 lejt Én prémiumként nem vagyok hajlandó eltúrní a csúf beszédet.” Ezt követően egy darabig csend volt. Nem kockáztatott mások előtt még egy ilyen szem-

benállást. Aztán egy időben megint úgy jött neki, hogy belém kössön.

De sokakat rekumozott. Ezeket különben békésebb időszakok követték. Utóbb nyugdíjazták. Egy hónapig egyszerre voltunk igazgatók, a kilyéni Intercoop-os időben, ahova magammal vittem pár munkatársat, mikor áthelyezkedtem oda. Nem is volt, aki őket kézben tartsa, vágytak is utánam. Jól összeszokott csapat lett.

2009. június. Fidesz-kongresszus

Alpolgármester-koromban közel 100 fiatal párt eskettem (2009-es felvétel)

MPP-s koromból...

TIZENHARMADIK FEJEZET

*a rohammunkás panelház építéséről és az ünnepi
tervteljesítések lejelentésének különbnél különb gyönyörű-
ségeiről, s az ellenmérnöki feladatokról, némi bürokrata
erőszakoskodással megspékelve, no meg arról,
hogyan a gölye bizony tájszó*

•

– No, de tartsunk sort. Átvett az úgynevezett IGO, azaz a városi közüzemek, melynek több alegysége volt, a csatornázást, a közműveket kezelte, a lakásgazdálkodás is oda tartozott, az állami tulajdonú lakásoké, és az ő felügyelete alatt folyt a lakásépítés is, ami akkor hatalmas méretetek öltött. A mi feladatunk volt ennek a szabályszerűségi követése. A Lenin, mai Olt negyed építése folyt, a régi város valahol a Puskás Tivadar utcától befelé kezdődött. Négyen voltunk ellenmérnökök a beruházási osztályon. A várost négy övezetre osztották fel köztünk. Nem sok időt töltöttem az irodában, kezemben a kész tervrajzzal jártam a terepet és felügyeltem, hogy azt betartsák. A bontásra ítélt épületeket el kellett takarítani és a területet átadni az építőknek, utána követni az újak építését el egészen az átadásig. De nem úgy folyt, ahogy én szeretem, hogy ha

valami észrevételem van, szólok: ezt igazítsd ki – hanem bürokratikusan. Az elvárt munkamódszer az volt, hogy kimegyünk, nem szólunk egy szót sem, hanem bent az irodában írunk egy levelet az igazgató nevében az építővállalatnak, hogy munkatársunk itt és itt ezt és ezt észlelte, legyen szíves, intézkedjen. Én ezt természetellenesnek tartottam, bár nyilván a felettesek fontossága ezzel kellő hangsúlyt kapott. Én azonban ha szakmailag kívánnivalót találtam, rögtön szóltam: „Fiúk, két óra múlva visszajövök, ezt kiigazítva akarom találni.” Ha azt felelték, főnökük más utasítást adott, megbeszéltem. „Ha a ti főnökötök nem látta, én szólok, én látom.”

– Mindenki magyar volt az IGO-nál.

– Majdnem. Az igazgató mellett az irodában még ketten nem, egyik a beruházások gépeivel foglalkozott, a másik a titkárnő. „Mozgalmas” állások voltak, helyismeretet igényeltek. Nem voltak túlfizetve. Többségük idevalósi, meg vásárhelyiek, szatmáriak, akik szívesen húzódtak ide. Mert ami állás otthon elfogyott, abból itt mi részesültünk. A munkamódszerem tehát ez volt: „Ki a főnök? Nézze, ezzel ne játszanak, mert én ezt akár húsz nap múlva is kivésetem, mikor az elszámolást alá akarják velünk íratni. Elvették, s ezért nem kapják meg a pénzt.” Rájöttek, ha észrevételem van, az nem kötekedés, hanem kimondottan szakmai bírálat. Görben öntötték a betont, előfordult, hogy félreértették a rajzot, vasazási problémák adódtak. A Nemzeti Bank székhelyének készült épületen például kétféle erkélyt terveztek, az egyiket gerendával kellett alátámasztani, a másikat nem, s ennek megfelelően másképpen kellett

vasazni. Szóltam, másnapra ki volt javítva. Pár év múlva le is szakadhatott volna. Tervezésnél léteznek biztonsági együttíthatók, ezek felül vannak biztosítva.

– De te jónak tartod ezt a sok betonkockát egymás hegyén-hátán?

– Az elgondolással van a baj. Túl sűrűn vannak egymás mellé lerakva. Az ember kis intimitásra, nyugalomra vágyik, nem juhok vagyunk, melyek az akolban egymást érik. De az történt, hogy kis vályogházakból egyből panelházakba költöztették akkor a népet, és ezzel ő meg volt elégedve. Amikor rám került a sor, én is örvendtem a kétszobás lakásnak, mert nem kellett kölcsönt felvennem az építkezéshez. Nem kellett megterhelnem a családot, érte évekig gürizni, hanem adták a kulcsot és költöztünk be. A lakbér ráadásul aprópénz volt, a fűtés sem került túl sokba. Persze '85-től errefelé, mikor elvették a villanyt, meleg víz sem volt, nem működött a házban a lift, más-ként éreztünk. A negyedik emeleten kaptunk egyet az Állomás negyedben, egy nyolcemeletes pengeházban. A korábbi lakók a kultúrpalota mögötti káderdűlőben vásároltak maguknak, s mikor mint frissen végzett családos kértem, rám esett a választás. De nem azonnal. Azt ígérték, pár hét alatt megoldódik, de nem úgy lett, a Puskás Tivadar szaklíceummal szemben kaptam előbb egyetlen szobát a lányotthonban. Nem meséltem, harmadév után nősültem, otthonról, óvónő volt a feleségem, tíz állás közül választhatott, mikor ideköltöztünk.

– Megfizethetetlen előny. Mit szenvedtetek volna Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron, ha történetesen oda helyeznek.

– Tisztában voltam vele, mikor választottam. De hogy az ajánlat ennyire bőkezű lesz, arra azért nem számítottam. Elámultam, annyira segítőkész emberek fogadtak a tanfelügyelőségen is. Papír még sehol, de én már költöztettem a családot, s mire a kiutalást megadták, már kifestettem, rendbe raktam mindent. Másnap pakolták a vagont és költöztünk bútorostól, biciklistől. Ez négy hónappal a kihelyezésem után esett meg. S ha már ennyire visszamentem, elmesélném a második napi nagy sztorit. Meglepett, hogy itt magyar napilap jelenik meg, a Megyei Tükör, rögtön elolvastam a románnal együtt. Szilágy megyének egyetlen román nyelvű hetilapja volt csupán. Temesvárt mindennapi olvasója voltam az ottani Szabad Szónak. Az első napokban volt időm elég, azt sem tudták, hogyan szólítsanak, olyan hirtelen érkezettek voltunk. Végigolvasom az újságot, s az apróhirdetések egyikén felakadtam: Szotyorban malaczó gölye eladó. Atyaúristen, magyarul van, de mit jelent? Egyetlen szót értetem, azt, hogy eladó. De hogyan kérdezzem meg, ebből nagy leégés lesz. Azt fogják mondani, nem is vagyok magyar, bemagoltam pár szót és köszönést. Kérdem: „Te Margitka, nektek van-e gölyétek?” „Micsoda! Hol te, a blokkban? Beszélsz hülyeségeket!” „Jó, jó, de azt nálatok hol tartják?” „Hát hol: a disznópajtában.” Ez már jó kapaszkodó volt. A malaczó nyilván a malacból – ez a disznóval talál. Nálunk fiadzós koca, az irodalmi nyelvben vemhes anyasertés – ez megvan. „Így van?” „Így, így, amelyiknek malaca lesz. De honnan veszed te ezeket?” Mutatom a hirdetést. „Egyet árulj még el: szotyor, mi az?” „Táska! Necc! De mit nem

értesz?” „Mit keres a gölye egy szotyorban?” „Te, Szotyor a szomszéd falu!...”

Kész kabaré, elő lehetett volna színpadon is adni, ugye.

No de a második munkahelyem Sepsiszentgyörgyön... Nekem '89 tavaszán kiosztották az Olt utca alsó részét az ott építendő tömbházakkal, de előbb a bontást kellett elvégezni, állt ott ugyanis vagy húsz családi ház, amiket bontásra ítélték. Köztük szép ház is, olyan, melynek csak a kovácsoltvas kerítése egy vagyont ért. Az ecetgyártól a mostani uszodaig húzódó utcarész megmaradt, de a többit letarolták. A mai Grigore Bălan – Gál Sándor ezredes nevét kellene viselnie – sugárút melletti tömbök már álltak. A Nagy György utca maradt, de körbeépítették. Végig kellett azt is nézni, szenvedni, hogy a többiek megkapták a felszólítást, záros határidőn belül költözzenek ki, mert szanálják a házat. Nem volt egy felemelő érzés, '89 májusában–júniusában történt. Kiadták az ellenmérnököknek, találjunk valami megoldást, hogy felgyorsítsuk a folyamatot, mert nincs elég kapacitás rá és az építővállalat is mással van elfoglalva. Kaptunk az IGO-tól egy csoportot, de az nem volt elég. Erre bejelentkeztünk egy páran, hogy délutáni műszakban besegítünk. Összeálltunk mérnökök az irodákból és a kisebb lakásokkal kezdtük, amiket könnyebb volt szétszedni, a nagyobbakat pedig délelőtt gépekkel több ember bontotta, s azok a hasznosítható anyagokat is be tudták a raktárba hordani. Mi délutánonként dolgoztunk, beállítottuk a traktor pótkocsiját az udvarokra, abba felraktuk az anyagot és megbeszéltük a traktoristá-

val, reggel fél hétkor vigye be a telepre, ott hamar lekapkodtuk, és héttől, jól leizzadva, nekiláttunk a mérnöki feladatoknak. Jól fizetett munka volt, gyorsan elvégeztük. Leszedtük a cserepeket csúszdával, le a szarvazatot, kiemeltük az ajtót-ablakot és utána lebontottuk a téglarészt.

– Mi lett az anyaggal?

– Újrahasznosításra szánták – egy részét.

– Állítólag nagy lopás is folyt.

– Folyt bizony. Emiatt támadt zűr. Az első házból Árkosra költözött ki a család egyik része, a másik kapott egy tömbházlakást benn a Leninben. Mikor beállítottunk átvenni a házat, a háziasszony összetette a kezét: még hagyjuk nála a kulcsokat, mert délután tudják csak lebontani a csempekályhát, amit annak ígérték, aki költözteti őket. S erre az irodavezető, aki még hintóval is járt egy időben, grófi allűröket engedve meg magának, rászólt: „Szó sem lehet róla, minden újrahasznosítható anyagot beviszünk a raktárba! József, hallotta? A kulcsot vegye el!” Ők eltávoztak, én maradtam a könnyező asszonnyal, aki sopánkodott: ő most szégyenben marad, honnan vegyen egy csempekályhát a sofőrnek? Én tudtam, a leltárban nem szerepelt a kályha, márpedig nekem azzal kellett elszámolnom, ami a leltárban szerepelt. Megkockáztattam hát, hogy a nőnek visszaadtam a kulcsot azzal, hogy hét előtt tíz perccel jövök érte, addig takarítsák el a kályhát. El is tüntették, hálálkodott nekem, kérdezte: mivel tartozik? Mondom: semmivel. Eltelik a nap, bontják a házat, s délben kérdi a főnök: „Átadták a házat?” Igen. „S hogy állnak, a csempekályhát hova

vitték?” Nem tudtam hazudni. Mondom: valószínűleg volt pótkulcsuk, mert reggelre a csempekályha eltűnt. „Micsoda?! S megírta már a feljelentést? Hívjuk a milíciát.” Mondom: előbb nézzünk utána, mi történt. „Nem kell, biztosan a háziak vitték el, tegye meg a feljelentést.” Hát én nem tettem meg, hanem megkerestem az illetőket, hogy tudjanak róla: baj van a kályha miatt. „Jaj, maga is bajba került? Mit csináljunk?” Mondom: keresünk megoldást, jármű kellene, amivel a Bazalttól hibás csempéket hozzunk, és azt adjuk be a raktárba. Meg is ígérték. De valahogy elmaradt aznapról. Következő nap átvettünk egy másik házat, egy kétlakásos nagy épületet, magas kovácsoltvas kerítéssel, kitűnő minőségű, 1938-as cseréppel a tetején, egyetlen hibás sem volt benne. Neki-fognak a bontásnak. Abban négy vagy öt Pap Lehel-féle csempekályha állt, ő volt a gyár tulajdonosa az államosításkor. Almazöld, mogyorószínű, kék és vajszerű, gyönyörű csempék. Mind szerepeltek a leltáron. S kérdek a fiúktól: „Hol vannak a csempekályhák, maguk szedték szét?” Nem. Kinyomoztam, ki volt. A négy kályha négy irányba ment el, egyiket megvásárolta valaki a valós ár törtreszéért persze, a másik három ilyen-olyan magas polcon levő személyhez került. Neveket nem mondok. De megírtam rögtön két levelet. Az egyikben arról számoltam be, hogy az első házból éjszaka eltűnt egy kályha, de értéke nincs, ráadásul azt másnap visszahozták, a második házból azonban ismeretlenek vitték el a kályhákat, egyetlen kivétellel, de ugyanazok szállították – kérem a rendőrséget, nyomozza ki az ügyet. Aláírásra vittem együtt a kettőt. Lett belőle hatalmas üvöltözés,

hogy „Mit képzél maga?!” Persze, a bennfentesek tudták, miről és kikről van szó. Ezzel a dolog elült. Tudtam, én vagyok fölényben, mert akármikor szólhatok: ellopátok – mivel a leltárban is szerepelt. Aztán előfordult még, hogy olyan utasításokat adott nekem a főnök, amiket nem tudom, hol tanult. Egészen addig, amíg azt nem mondtam: „Ne haragudjon, de ezt én így és így oldom meg, mert a szakma így kéri és az így helyes. Nekem főnökként adhat utasításokat, de a szakmai tanácsoktól kíméljen meg.” Nyílt ellenségeskedés kezdődött, több hónapon át öt-tíz százalékos bérlevonással. Aki behízeltte magát, az prémiumokkal zárta a negyedévet, annak elég volt reggel mosolyogva bemenni a főnökhöz, hogy „jaj, főnök, mondja meg nekem, hogy a kétszíkú tojás hány szíkú?” S „jaj főnök, hogy maga milyen nagy-szerű szakember! Hiába, a tapasztalat megtanítja mindenre az embert. Mi összetanultunk minden hülyeséget az iskolában, de még ezt sem tudjuk”... Ez nagyjából így folyt. Júniusra kiéleződött a helyzet, s mikor meglátták, hogy a délutáni négy órában többet keresünk napszámosként, mint a délelőtti nyolc óra alatt mérnökként, s a kettő együtt meghaladta az igazgató fizetését is, akkor tőlünk elvették azt a munkát. Négy vagy öt házat bontottunk le, jó pótlék volt, de leállították hat hét után.

Aztán jött a még szebb eset. Augusztus 23-án ünnepelni készült a párt, és előtte mindenkitől elvárták, hogy jelentse: az ötéves tervet négy és fél év alatt teljesítette. Mi ebből kiestünk, beérték volna az évi tervvel. Jelen-tik az építők, hogy egy tömbház alapja az Olt utcában háromnegyed részben ki van ásva, a fele be is volt önt-

ve, de nem tudták befejezni, mert útjukat állta egy ház, amiből nem távozott még a lakó. Nem sürgettük, megértettük, valami gondja van. Akkor fordultak hozzám az építők: azt kellene ellenjegyezni, hogy megvan; az állt a papíron: structura etaj trei. Azaz hogy a daru már a harmadik emeleten emeli be a paneleket. Mondom: „Fiúk, ne nehezteljetek rám, én új alkalmazott vagyok, nem ismertek, velem ilyesmi nem fordult még elő, nem írhatom alá. De ha a lakó a jövő héten kiköltözik, a házat lebontják, akkor a hét végére biztosan el tudom intézni, ha másként nem, önkéntesekkel kiásatom az alapokat és délig be is önthetitek...” A fiúk örvendtek neki, hogy nem kavarom össze, mert különben anyagot, fizetést kellett volna elkönyveljenek hamisan, s később hogyan bogozzák ki. A hamis állításokat mindennap újabbakkal kellett megtoldani. Szóval ők megkönnyebbültek, de azzal fordultak a főnökhöz, hogy én megtagadtam a kérés teljesítését. Hiányzott az összegből, máshonnan nem tudták előbűvészkedni – vagy ki tudja? Engem elővett: „József, mit képzelsz maga? Ez utasítás!” Mondom: „Szálljon ki, nézze meg, s ha maga késznek látja, akkor vagy az én látásommal van baj, vagy a magáéval.” „Én nem megyek, sehova. Tudom, magával nem lehet szót érteni, megyünk az igazgatóhoz!” Berángat az igazgatóhoz. Az: „Măi, inginere, dar dumneata nu înțelegi? Asta-i sarcină de partid!” (Te, mérnököske, nem érted, ez pártutasítás!) Nekem több se kellett: „Domnu’ director, dacă e sarcină de partid, rezolvai cu partidul, lăsați-mă pe mine în pace!” (Igazgató úr, ha pártfeladat, oldják meg a párttal, engem pedig hagyjanak békén!)

S azzal kijöttem. Én nem voltam párttag, oldják meg pártvonalon. Nem az én feladatom. Fel mertem vállalni, ami nincs meg, az nincs meg, nem féltem a következményektől. Ha kirúgnak egyik helyen, megélek a másikon. Megéltem volna a délutáni maszekolásból is. Visszajött a közvetlen főnököm azzal: „Ha maga nem érti, megérti más.” Semmi gond! „Na, majd még beszélünk arról, hogy gond vagy nem gond! Úgy kirúgjuk magát, lába sem éri a földet!”

Ez számomra nem jelentett volna nagy tragédiát, nem szerettem igazság szerint, amolyan lógásfélének tartottam, semmittevésnek, amit ott csináltunk. Én munkára fogni szerettem volna a munkatársakat, a szakmai tudásomat valóban hasznosítani – nem egyebet. Ráadásul az ilyen főnököket ki nem állhattam. S mindent megtettem, hogy ők se érezzenek másképpen velem szemben.

Volt egy ajánlatom már azelőttől a kilyéni Intercooptól, a szövetkezetközi társulástól, ahol Buzsi Károly volt az igazgató. Ajánlották, vele álljak szóba. (2017-ben baleset áldozata lett, a vonat elütötte az általa vezetett traktort és az utánfutót, amiben emberek ültek, és heten haltak meg.) Ő mondta nekem: „Nézze, mérnök úr, tőlem most megy el az egyik építőmester, akinek két építő- és egy festőcsoportja van, de magának egyéb feladatot is adnánk, ha beállna, mert mérnökünk nincs.” Miket építettek? Különféle szerkezetű istállókat, dolgoztak a tejgyárnak, amely szintén az élelmiszeripari minisztériumnak volt alárendelve és nagyon sok faházikót gyártottak turisztikai vállalatoknak és pionírtáborok

részére. Nahát, ez tetszett nekem, építőcég, vagy 60-70 ember, mindenféle szakma, ács, asztalos, lakatos, kőműves, festő. Még egy almérnök volt főmérnöki státusban, ő volt a román fiú. Engem felvettek a mesteri állásra, az igazgató, főmérnök, főkönyvelő után én lettem a negyedik. Nagyon hamar megismerkedtem az emberekkel, átvettem a csoportokat szeptember 1-jétől. Mikor az áthelyezési kérésemet bevitettem, még egyszer felbosszantottam jól a főnökömet. „Én megmondtam magának, hogy eltakarítjuk innen.” „Miért? Talán elengednének?” „El hát!” „Ha hozok egy transfer-kérést, aláírja?” „Alá hát!” Voltak még vagy négyen az irodában. „Nos, akkor itt van, tessék!” Szégyellt visszakozni, mert a látszatra azért vigyázott. Én pedig mentem tovább. Már azelőtt megbeszéltem Olosszal, a főmérnökkel. „Nézze, József, én hallottam, nem jön ki Pistával. Nagyfejű mind a kető. Megértem. Ha el akar menni, köszönöm, hogy eddig itt volt. A hónapot még vigye végig, a leltárt és hónapzárást csinálja meg, és mehet.” Megígértem, betartottam. Persze a munkakönyvet nem kaptam ki elsején, mert az elvtársnak mindenféle elvárása volt. Semmit nem bíztak rám, semmi a leltáromon – de neki azt a semmit vissza kellett venni.

2009, Jóska Afrikában

Sajtótájékoztató, leváltásom előtt

TIZENNEGYEDIK FEJEZET,

*melyben a megalomán gépezet összeomlása előtti utolsó
rúgásáról olvashatunk, s a fáraó-szocializmus némely
belső titkaival ismerkedünk meg*

•

– Nos, lekerültem Kilyénbe, megtetszett és belejöttem. Egyik csoportom a tejgyárnál dolgozott – mi kefirt megittattak velünk ott! –, a másik Nagyborosnyón épített egy téeszistállót. A harmadik egy iskolában szobafestett. 29 éves voltam, jól mentek a dolgok, csillogtam valósággal. Úgy belejöttem a tennivalókba, olyan gyorsan elvégeztem az előzetes felméréseket, állítottam össze a dokumentációt, hogy olyat ott még nem láttak. De egy nap hívat az igazgató: „Mérnök úr, intézkedjék hamar! Feküdjön be egy kórházba! Szerezzen valami orvosi papírt!” „De miért, igazgató úr?” „Magát el akarják vinni a Duna csatornához...”

– A Bukarest–Duna-csatorna épült éppen. Ezt ugyan ki intézte?

– Rájöttem utólag, az ajánlás az IGO-tól érkezett még korábban, de akkor vették elő. S mivel ott már nem találtak, megkerestek az új helyen. Az igazgató, hogy:

bújjak ki valahogyan. „Én úgysem megyek!” „Én örvendek, hogy itt van és annak is, ahogy végzi a dolgát, de én ezeknek nem tudok visszafeleselni!” Mondom: „Ne intézkedjen igazgató úr”... Igazság szerint vele sikerült jól kijönnöm. „Nézze, ez kéne, az kéne, intézze, mérnök úr! Én megmondom magának: én pártaktivistaként lettem igazgató. Én sok mindent megtanultam, az élet rávisz, az építésben is láttam eleget, de itt maga a szakember. Úgy-hogy maga oldja meg ezeket a problémákat.”

– Én is azokat főszerkesztőket szerettem, akik beláták, én a magam pászmáján jobban értek az újságíráshoz.

– Ez nekem olyan jólesett! Kitűnő volt, ennél jobbat el sem tudtam volna képzelni. Nem jött, hogy elhiggyem, mert mondogatták róla: ő „kollektivizált” is annak idején, és nem tudom, miket művelt – de én aszerint tudok valakit megítélni, hozzám hogyan viszonyul. Csak az elismerés hangján tudok róla beszélni, már csak azért is, amilyen szintre helyezte magát, elismerve, hogy akinek képzettsége van, az a szakember, oldjam hát meg én, s nem ő, a pártaktivista. Ilyet nem tudom, lehetett-e hangosan kimondani abban a világban.

– Közeledett a történelmi váltás, magam is találkoztam hasonló pártaktivistákkal, ámbátor kevesen maradtak akkorára, a hozzá nem értésük persze égbekiáltó maradt, de mások talán ráéreztek az idők szavára.

– No de leadta a vészjelzést, intézkedjek. Az elődöm különben azért is köszönt le, befeküdt a kórházba, mert őt is el akarták vinni. Ajánlották, nem lehet másképp, be kell, hogy utaltassam magam, amíg valaki mást vesznek elő. No de én nem tettem. Valamelyik következő napon

azt mondja a kapus: „Főnök úr, maradna egy percre itt, amíg hátrafutok az illemhelyre.” „Jó, menjen.” Érkezik egy ARO terepjáró, a sofőr leereszti az ablakot: „Bálint mérnököt hol kapom? A megyétől küldtek.” „Kiment valahova terepre. Talán Borosnyóra, mert most indul a vonatja.” Ritkán teszem, de néha ilyesmihez kell folyamodni. Rájöttem, vadásznak rám. Vártak rám érkezéskor, nem jöttem. Másnap kérdi az igazgató: „Megkapták?” „Meg, de én elküldtem őket, mert nem ismertek.” „Intézt-e valamit?” „Próbálkoztam, de hova menjek, nem akarok elbújni.” Másnap szól a telefon, az igazgatóval közlik, tartson ott, jönnek értem. Felvittek az építészeti felügyelőségre, ott próbáltak meggyőzni, menni kell, nem lehet megúszni, mások is voltak, ki lehet bírni. Mondom: „Ember, értse meg, én nem vagyok hajlandó!” Három hónapos ideiglenes áthelyezés, ún. detaşare volt különben. Erre felvittek Inceu elvtárshoz, aki előbb szép szóval kezdte: „Măi, întelege, nu-i așa de rău! Ațițea sunt! Și se câștiga bine!” (Értsd meg, nem annyira rossz. És annyian vannak. Jól lehet keresni is.) Ráadásul minden héten haza lehet jönni, szabad a hétvége. Nem árt a karrieremnek sem, beírják, nagy fizetéssel és jó beosztásban dolgoztam a Bukarest–Duna-csatorna építésén. Mondom: „Jóember, van magának két fia, miért nem az ő javukat akarja? Hagyjanak nekem békét, én most kezdtem az új munkahelyemen, jól érzem itt magam, kisgyermek vár otthon, úton van a második, rokonom, aki segítsen, nincs a városban, nem mehetek!” „Nos, kapsz három napot, vagy jelentkezel az argesi brigádnál, vagy a munkaszerződésed felbontják, fel a feleségedet is,

s a lakást elveszik tőled, mert nem a sajátodban laksz, s akkor mehetsz kifelé a megyéből.”

Megkaptam az ultimátumot: vagy jelentkezem, vagy tűnés a megyéből családostól, mert nincs többé rám szükség. Hazamentem, hogy otthon meghányjuk-ves-sük a dolgot, nem voltam én olyan, aki hamar beadja a derekát. Mérlegeltük, mit tegyünk, ha állás nélkül ma-radunk. Volt ugyan hova hazatérnünk Szilágycsehb-en, de ha utánunk szólnak, munkát is nehezebben találunk. Jött egy mentő gondolatom. Lemegyek a csatornához, ahol a Kovászna megyei brigádban munkapont felelősi beosztás várt rám – tehát nem lapátolnom kellett, ko-moly beosztás, sok ember munkájának az irányítása –, bár még nem tudtam, miből is áll. Úgy számoltam, le-megyek és vagyok én olyan tehetséges, hogy két hét alatt ott az idegeire megyek az egész vezérkarnak, s ezek Rab elvtársnak majd panaszt tesznek, hogy engem onnan minél előbb eltakarítson.

Mások, a főnök, a helyettes, a párttitkár autóval mentek, én megérdeklődtem, honnan indulnak a többi-ek, s az októberi hónapot azzal kezdtem, hogy bejelent-keztem én is abba a dubába, amely az itteni dolgozókat szállította hétfőnként oda, s pénteken vagy szombaton vissza. A csatorna a fővárostól a Dunáig negyvenöt ki-lométeres lett volna, ebből öt kilométert a katonaságnak szabtak ki, a többi negyvenet szétosztották a megyék közt. Egy része ásott csatorna lett volna, egy részét az Arges folyó medrének mélyítése és a víz felduzzasztása révén tették volna üzemképesé.

– Jártam ott, úgy tűnt, sok elkészült belőle.

– Helyenként valóban. Minden megye dolgozott, az egyik végében már emelkedett a gát, sőt volt, ahol az úttestet is építették rajta, mi több, már dolgozgattak a kikötőkön is – és minden félbemaradt. A másik vége a szakasznak még sehol, csak a patakmeder, bár az árvíz-védelmi földgátakat már feltúrták, mert a szállításnak szabad átjárást kellett nyitni. Rá két évre megnéztem, ha folytatni szeretnék, alighanem előről kellene kezdeni.

Nos, megérkeztem, már vártak rám, akik a hétvégét is ott töltötték, s számítottak rám, vágytak egy új arcra, hogy ne unatkozzanak. Nos, kivel kezdjem? Olyan kedvesen fogadtak, tényleg látszott rajtuk, mennyire örvendenek, hogy megkönnyítem a munkájukat. A főnök Mirel Petre volt, a megyei néptanács vízügyi igazgatója talán. A megyei brigád száz körüli tagból állt. Gépészek, sok sofőr, topósok, személyzeti és technikai kérdésekkel foglalkozók, például Imre Gyuszi, aki a kataszteri hivatalnál dolgozott (OCOT), Varga Feri, a főnökhelyettes az útügytől, a 2008-as, úgynevezett „genszterváltásig” az útügyi igazgató ő volt Nemes Imre után, de aztán kisépertek mindenkit, mert kezes bárányok kellett, nem szakemberek ennek az új „dicső korszak”-nak, mely azóta tart. Nos, megismerkedtünk. Mindenki üdvözölt, hozták a frissen főzött kajsziparack-pálinkát a szomszéd faluból, ahol már október elejére kiforrott a vörösbor, sötétszínű, mint a tinta, sütötték a flekkent – azzal vártak. Na, a tervem dugába dőlt, nem tolthettem ki rajtuk a bosszúmat. Jó volt az idő is, kedves a fogadtatás, elmondták, milyen előnyökkel jár azon túl, hogy az embernek rosszulesik, hogy milyen módon jutott oda.

Pénz, az több mint kétszer annyi járt, mint itthon. Az IGO-nál volt 2600 lejes fizetésem, melyből lefaragtak, hol 5, hol 10 százalékot, s itt kaptam 6000-et – bejött a 6 ezres elvárásom kilenc hónap után. És utólag még 20 százalékos garanciapénz, amit bizonyos idő után folyósítottak. Ugyanis akkoriban 80 százalékot kézhez kaptunk, ez volt a 6000, és utána még 1200-1300 lejt minden hónapra, amit utólag adtak ki, én is kaptam egy jó bog pénzt a hazatértem után. Nos, ez nagyjából ötnapi munkából állt, hamar beletanultam, igazgatás, papírmunka, kinti ellenőrzés, szervezés. Este papírmunka, nappal kinn, eltöltöttem vele az egész időt. Még egy kis tévészerelésre is futotta, valami világbajnoksági selejtezők folytak, emlékszem, Balint is játszott.

– Politikai selejtező folyt a világpolitikában, testvér!

– A bolgár tévét néztük a legtöbbet, figyeltük, hogyan váltották le Honecker pártfőtitkárt a kelet-németeknél, végül magát Zsivkovot a bolgároknál. Jött a novemberi születésnapom 19-én, persze pártkongresszust szerveztek rá, a XIV.-et, vártuk, hogy tán az is leváltáshoz vezet.

– Folyt a szóbeszéd róla?

– Ezeket az embereket nem nagyon érdekelte. Jól fogadtak, de annyi. Jó néhányuk persze hasonló módon került oda, mint én. Talán a főnököt leszámítva, aki nemigen ellenkezhetett, de úriember volt és felkészült szakember. Jóságából nem sok jöhetett, inkább hasonló „pártajánlással”, mint én. A dolgozók közül a sofőrök váltásban dolgoztak, tehát szinte mindenkire sor került mind a buszos, mind pedig a bányavállalatoktól és az er-

dőkitermeléstől. Ők havonta váltották egymást, s egy pár megszerette a fizetés miatt, meg hogy szabadult az otthoni kötöttségektől, s ezért vállalta mások helyett is. És hogy hol laktunk? Barakkokban, hat ágyra négyen voltunk. Volt egy főző-melegítő kályha, ami fával működött, vilány volt, a klubban televízió. Volt egy kantin, ahol felváltva főzögettek szakácsok, pincérek a vendéglőktől. Olyan pincérszakács is volt, aki kétféle ételt tudott, azt ettük, amíg meg nem untuk és főztünk magunk is. Én tudtam főzni, egy darab húst be lehetett szerezni. El volt látva a tábor ilyesmikkel, mindig hoztunk haza 1-2 rúd szalámit, ami itthon kincsszámba ment. Ott sokan robotoltunk, legalább négyezren, plusz a katonaság.

A munka abból állt, hogy a mederből a kavicsot kisorsozták, egy dombról, ahol bányászták, az agyagot hordták és terítették szét, hengerelték, locsolták a földgáton, aztán a kavicselvezetőt hordták egy közeli állomásra és szórták kétoldalt. Tehát rengeteg kavicsot és agyagot szállítottak. Azaz kiásták előbb a medret, a vízhatlan agyagot rétegenként fektették vagy kilenc méter magasságban a parti szinttől, nem a meder aljától.

Egy néhány hét után oda jutottam, hogy felajánlották, maradnék-e hétvégére, mert olyankor nem volt rend, duhajkodtak is egyesek. Szombaton és vasárnap is folyt a munka, bár nem volt kötelező. Norma szerint folyt, előírányzott mutatószámok szerint.

– A megye a maga szakaszát mennyi idő alatt fejezte volna be?

– További egy-két év alatt biztosan. Nos, felajánlották, s én szívesen maradtam szombat vasárnap, mikor a

főnökség elment, s hétfőn visszaérkezésükkor én távoztam pár napra és pénteken vagy szombaton láttak viszont. Általában én tíz napig maradtam, két hétvégen is, s utána egy hetet itthon töltöttem. Nagyon bevált, mert a hétvégeken többet végeztünk, mint eddig, nagyon jól ki lehetett ezekkel az úgymond nehéz fiúkkal jönni, mert megérttettem velük, ha már itt vagytok, nem mindegy, keresnek-e pénzt vagy sem. A feltételek is megvoltak hozzá. Egy munkás a négyezret simán megkereste, de volt olyan gépész, aki tízezer fölött keresett állandóan. Többet, mint mi. Az exkavátoros, a hengeres. A sofőrök ahányat fordultak, aszerint kaptak. Szombat-vasárnap egy kis bónuszt is nyújtottunk, a tizenegyedik után odaírtuk a 12.-et is. Én így honoráltam a vasárnapi munkát. Vasárnapi emelt díj nem volt, én vezettem be a progresszív normát – neveti el magát. Később alkalmaztam másutt is. Ennél jobb stimulens nem kellett. Azelőtt egy vasárnap 5-6-ot fordultak, mikor én átvettem, ez felment 15-16-ra, ezért írtunk be 18-at. Arra vigyáztak, össze ne törjék a kocsit, de azért rakják meg rendesen, hogy emelkedjék a gát. A szomszéd megye alig állt jobban nálunk, pedig kétszer annyian voltak.

Szóval építettük a gátat, közben végignéztük, hogyan váltják le sorra a kommunista vezetőket Európában, néztük a focimeccseket. Lám csak, mondtam, még a foci sem nélkülözhet egy Bálintot vagy egy Jóskát, mert olyan is volt, Rotariu. Kedélyesen folyt a viccelődés, a tévével, rádióval oldottuk az egyhangúságot, kártyáztunk munka után. Volt, aki az alkoholt jobban szerette, az meg is ihatta, mert a szomszéd falut kiürítettük, a

magántermelők, ami barackpálinkát főztek, abból már novemberben kifogytak. Az frissen főzött, de zamatos kajszibarack-pálinka volt. A vörösbor is éppen hogy kiforrt, szerencsére melegebb volt az idő. Utána kezdték felönteni vízzel, abból már nem kértem. Nagyjából rendezett körülmények közt dolgoztunk vagy dagasztottuk eső idején a sarat, így léptünk be a decemberbe, túl a pártkongresszuson, melyen semmi változás nem történt. Akkor jószoltam meg, hogy ez csak azt jelentheti, nálunk nem fog ennyire békésen lefolyni a váltás. Ráéreztem. Hozzá kell tennem, hogy amikor '86 januárjában költöztünk, s hoztuk az esküvőről megmaradt bort és pálinkát, s amikor itt a költöztetőket abból megkínáltam, aztán márciusban József-napkor is, úgy döntöttem, egy litert elteszek a kamra sarkába arra az alkalomra, amikor „Ceaușescut meglövik”. Erről sepsiszentgyörgyi barátaim tanúskodhatnak, akik jelentkeztek is december 27-én, hogy megvan-e még az ő részük, mert megígérttem.

Csodálatos dolgok is történtek. Vártam, talán mégis lesz valami. Esténként hallgattam a nagyvilág híreit. December 17-én este – olyankor még a Kossuth Rádió is bejött a középhullámon – a Késő esti krónikában azzal kezdik, hogy Temesváron sok ezer ember vette körül a református parókiát, mert el akarják hurcolni Tőkés Lászlót. Akkor már tulajdonképpen nem volt ott. De a jelszavak: Le Ceaușescuval! És a többi. Éreztem, az izgalomtól meg se tudok mozdulni. Mondták tovább a híreket, majd visszatértek az elsőre. Addig moccanni sem tudtam, pedig ki akartam szaladni a főnökségi barakkból, hívni a többi-

eket a klubból, hallgassák. Vasárnap este volt, részletesen kifejtették, mi történt. Hogy nemcsak a reformátusok, hanem más vallásúak és nemzetiségűek is odagyűltek, nagy a tömeg, és nem tágitanak onnan. Beszaladtam a klubba, ahol tévéztek a többiek, és mondom: „Fiúk, lejárt!” „Mi járt le?” Mondom: „Csomagoljatok, megyünk haza. Kibört itt is a ribillió. Megállás nem lesz. Reggel mindenki kivezeti a mederből a gépeket, a töltésről is lehozza, ide be az udvarba, csomagolunk össze, megyünk haza.” Aznap este én helyettesítettem a főnökséget.

– Ceaușescu még iráni látogatáson volt.

– Nem tudtam róla, másnap már a Szabad Európát hallgattuk. Mondom: megyünk haza és ideküldjük magunk helyett azokat, akik minket ideküldtek. Hadd fejezzék be ők! No, ez nem valósult meg. De a fiúk reggel kiszedték a gépeket, mindenki csomagolt, voltunk vagy 60-70-en. A szomszédok? Nem foglakoztunk velük. A fülem egész nap a rádión volt. Ki volt téve két készülék, mindenki hallja. Mellettünk a konstancaiak dolgoztak, túloldalt a bákóiak. Nem tárgyaltam velük, nagy izgalomban voltam. Nem távolodtam el a rádió mellől, hozták a gépeket. Leltározták, mennyi a motorina stb. Rendet hagyunk magunk mögött. Két székre barakkok közé kitéve a két rádió, egyiken a magyar Szabad Európa Rádió adása ment, a másikon a román. Óránként olvasták be a híreket, kihangosítva. „Temesváron már lönek!” Befut délután a főnökség, nézik, mi folyik itt.

– Még egy hét lett volna hátra.

– Csak négy vagy öt nap. Én fellármáztam mindenkit, hogy változik a világ. Este fél tizenkettőkor volt ez a

beszélgetés. „Mi ez?” – kérdik. Mondom: biztosan hallották, Temesvár, tüntetés. Nemsokára úgyis karácsony, készülődünk haza, de itt addig még lesz valami. „Mi lesz?” Semmit nem tudtak ők. Rab elvtársnál voltak eligazításon aznap reggel, a hétfő mindig azzal kezdődött, s utána elindultak.

– Dehogynem tudták! Mindenki a Szabad Európát hallgatta.

– Ők nem. Aki olyan magas beosztású volt és önként vállalta, az nem hallgatta. Mondom: „Nem hallották, mi van Temesváron?” „Mi van Temesváron?” „Nos, hallgassák a rádiót, mondom, én közöltem a fiúkkal, jön a rossz idő, a normát már teljesítettük, indulunk. De ha a főnökség máshogy gondolja, adjon ki más parancsot.” Azt felelte: Ő nem. Nem rossz gondolat az enyém. Dolgoztunk eleget. Lesz, ami lesz. Így Mirel Petre. A párttitkár meghúzódott a háttérben, egy szót sem szólt. Lehet többet tudott. Tudosenak hívták.

– Jóska, úgy elvittek volna téged, ha másképp sül el!

– Elvittek volna az elsők között. Ha nem jön a 22-e, a menekülés napja. De még nincs vége. Kihoztuk a gépeket 18-a estére, de még nem indultunk el. A főnökség estére érkezett meg, és akkor szembesült a helyzettel. Na, mi történjen? Nyugi, itt az autó, végigmegyünk a parton és megnézzük, mit tesznek mások. Végighajtottunk. Volt, aki piszmogott, mások dolgozgattak. Felmentünk a Temes megyeiekig. Ott nem beszélt senki, de mindenki kovácsolt. A betonvasakat hegyezték és készültek felhegeszteni a 16 tonnás teherautók elejére. Ezek így készültek haza. Na, mondom, csak lesz valami. Közben

hallottuk, Temesváron lőnek, és bejátszották a felvételeket. Na, mondom: „Megyünk-e haza?” Hát nem... nem... nem... Egész nap gyözködtem őket, hiába. 19-én eldöntöttük az egyik sofőrrel, hogy ő jön. Elkötöttük az egyik 16 tonnást, ő vezet, én pedig készültem a szöveggel, ha bárhol megállíthattak volna. Éreztem, valakinek el kell indulnia. Benkő Ferencnek hívták, az útügynél dolgozott. Végül 20-án a délelőtti órákban indultunk el. Bukarestet Buftea felé kikerültük, estére értünk haza, nyolc órára léptem be a lakásba. Nekem amúgy 30-án telt volna le az időm. De karácsonykor már úgysem lettem volna ott. Újév előtt pedig mindenkit hazaengedtek volna szabadságra. Hazaérkeztem, a szomszédból felhívtam őket: „Fiúk, milicista van elég az úton, de senki meg nem állított, meg nem kérdezte, hova megyünk.” Pedig ötös csapatokban álltak az útkereszteződésekben...

*A gyergyói kongresszus levezető-elnöksége, 2009. március 14.
(balról: Mezei János, Farkas Csaba, Szász Jenő)*

TIZENÖTÖDIK FEJEZET,

*mely arról szól, a felszabadulás milyen hasonlíthatatlan
érzésével jár, ha a csak titokban remélt hihetetlen eleven
valósággá válik*

•

– De miért vállaltad a kockázatot? Ha ottmaradsz, akkor is megdől a rendszer.

– Hát honnan tudjam én, mi következik be? Otthon akartam lenni. Másnap 21-e, csend mindenütt. Néhány ismerőssel összesúgtunk: Temesvár... Én a három és fél éves fiamnak beszámolót tartottam, magyaráztam, Temesváron mi történik. Lementem a munkahelyemre. Semmi. Én különben minden hónap végén visszajártam oda és megcsináltam a csoportjaimnak a hónapzárást. Úgy osztattam be magam, aznap legyek szabad. Körbejártam a munkapontokat, magcsináltam az elszámolást, fizetést számoltam és kibogoztam az anyagfogyasztást. Engem nem kellett senkinek helyettesítenie. Tettem ezt ingyen és bérmentve.

– A szentgyörgyi nagyüzemekben már szervezték a másnapi tüntetést, mely a pártbizottság bevételel zárult.

– Arról nem tudtam. De a fiamnak elmagyaráztam, hogy miért hallgatom a rádiót. Hogy Temesváron még a kisgyermekeket is lövik le, ott olyan nagy a baj. Mintha felnőttekből álló hallgatóságom lett volna, úgy magyaráztam a kicsi gyermeknek. Meg volt nagyon lepődve, és látszott rajta a szorongás, hogy csak nagy lehet a baj, ha én így beszélek hozzá. Délután 4-5 óra felé kimentem helyi hírekért. Összefutottam egy ismerősömmel: „Te, most mutatták a televízióban, a nagygyűlésen kifütyültek Ceaușescut, zűrzavar, pfujjogás támadt” stb. Azt osztottuk, itt a vég, csak csatlakozna a többi város is.

– Te nem láttad?

– A mi televíziónk két éve nem működött, valami hatvanas években gyártott, az első román összeszerelésű márka lehetett. Keresztapámtól kaptam ajándékba, azt bütyköltük, Temesvárt is megjárta velem, az újvidéki adást nagyszerűen behozta, s ha jó idő volt, a Budapesti 1-es és 2-es adást is felváltva, jó időben a 2-est, borús időben a 1-est. De messze gyengébben, mint otthon. Azóta jó párszor láttam a nevezetes balkonjelenetet a kifütyülten. Nagy izgalomban voltunk, de készültünk haza Szilágycsehbe. Volt egy olyan megérzésem is, ha itt összeszedik az embereket, engem is biztosan keresni fognak. Még annyit: az én 20-i telefonálásomra 21-re hazajött az utolsó bajtárs is a csatornától. Reggel nyolcra itt-hon voltak a szentgyörgyiek mind. Összefutottam velük 21-én reggel. Délután kaptam a hírt, hogy pfujjogtak, fütyültek az emberek, megrázták a kamerát is, és dőlt minden. Aznap közben arra készültünk, hogy másnap kora reggel indulunk haza Szilágycsehbe.

– Bukarestben utcai harcok kezdődtek.

– Arról nem tudtam. „Reggel indulunk.” A kocsit ’88 tavaszán vettem, azelőtt néhány nappal vizsgáztam, a jogosítvány még nem is volt a kezemben a két időpont között, hamar meg is vettem egy használt autót, alig 1000 lejjel olcsóbban, mint egy másik másnap az újat. Őt ugyanis külön listára, a soron kívüliekére feltették. Az enyém nyolcéves volt, szinte annyiba került, mint egy új. 22-én reggel elszaladtam a feltöltött akkumulátorért, kilenckor reggeliztünk. Enyhe idő volt végig, annyira, hogy még a csatornánál 17-én a barakkok között a szabadban mosakodtam. Plusz 17 fok lehetett. Nyitva volt a konyhaablak, se tévé, se rádió nem működött. S hallok valami morajlást, kiabálást, egyre erősödik. Honnan jön. Nyitom az ablakot, hát a menet eleje akkor ért a hídra, s mivel az Olt felé nyílt az ablak, jól láthattam. Rengeteg ember. Hamar ugrom, húzom a bakancsot. Szalad a feleségem: „Hova mész?” „Hát megyek én is, nem hallod, mit kiabálnak?” „Neked elment az eszed, neked gyermeked van”, s nem tudom mi... „Mit képzelsz: azok mind gyermektelenek?” A fiam annyit mondott: „Menjél édesapa, ne hagyd magad!” A három és fél éves gyermek ezzel búcsúzott. Én ki az ajtón, ott hagyva a kocsit csomagostól. A felvonuló tömeg túl volt a hídon, beálltam a végére. Igyekeztem kicsit előrébb kerülni, ne legyek a csellengők között. Éreztem, reszketnek a térdeim az izgalomtól. Nem a félelemtől, azt nem éreztem. Az izgalom, hogy csak megértük! Hogy kivonultak az emberek! Ki merik nyitni a szájuk! El mertek indulni!

– Én is végignéztem, a sok magyar románul kiabált...

– Nemcsak románul. Felváltva ment, és az Éljen Tőkés László! volt minden második jelszó. Komolyan, tanúsiíthatom. A gyárakból jöttek, nem ismertem őket, életemben nem jártam az IMASA-ban, nem volt arra dolgom. Mit skandáltak? Jos Ceaușescu! Azi în Timișoara, mâine în toată țara! És éljeneztek Tőkés Lászlót. Lassan előrébb jutottam, a közepe táján jártam már. A hangszórós autó elől haladt, akkora volt a távolság és olyan erős a morajlás, hogy alig lehetett kivenni, mit mond. De Tőkés éltetése olyan érzéssel töltött el! Én a lázadó temesvári papról, aki levelet írt és a Chrudinák Alajos műsorában szerepelt, már a nyár folyamán hallottam, a kicsempésztett interjúról is. Aztán betértünk a textilgyár felé, végig a Bălcescu utcán: Gyertek velünk! Ki az IGO előtt és néhányan be a hátsó gyárkapun, keresztülmentünk a textilgyáron, számomra gyárlátogatás is életemben először. A textilesek is csatlakoztak, közben a dohánygyár felől is érkeztek. Tehát egy nagyon okosan megszervezett felvonulás volt, a legelégedetlenebbek indultak, az IMASA-sok és bútorgyáriak előbb, mert azok fizetése valahol a 65 és a 75 százalék körül mozgott, a szomszédos műanyaggyáriakat még gyengébben fizették. Gondolom a IAME-ban is voltak elegendően értelmesek, akik várták már a változást.

– Ott bezárták a kapukat.

– De jöttek a Bazaltról is, találkoztam a régi munkatársakkal, egyikük máig jó barát, egymás mellett mentünk attól kezdve. Az a nyugalom, ami akkor elfogott: most már elindult végre és a nép tengere elnyom minden ellenállást! Ha már Szentgyörgyön is ez törté-

nik, akkor ezt már nem állítja meg senki! Nem tudtuk, másutt mi történik, a hírek még nem érkeztek, de az erőérzete töltött el. Átjöttünk a park előtt, közeledtünk a színház felé. Nekem az tűnt fel, hogy sokan sétálnak az utcán, s csak nézelődnek, köztük ismerős arc is akadt, beazonosítottam. Veniti cu noi! Gyertek velünk! Ezt mi kiabáltuk, egy-egy beállt, de mások nem, néztek, mint a moziban, lézengtek. Akadt, aki jegyzetelt, írt valamit. Kereste volna az ismerősöket? Nem tudom, így maradt meg bennem. Néztek és megint odanéztek, mintha számoltak volna. Mindezt a járdáról. S mi benne az érdekes? Ismerős figura, de nem tudom, hova tegyem. Beértünk a pártszékház elé, a hadsereg csapatszállító teherautói körbeállítva, előttük fegyveres katonák. A hangszórós kocsiból szálltak a jelszavak, azt lelkesen ismételte a tömeg. Közben Rab elvtárs is előjött az erkélyre, hogy megszólaljon magyarul. Lehurrogták. Ott álltam pár ismerőssel másfél méterre a katonáktól. Azt kezdtük tárgyalni, ha feszültté válik a helyzet és tűzparancsot kapnak, ki ugrik és veszi el tőlük a fegyvert. Máskülönben ott mézárálást rendezhettek volna. Szépen csendben tárgyaltuk: te ennek ugrasz, te ennek, te menj arrább... Nem lehetett száz katonánál több, lenn álltak a kocsik előtt.

– Megrettentebb kiskatonákat nem láttam magam sem, amikor közelebb mentem úgy 11 felé, egyikük sírt. Úgy gondolod, reménytelen lett volna bármilyen ellenállást tanúsítaniuk?

– Persze. Egy akkora tömeggel szemben. Azt tárgyaltuk, ha kiadják: Fegyvert vállhoz!, rögtön ugrunk. Ment a szervezkedés végig.

– Közben Dumbrava nyomta a jelszavakat.

– Ment a szöveg, akkor tényleg sok román szó, még egy nő is megszólalt szintén románul. Nem tudom, kik voltak, utólag sok találgatás elhangzott. S mikor a legnagyobb volt az izgalom, kérdeztük: „Mi lesz? Mert nem fogunk itt reggelig állni!”, kijön valaki s bejelenti, hogy Ceaușescu elmenekült. Már nem tudom, honnan jött a hír. Bejelentették. És az erkélyről is eltűntek az elvtársak.

– Bemondta a hangszóró, gondolom, a rádióból értesültek.

– Kezdték a katonák is elvonulni, az autók is, s azt hiszem utána jött a hír, hogy Ceaușescu elmenekült, elrepült a Központi Bizottság épületének a tetejéről. Mások pontosan leírták az események egymásutániségét. Közben mi nézegettük a magasabb épületek tetejét, mintha gyanús puskacsövek merednének, csak onnan lentről nem lehetett pontosan látni. Aztán kitört a népünnepe, megrohamozták a pártszékházat, nem találtak benn senkit, s kezdték kidobigálni az irodában talált dolgokat. A döbbenet akkor ért, amikor az erkélyen megjelent az – egy arcra biztosan emlékszem, de kettő is volt –, aki nekem feltűnt korábban a sétálók között. Azért mondom, az egyik jellegzetesen barna képű volt és utána kinyomoztam, hol láthattam még. Folyt a kirármolás, a törés-zúzás. Én nem jártam benn, nem is láttam jónak. Miért kell elégetni a könyveket? Hogy Ceaușescu képét, az jólesett, de a többit minek? Lángolt a máglya.

– Utána megindult a tömeg kisebb része a Securitate székháza felé, mert a többiek hazaszaladtak örülni. Nekem is kellett volna, de a fejleményeket kívántam követ-

ni. A rendőrség előtt kiabált a tömeg, aztán átmásztak a kerítésen, kiszabadultak a fogvatartottak. A kerítésmászők közt felismertem azt, akit korábban az erkélyen is láttam, s aki korábban jegyzetelt. Nem tudom, kicsoda lehet, de sejtem. Kérdeztem egyszer valakit: „Nem ismered?” „De igen”, s mondta honnan. Erre még visszatérhetünk. No de ott is mi kezdődött? Aktákat kezdtek kihajigálni. Utólag raktam össze, ennek az lehetett a forгатókönyve: valószínűleg azok szaladtak előre, akik nagyon jól tudták, mit kell hamar elégetni, mit eltüntetni rögtön. Nos, fél négy, négy óra körül indultam el hazafelé. Fáradt is voltam, éhes is. Eljutottunk volna akár Szilágycsehig is addig. Jól tettük, hogy nem indultunk el.

Nagy volt az öröm, este a szomszédnál néztük a tévét. Aztán vártuk a fejleményeket. Puskaropogás. Az Állomás negyedben úgy lőttek, mint Kambodzsában. Mindenki beszélte, hogy megmérgezhetik a kutakat, felrobbantják a hidakat, egy csomó rablómese terjedt. Az ember nézte a televíziót – s azt hitte, a sok eddigi hazugságot az igazság váltja fel. Én legalábbis hittem benne. A Szabad Román Televízió. Hát bizony akkor abban is hazudtak, még olvasták is a rémhíreket, hogy Brassó felől jönnek a terroristák. Este a gyér világítás mellett látom, valakik a hídon matatnak. Telefonálok az ideiglenes városvezetésnek, nézzék meg, nem tettek-e valamit a jobboldali korláthoz. Közben lövöldöztek a tejgyár felől, világítógolyók az égen... Az Állomás negyediek nem mertek a hídon keresztülmenni.

Vártuk karácsony éjjel az angyalt, akkora forrongásban volt az ország, nem mentünk haza, úgy éreztem,

itt kell lennem, hogy bekapcsolódjak és belelássak az eseményekbe, s akkor jött az ünnepi bejelentés, hogy Ceșescuékát elfogták, bevitték Târgoviștera és mindjárt mutatják a kivégzést. „Peste puțin timp.” (Rövid időn belül.) Ez az „aveți puțintică răbdare, stimabiliilor”-nak (egy aprócska türelmet kérek, tisztelt uraim) a száz évvel későbbi változata lett. (Trahanache prefektus szavajárása a Caragiale-féle Elveszett levél című vígjáték-ból.) Ezt annyiszor elismételték karácsony éjszakáján, hogy elképesztő. Miért vártak a riport sugárzásával? Hogy mindenki fáradjon bele. Ne legyen senkinek kedve sehova menni, semmit külön csinálni. Húzták az időt estétől hajnalig.

Na amikor meglőtték, szaladtam haza a kamrába, benyúltam a sarokba, elővettem a pálinkát, kitöltöttem a házigazdának és egy jó pár másnak egy-egy kortyot csak, mert sokaknak tartoztam vele, de az a negyed decinyi pálinka hatévesen is jóízűnek bizonyult. És úgy megütött, mintha két decivel ittam volna meg. Akkor úgy gondoltam, az izgalom és fáradtság is belejátszott. De utólag is kóstolgattam belőle, akkor is ugyanazt a hatást tette, olyan hihetetlen ereje volt ennek a pálinkának. Nemhogy marta volna a torkom, mert nagyon finom volt, de azt éreztem, kinyúlok. Pedig abból egészen sokat megittunk pár évvel korábban, ismert valami volt. Ugyanaz – de mégis egészen más jellemzőkkel. Egészen január végéig kitartott, addig végiglátogattak, akik emlékeztek rá, másokat én hívtam: „Gyere, neked is ígértem belőle. Ha elfogy, hiába jössz később.” Ez történt ezzel az optimista módon eldugott pálinkával.

TIZENHATODIK FEJEZET,

mely az üzemi forradalmak egy esetét írja le

•

Nos, 26-án megkezdődtek a vállalatokban az alkalmazotti gyűlések. Lenn jártam Kilyénben, ott baltával keresték egyesek a vezetőséget, persze nem mindenki. Egyeseknél nyilván a karácsonyi italozás is besegített, minden eddigi mérgüket ki akarták adni. Keresték az igazgatót és főmérnököt, akik voltak annyira óvatosak, hogy nem tartózkodtak benn. Megalakultak a Nemzeti Megmentési Front üzemi szervei. Én nagy szakállal érkeztem, mert ahogy lekerültem a csatornához, abbahagytam a borotválkozást, s akkora szakállam nőtt, hogy a Mikulás megirigyelhette volna. Nos, engem akartak rögtön beavatni, ajánlani, még olyanok is, akiket nem mind ismertem, mert terepen dolgoztak és különben is rövid ideje voltam ott. Kezdték, hogy „Mérnök úr, itt maga lesz! Mert nekünk nem kell a másik, az párttitkár és román is, nem szereti a magyarokat, az igazgató, az aktivista”, és sorolták, mi bajuk vele. Elég soknak volt sérelme. Mondom: „Fiúk, nyugi! Ezt most nem baltával kell elintézni, mert ezek nem annyit ár-

tottak, mint Ceaușescu, akit meglőttek. Ezek messze állnak attól. Nyugodt, letisztult fejjel leülünk kitisztázni, ki mit érdemel. Innen arrafelé ez kell, hogy legyen a rend ebben az országban.” Ebben én nagyon bíztam. Persze utólag visszatekintve ez nem jött annyira be, mint a pálinkás ügy. De lecsillapodtak a kedélyek, megszerveztük a gyűlést. Azon részt vett mindenki, 26-a még nem volt szabadnap. Engem javasoltak frontelnöknek, választottak még alelnököket. De a régiék mind hátrább húzódtak, én pedig a friss ember, aki csak egy hónapot dolgoztam ott s még három hónapig hazajártam elvégezni a munkámat ingyen, mert nem akartam kiesni belőle, és oda készültem vissza – nos, engem választottak, mert úgy látszik, értékelték ezt. Onnan arrafelé az igazgató nélkülüm egy lépést sem tett, bárhova kellett mennie.

– Nem csapták el?

– Nem. Mondtam: „Ennek is eljön az ideje. Most itt az új év, visszatérünk, s akkor döntünk.” Volt benne egy kis számítás is, de elsősorban csillapítási szándék; nyugodt fejjel, megfontoltan. Ne legyen pusztítás, mert szükség van a munkahelyre, élni, dolgozni akarunk innen arrafelé a szabadságban, hiszen ami rossz – így véltem –, azt ki lehet tisztességesen küszöbölni. És nem csalatkoztam az emberekben, megértették, mindenki beállt dolgozni. Megszerveztük. Az igazgató maga mellé vett, minden kérdésben konzultált velem, s kísérnem kellett, bárhova ment, mert „maga mindenről kell, hogy tudjon, mérnök úr, maga a megválasztott frontelnök”. Ez a januári hónapban történt, de előtte jött az újév. Harmincadikán szabadságra indult a család. Csend.

Még azelőtt megalakult a megyei front. Azon a vállalati elnököknek és alelnököknek meg kellett jelenni. Mire én ezt megtudtam, már meg volt szervezve, hogy a család az autóba beül és a karácsonyra szánt csomagokkal elindul, hogy hazavigye és örüljön együtt az otthoniakkal annak, hogy megváltozott a világ. 30-án reggelre hullott egy jó pár centis hó, az gyönyörű szép simán belepte az aszfaltot, ugyanolyan simán, mint amilyen az én autógumim volt. Én elindultam és Előpatakon bele a tíz centis porhóba az aszfalton.

– Becsúszta a patakba!

– Csúszkáltam össze-vissza, de eljutottunk Kőhalomig, akkor már 20. hónapja vezettem. Látszott a vár, a dombról ereszkedtünk lefelé. Egy jobbkanyar vezet fel a Homoród hídjára, én azt a kanyart, noha hármásban ereszkedtem, a ledöngölt havon nem tudtam bevenni, hanem az úton keresztülcsúsztam és megálltam a szélén. De jött szemközt egy kamion, s a sofőr valószínűleg anynyira meglepődött, hogy a fék helyett a gázt nyomhatta meg vagy megcsúszott ő is, elég az hozzá, oldalba elkapta a Dacia jobb első ajtaját, s a lámpától kezdve összeroncsolta a kocsi egész jobb oldalát. A mellettem ülő feleségem székestől szinte az ölembe ült, pörögtünk az úton és kirepültünk a magas töltésről a szántóföldre. Szerencsére négy kerékre estünk, s amikor a földre suppantunk, akkorát hajlott a kocsi, hogy a kapcsolószekrény szinte a földet érte. Szépen kiszálltunk, a fiam a hátsó ülésen feküdt épen, az asszonyt egy karcolás érte az ujjbegyén, mert a műszerfal szilánkokra ment szét, engem is egy szúrás ért az alkaromon. Éreztem, de nem fájt, aztán

láttam, kiszakadt az ingem. Nem a kétségbeesés vett erőt rajtunk, hanem az öröm, hogy megúsztuk. Az autó még nem volt teljesen kifizetve, tartoztam még azoknak, akiktől kölcsönkértem. Mi hibáztunk, kétségtelenül. Ott azonnal segítőkész emberek akadtak, elvitték és megvizsgáltatták az asszonyt és a gyermeket, nem találtak semmit. Egy Illyés Zoltán nevezetű Kőhalomban a saját blokklakásába felvitte őket, s később visszajött utánam. Szereztünk egy traktort, az kihúzott, s bevittük a roncsot Kőhalomba, az illetőnek a garázsában tároltuk január 15-ig, amíg érte mentem. Meg lehetett javítani, ma is működőképes. A motor. Az otthoni látogatás persze elmaradt.

No de a január: a hónap folyamán az igazgató segítségével megismerkedtem a teljes vállalattal, mindenki-vel és azzal, hol dolgozik. Mikor magamra maradtam, állandóan kérdezték: „Mikor seperjük ki ezeket innen?” „Fiúk, nyugi!” Őszintén szólva nekem is tanulnom kellett, nem tehettem meg, hogy nem ismerem az embereket és a munkákat, és csak úgy beleszökök, hogy átveszem és vezetem. „Ez nem úgy megy!” S akkor jött a televízióban a bejelentés, hogy február 9. vagy 10-re le kell zárni a vezetőszeret, ha szükséges, mégpedig választás útján.

– Ami egyszerre volt képtelenség és természetes.

– Február nyolcadikán minden alkalmazott megjelent, én szerveztem és vezettem le a szavazást. Első körben feltettem a kérdést: igazgató, főmérnök, főkönyvelő – maradnak vagy nem maradnak? A főkönyvelő néhány ellenszavazattal, olyan 88-90 százalékkal megmaradt,

az igazgató 86-ból 43 igen-t és 43 nem-et kapott. A főmérnököt 70 valahány szavazattal menesztették. Két problémát kellett megoldani: mi lesz a fele-felével, és mi a betöltetlen állással. „Újra kell számolni!” Mondom: számoljuk. De az annyi volt. Mondom: „A következő lépés, ami elkerülhetetlen, a főmérnöki állás betöltése, mert akár marad az igazgató, akár nem, a vállalat nem maradhat vezető nélkül.” Én voltam az egyedüli jelölt, titkos, cédulás szavazással, egy ellenszavazattal én lettem a főmérnök. Akkor kettős minőségemben, mint frontelnök és újdonsült főmérnök, megköszöntem a bizalmat, és azt indítványoztam, adjunk az igazgatónak egy hat hónapos átmeneti időt. Nagy választék úgy sincs, akiből most igazgatót csináljunk. Megköszöntem a bizalmat, hogy mérnökként ezentúl főmérnökként szolgálhatok, és arra kértem mindenkit, ne bántsunk senkit, és ezt megfogadták. Az igazgatót viszont nagyon bántotta, hogy annyi ellenszavazatot kapott, mert ő valóban azon volt, minél többet kereshessenek és nem bánta, ha háromszor annyit vittek haza, mint ő. Ha ő kapott négyezret, mások tízig is felvihették. Én hat hónappal korábban hogyan jártam a közüzemeknél: mihelyst meghaladtuk az igazgató fizetését, azonnal lefújták a plusz-vállalásunkat. Nos, mindenki hazament, az igazgató nagyon megbántva érezte magát. Nem dühöngött, de nagyon rosszul esett neki. Azt mondta: „Ha van 20 ellenségem, de hogy a fele az legyen! Azok, akiket én etettem, munkát szereztem nekik...” Én próbáltam csitítani, persze nyерő helyzetben voltam. Másnap reggel bejött és azt mondta: „Jóska, itt lakom a szomszédban, elmegyek mátol sza-

badzságra, bármivel megakadsz, rendelkezésedre állok, szóljal s gyere át, vagy átjövök én, megbeszéljük.” „Jó, menj, emészd meg.” Néhány nap múlva bejelentették, előrehozott nyugdíjazásra nyílik lehetőség, ő az első között kérte, májusra megjött a végzés és elment nyugdíjba.

Újabb választást kellett kiírni. Már akkor akadtak, akik nem néztek jó szemmel, mert nem hagytam magam bábuként mozgatni. Nem nézhettem el dolgokat csak azért, mert engem javasoltak vagy rám szavaztak. Munkára, fegyelemre kívántam szoktatni mindenkit, az adott szó betartására. Készültünk a választásra. Megfenyegettek, hogy nem tudom, honnan hoznak igazgatót. „Nyugodtan, hozzatok! Ha a többségnek az kell, az lesz!” Én főmérnök vagyok, az nekem megfelel. Május 31-én megválasztottak igazgatónak. Nem vállalta a velem szemben felkért jelölt csak úgy, ha én nem indulok. Egy hónapig főmérnök és igazgató is voltam, aztán került egy kolléga főmérnöknek. Neki nehezebben ment egy kicsit, nem volt annyira szakmabeli sem, az emberekkel is nyersebben bánt, de szükség volt rá, ha nem voltam épp jelen, az aláírási jogot valakinek gyakorolni kellett. Két évet tartott életemnek ez a szakasza, '90. február 8-tól '92. február 14-ig.

– Éppen elég volt az ország gazdaságának ahhoz, hogy a tönk szélére jusson, bár az összeomlás és átevicélés az új világba később gyorsult fel. Erre, remélem, magyarázattal szolgálász.

TIZENHETEDIK FEJEZET,

melyben feltevődik a kérdés, hogy meg lehetett volna-e menteni a régi vállalatokat vagy törvényszerű volt-e tömeges pusztulásuk? A rozsdatemetővé vált üzemek roncsalmazára némi magyarázattal szolgál egy kevésbé látványos csőd esete, s narrátorunk kísérlete, hogy szinten tartsa azt, ami úgyszólván az ölébe hullott neki is, munkatársainak is, de menthetetlennek bizonyult. Szocialista munkaerkölcs és piaccgazdasági viszonyok ideiglenes mezialianszára is fény derül

•

– Az 1989-es fordulat új lehetőséget nyitott számomra is, a valamikori gyerekkori álmom, hogy kisebb építő-csoportot vállalkozásként működtetve vezessek, törvény által is megközelíthetővé vált, mert 1990 elején meghozták azt a jogszabályt, amivel kis magánvállalkozásokat be lehetett indítani. De nekem akkor kínálták fel, hogy annak a közösségnek, ahonnan a Duna-csatornához kiemelték s ahova visszatérhettem, a decemberi „verekezés” után vezetője lehettem. Engem felkértek, meg is választottak előbb főmérnöknek, aztán igazgatónak, nagy megtiszteltetés volt, s a mai napig is annak tartom. Elis-

merése is volt annak, hogy eligazodtam az akkori helyzetben, korábban a kiállással világos képet nyújtani az ottani embereknek az új lehetőségekről. Hozzájárult még ahhoz, hogy ezt az utat és ne a magánvállalkozást válasszam az autóbalesetünk, amit mi ép bőrrel megúsztunk, de az autónk nem, nekünk megtakarított pénzünk sem volt, sőt adósságot kellett törlesztenünk. Az azonnali kereseti lehetőség és az emberek bizalma megtartott ott és későbbre halasztottam a magánvállalkozói próbálkozást. Mert ha nem csúszunk le az útról, akkor több mint valószínű, hogy sokkal kevesebb tapasztalattal, de elsők közt vágok bele a magánvállalkozásba. Alkatilag, lelkileg fel voltam készülve rá, a tanulmányaim is arra képesítettek fel, de itt adódott egy lépcső, melyen megálltam és igyekeztem helyt állni és az akkori helyzetben a lehető legtöbbet kihozni a közösség számára. Nem a magam, hanem főleg az emberek számára, megszervezni úgy őket a legjobb tudásom szerint, hogy a legtöbb pénzt tudják hazavinni. Utóvégre az addig is olyan egység volt, ahol eléggé jól kerestek, az elődöm sem boszszankodott azon, ha az alkalmazottak többet kerestek, mint ő.

Száz alatt valamivel volt a létszám, mert visszajöttek még páran, akiket a Zsil-völgyi szénbányákba hajkurásztak el vagy valamilyen okból eltávoztak és most visszakíváncsoztak vagy a munkatársak hívták őket a jó keresettel kecsegtetve. Felszerelés, gép volt, fából, fémből, téglából mindent építettünk. Az illyefalvi és kilyéni télesztársulásából született, az ő tulajdonukban volt. A függőség laza volt, mert a kollektívelnökök nem szóltak

bele a napi tevékenységbe. Létezett a CUASC, mezőgazdasági tanács vagy micsoda, ez úgymond koordinált minket, de 90-től arrafelé ez a kapcsolat fiktívvé vált, sokkal szabadabban mozoghattam. Létezett a megyei mezőgazdasági igazgatóság, fel a minisztériumig, s ha valaki lépni akart, nem tekinthetett el ettől a kapcsolattól. Született egy törvény, mely szerint privatizálni lehet ezeket az összeeszkábált vállalatokat.

– A téeszek szépen felbomlottak.

– '90-ben még nem, de '91-ben már rohamosan haladtak a felszámolás felé, a földeket kezdték visszamérni, az állatállományt kiosztották, már nem volt, akivel dolgoztassanak. A mezőgazdasági igazgatóságok még valamennyire működtek, aztán a megyei tanácsok megválasztása után még egy lehetőséget kaptak. A jogi háttér egyre kuszább lett, de lett egy útmutató, aminek alapján mi részvénytársasággá alakulhattunk át. Én jártam ki Bukarestben. A részvényesek akkor még a téeszek voltak. Később léptünk tovább a privatizálás irányába, erre még kitérek. A téeszek még megvoltak, nem tudtuk, hogy szétverik és széthordják őket. Első dolgom az volt, átnézzem, milyen szerződéseink vannak megkötve arra az évre, milyen munkára lehet még számítani, milyen megrendelésekre, hogy munkát biztosíthassunk az embereknek. Pár szakembert is be kellett még vonni. Egyedüli mérnök voltam, mellettem még egy almérnök, aki korábban főmérnökként fungált. Ő mesteri fokozatban dolgozott, szerepet cseréltünk. De én a csoportjaim irányításában is részt vettem, mert én ismertem őket a legjobban. Akadtak belső súrlódások, s inkább felvállaltam

a pluszmunkát, mintsem hogy a belső vitákat elfajulni hagyjam. Én úgy láttam, új lehetőség nyílt az országban, arra lehet építeni, tessék dolgozni jó sokat, és akkor meglesz a jó kereset is. Ez az elv nagyszerűen működött, mert olyan munkáik voltak az embereknek, amiket szívesen végeztek. Hajtották is magukat, mert a korábbi korlátokat, amelyek behatárolták a kereseteket, én teljesen feloldottam. 90–91-ben a régi normarendszerrel számoltunk, de korlátok nélkül, ami pénz abból lett, azt mind hazavihettek.

– Tőkét félre nem tettél, hogy fejleszd a céget?

– Nem. Mivel bizonytalan volt a háttér, és minden profitot osztalék formájában át kellett utalni a téeszeknek. Mi betartottuk a törvényt, bizonyos százalékot átengedtünk, ezt az alkalmazottak egyes szószólói nehezményezték is, de törvényt nem szeghattunk. „Majd amikor a tied lesz, neked marad az is.” A szabályokat be kell tartani. Nekem az volt a célom, hogy aki hajtotta magát a jó kereset reményében, az ne csalatkozzék. Nem is csalódtak – óriási fizetések kaptak, nem egy a korábbi többszörösét, bár addig is előfordultak 4-5-6 ezres fizetések. Elértük '90 augusztusában, hogy közel százan voltunk és legalább tíznek 10 ezer lej fölötti volt a keresete, de előfordult 19 200 lejes nettó is! Nem az enyém. Én azért lehettem megelégedve, mert az 4400 lejes alapfizetésemre a többiek teljesítménye meg egyéb mutatók alapján, amit az akkori törvények megengedtek, én is 9 ezer fölött vittem haza. Ehhez tíz órát írtam be, de tizenkettőt dolgoztam, hogy minden gördülékenyen menjen, kiesések, anyagiány, üzemanyaggond nélkül.

Operatíván folyt, igényelték is, rá is hangolódtak. S amikor az egész ország azért tüntetett, hogy ne csak minden második szombat legyen szabad, hanem mindegyik, akkor az enyéme, anélkül hogy biztattam volna őket, minden szombaton vállalták a munkát, sőt vasárnap is bejöttek, ha kellett. Fontos feladatomnak tekintetem, hogy vasárnap délben körbejárjam a munkapontokat és hazahajtsam az embereket. Meg kell fürödni, ebédelni a családdal, pihenni egyet, hogy kipihenten gyertek hét-főn! Ha nem, kiakad az ember. Ugye, milyen érdekes? '90-ben ez végig így ment.

– De volt megrendeléseitek?

– Rengeteg munka volt. Amikor mások sztrájkoltak vagy az időt húzták, akkor a munka ottmarad azoknak, akik dolgozni akarnak. Ebben az országban mindig volt munka, mert hol a tatárok és a törökök, hol az osztrákok és a világháborúk hagytak maguk után tennivalókat, hol a kommunizmus és a kollektivizálás – mindenik csak a dolgunkat gyűjtötte meg. Itt most is több munka lenne, mint Németországban, csak nem akarják elvégezni. Szóval nagyszerűen működött a cég, és az alkalmazottak nem panaszkodhattak.

– Állami cégeknek dolgoztatok?

– Faházakat gyártottunk iskolás táboroknak, turisztikai vállalatoknak, ezek államiak voltak. Szintén faházikókat mezőgazdasági és élelmiszeripari cégeknek – tejgyár, húsipar, téeszek –, ezek '90-ben még mozogtak, még istállóra is kaptunk rendelést, aztán borászati vállalatok, a málnási likörgyár és az uzoni szeszgyár fordult hozzánk.

– Mozgékonyabb és kisebb vállalat, lazább alárendelésben

– Valóban, kisebb és jó csoportok, mindenki a megfelelő munkakörben, amiben jól teljesíthetett. Volt pár jó csoportvezető, aki hajtotta őket. De a pénz motivált mindenkit. Az átlagkereset '90-ben, amikor a január gyengébben ment a helyzet és az időjárás miatt is, 6 ezer fölé emelkedett, többen 10 ezer fölött kerestek, azaz egy év alatt többet az új Dacia akkori áránál, ami akkor a legfelszereltebb változatában 94 ezerre rúgott.

– Korábban a 6 ezer bányászfizetésnek számított.

– Ráadásul komolya profitot is utaltunk át a tulajdonosoknak. Kirándulás is volt a cég költségére – bukaresti építészeti expó, sinaiai megállóval. Következő évben Budapesten jártunk hasonló módon. Amíg én vezettem, profittal zártunk minden hónapot. '90 volt a bőkezű év, mindenkinek osztogatott a kormány is. A '91-es év már hanyatlást mutatott. A korábbi 20-30 faházás megrendelések elfogytak, kezdtek előbújni a magánvállalkozások, de azok 1-2-öt rendeltek csupán és más típusúakat. Egyéni tervek alapján kellett dolgozni, nem sorozatmunka folyt, mindenki nagyon megnézte a pénzt. '91-ben alacsonyabbak lettek a fizetések, de még mindig az országos átlag fölöttiek voltak. Úgy nézett ki, ha nem mozdulunk el a magánszektor fele, hogy annak a rendelkezéseire dagozzunk, akkor előbb-utóbb megbukik a cég. '91-ben még építettünk a nagyborosnyói técsznek istállót, közben hátul már hordták szét a közöst, de mi még dolgoztunk az istállón. A munka jó része persze kifizetetlen maradt. Át kellett hangolni a magá-

népítkezésekre, ahol magasabb minőséget vártak el és versenyképes áron, abból viszont kevesebb volt. S már a csoporton belül is szűrni kellett a tagokat, már nem volt miből eltartani azt a néhányat, aki csak lötyögött, s ha egyéb nem, elszaladt vízért, kenyérért, cigarettáért, amíg a többiek keményen húztak. Rosszabb lett a pénzügyi helyzet, beszűkült a mozgástér, de a legproblémásabbnak a bizonytalan jogi háttér bizonyult. Működtünk, mint a két técsz részvénytársasága, de azoknak folyt a felszámolása és a felszámoló bizottságok ideje lejárában volt a mi időnkkel együtt. A törvény értelmében a helyi tanácsoknak jut a megmaradt, értékesítetlen vagyon, s legtöbb helyen ezt alkalmazták is. Akárcsak Sepsiszentgyörgyön – a két falu hozzá tartozott –, de ez sok kívánnivalót hagyott maga után, s felhasználása még többet. Én kerestem a kiutat. Egy törvényes lehetőség szerint az ilyen társulásokot a técszekhez hasonló módon kétféle osztani, 60 százalék maradt volna a befektetőnek és 40-et ki lehetett volna osztani részvények formájában az alkalmazottak között a ledolgozott idő és a kereset függvényében. Tehát nekünk 60 százalékot kellett volna kifizetni és 40-et megörökölni ingyen. Én ebbe az irányba tettem lépéseket, tárgyaltam a felszámoló-bizottságokkal és eljutottunk odáig, hogy elfogadták volna leltári áron a kifizetést. Persze nekik jobb lett volna készpénzt kapni, amit kioszthatnak a tagságnak, mint a városi tanácsra bízni, hogy az majd törleszt. Abból már nem került volna semmi kiosztásra. Ami a 40 százalékot illeti, azt ki lehetett volna számolni kb. 200 emberre, akik egy része már nem ott dolgozott, annyi lett volna a

jogosultak száma. Valószínűleg én kaptam volna a legkevesebbet, de ez engem nem zavart, egy tiszta helyzet lett volna. És a leltári érték a valós érték egyharmada volt akkor. És én hiába próbáltam, nem tudtam az emberekkel megértetni, hogy ezt meg kell lépni, mert csak akkor lesz jövője a vállalkozásnak. Mind azzal érveltek, ők éveken keresztül annyi haszonrészesedést juttattak a téesznek, s többet nem hajlandók. Mikor még a főkönyvelő, a cég gazdasági vezetője is a pártjukat fogta – többet nem adunk semmit –, akkor beláttam, nem tudunk tulajdonossá válni, s emiatt nem léphetünk tovább.

– No de miből fizettek volna? A megtakarított pénzükből?

– Kölcsönt kellett volna felvegyünk. Én azt mondtam, a hatvan százalék elsősorban az alkalmazottakat illeti meg, azokat, akik ott akarnak tovább is dolgozni, hát vegyenek fel kölcsönt és vegyünk meg.

– Sokan kaptak kölcsönt akkoriban, amit soha visszafizetniük nem kellett, mert a bankok is csődbe mentek.

– A bankok lehet. De számunkra előnyös helyzet lett volna, mert az egész közösséget meg lehetett volna menteni. Énnekem különben nem lett volna, már kölcsönt felvennem, az autóm tönkrement, az állami lakásra nem adtak, a feleségem hozományára pedig nem kérhettem, különben sem lett volna sok. Tehát nekem nem volt rá módom, de mindenkit biztattam.

– Össze lehetett volna szedni annyi pénzt?

– Össze, ha megértették volna. Da akkoriban járta az a jelszó, hogy „Nu ne vindem țara!” Ez mindenki-

nek bogarat ültetett a fülébe. Olyan híresztelések kaptak lábra, hogy én át akarom valakinek játszani a céget. Annyira elkeserített, hogy nem értenek meg. Pedig elmagyaráztam, hogy a 100 valahány jogosult közül én biztosan az utolsók között lettem volna az érdekeltségi sorrendben. Engem a közösség választott, én nem a pozíciómat féltetem. Ugyanis '91 elején is volt választás, titkos, s csupán egy-két ellenszavazatom volt. Amikor nincs ellenjelölt, könnyű győzni. Nehéz is lett volna a helyemre állni, én minden apró ügygel napirenden voltam. Engem a bizalom tartott ott addig is, amivel megválasztottak, s nem akartam eldobni csak úgy. De az év végére bennem támadt kétely, hogy milyen jövő előtt állunk, ha nem értenek meg, a téeszek felszámolása lezárul, és ott maradunk gazdátlanul. Esetleg a szentgyörgyi tanácsnál, de nem lehettünk biztosak semmiben. '92 februárjában folyt le az első helyhatósági választás. Én már komolyan gondolkoztam egy magáncég bejegyzésén, úgy éreztem, nincs okom halogatni. Még teszek egy próbát, közgyűlést hívok össze. Korábban, októberben történt. Elmagyaráztam, értésék meg, vagy meglépjük, vagy nincs jövő. A másik megoldandó gond a fegyelmi ügyek rendezése volt. Kevesebb munka mellett több idő jutott „hülyeségekre”. Ivászat, ilyesmik. Egy intézkedéscsomagot szerettem volna keresztülvinni. A javaslatom nem kapott abszolút többséget. A relatív megvolt, de túl sok tartózkodással – s erre kijelentettem: tartózkodókkal nem lehet jövőt építeni. Megmondtam, ennek az lesz a vége, hogy megválnak egymástól. Lehet viccnek vették. Lezártuk az évet profittal, átutaltuk, amit kellett.

Megkezdjük az új évet, február 14-re kitűztem az évváró közgyűlést, ahol megint bizalmi szavazást is tartottunk. Akkoriban ez folyton folyvást így ment. De nekem akkor már a cégbejegyzési eljárásom be volt indítva.

A Hagia Sophia előtt, 2010. április

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

arról, mit tesz saját vizeken evezni

- De mivel indultál el? Az üres zsebeddel?
- A nem üres fejemmel. Annyi pénzt tudtam összespórolni, hogy az akkor már nagyon keveset érő 100 ezer lejes induló tőke egyharmadát le tudtam tenni. Hárman fizettük ki alapítóként az összeget. Az ötletgazda én voltam, két ottani kolléga, üzlettárs járt utána, én a részem a feleségem nevére jegyeztettem, mivel még ott dolgoztam, a nevemet sem akartam szerepeltetni. Tehát hogy egy időben két helyen legyek. Januárban különben úgy lett pozitív a mérleg, hogy a vezetőségi tagok fizetéséből lefaragtam: igazgató, főkönyvelő, mesterek. A mester talán 75, mi 50 százalékos fizetést kaptunk. Így zártuk pozitívan a januárt, ami az építkezésben nem épp a minden lehetőségek hónapja. Persze rajtam kívül az öt ember fel volt háborodva. A többieknek jutott norma szerint. Azt mondtam: ha az embereknek nem volt elegendő munkájuk, akkor valószínűleg a vezetőség nem végezte eléggé jól a dolgát. Nekem ma is ez a véleményem. Ha az ember bemegy a munkahelyére, mert behívták és nem nyomják

kezébe a taxipénzt hazáig, hanem hagyják, hogy ott tétlenül üljön, akkor azért valakinek felelni kell. Érdekeselek ezek a felvetések, meg hogy ki hogyan tekint ezekre. Én úgy életem, akkor viszünk pénzt, ha megérdemljük. „Miért nem panaszkodtatok akkor, amikor az alap fölött még egy ugyanannyit vittünk haza?”

De nem ezen múltott a döntés, nekem a szándékom akkor már nyilvánvaló volt. Januárban kijött a magáncégünk bejegyzési bizonylata, bejelentettük, hogy február 15-től működni is fog. Megkövetelték, utóbb sok céget bejegyeztettek úgy, hogy sokan azt se tudták, mivel fognak foglalkozni, de a kft.-jük már megvolt. Megtörtént a bejelentés, beszereztük a kasszalapokat, nyomtatványokat. 14-én közgyűlés, beszámoltam az azelőtti évről, s bejelentettem a lemondásomat. Eleinte nem értették, mi akar ez lenni. Mikor szavazásra bocsátottam, persze nem fogadták el, azt hitték, csak egy amolyan fogás. Aztán tartottunk egy kiegészítő gyűlést, amin elmagyaráztam, fiúk értsétek meg, ez így nem megy. Én idejében szóltam, nem fogtátok fel, nem várhatok arra, hogy innen menjek nyugdíjba. Két nyelven, mert olyan 20 százalék román volt. Elmagyaráztam, magánvállalkozásba kezdek, mert ott nem bizonytalan a tulajdonos. Nincs olyasmi, hogy a szakszervezeti elnöknek szabad részegeskedni, s akkor jár be, amikor akar. A szakszervezeti vezetőt ugyanis védte a törvény, kirúgni nem lehetett, de rendre szoktatni sem. Illetve lehetett volna, ha a közgyűlés teszi, és nem én rúgom ki. Mert a közgyűlést biztosan nem pereli be.

– Valóságos szakszervezeti diktatúra volt a '90-es évek elején sok helyen.

– Félreértelmezték e szabadságot, sok mindent tönkrement emiatt.

– Fel is számolták utóbb, a másik végletbe estek.

– No de a második körben sem értette meg mindenki. Én megmagyaráztam a hozzám közel állóknak, meg akiket én hívtam meg, hogy nincs minden veszve, aki maradni akar, marad, aki nem, velem jöhet és tovább dolgozhat, persze más felállásban. Ekkor már szinte átment a szavazáson, de csak harmadik körre jutottunk oda, hogy megszavazzák, amikor mindenkit megnyugtattam, hogy még hatvan napig hajlandó vagyok bejárni és minden aktát intézni, amíg utódom akad és annak az aláírási joga is rendben lesz.

– De nem jöhettél volna el szabad akaratodból is?

– Engem a közgyűlés választott meg, én azzal akartam elfogadtatni. Nem lehet csak úgy faképnél hagyni őket. Itt ugyan szokás persze. Azért néz úgy ki ez az ország. Mert vagy megszöktek, vagy angolosan leléptek, vagy elvitte őket valaki, s abból adódik a sok negatívum. Egy néhány nap múlva előkerült a két évvel korábbi elődöm, az almérnök, ő folytatta. Dolgoztak, ahogy tudtak. Fél év alatt a 120-as létszám harmadára fogyott, kezdődtek a kiválások, egyes előrelátóbb csoportok kft.-t alapítottak. Mondom, harmadik nekifutásra elfogadták a lemondásom, mert sokan féltek a jövőtől, s nem láttak kiutat. Így másnap már le tudtam ülni az eljövendő partnerekkel szerződést kötni, felvenni az első előlegeket, amivel indultunk, mert senkitől nem kaptunk se egy darab telket, se egy felszerelést, amivel dolgozzunk. De már első nap kaptam száz-százezer lej előleget a korábban megbeszélt

munkákra, melyekre nagy gépesítés nem kellett, hanem csupán elképzelés és ember, aki kivitelezi.

Az első megrendelőim magánvállalkozók voltak, az egyiknek egy butik kellett Pitesti-re és a másiknak egy épület-felújítás egy Szentgyörgy melletti faluban. Ezekkel kezdtük, és közben Zilahon is volt elindított munkálatom az addigi céggel. Oda elkísértem a csoportot anyagostól, mindenestől egy nagyobb épület összeszerelésére. Ugyanis a régivel összejártuk az országot Sulinától Szatmárig, dolgoztunk Târgu Jiuban, Râmnicu Vâlcean, Aradon... Internet nem létezett még, de az előttem levők megalapozták ezt, '90-től pedig jöttek a faházikós megrendelések, átadásra vagy újabb anyagok szállításakor mentem utánuk. '91-ben már inkább magánosoknak építettünk moteltípusú faszerkezetű épületeket, egyet például Brassóban a Cenkkal szemben. Újíttunk fel magánházakat még Szilágycsehben is. Ledobtuk a tetejét és manzárdot húztunk fel rá tiszta új anyagból, s mindent leszabva szállítottunk innen. A szállást a házigazda intézte, az étkezést is. Kiszálláson a fiuk reggeltől estig dolgoztak, nagy volumenű munkák voltak, amikért sok pénz járt. Szilágycsehben tanulókat táborát építettük, ott a falu adta össze az ételt sorra, és a fiuk mindennap felmentek valamelyik pincébe. Aztán hogyan gurultak haza, az eléggé viccesre sikerült. Szép évek voltak, szép fogadtatásban részesültek. A vége lett kilátástalan, be is igazolódott a jóslatom. A cég addig élt, amíg lassan elfogytak az alkalmazottak és el az eladható felszerelés, a hét autó és a daruskocsi például. A tanács nem lépett rá, még hagyták két évig mozogni, az ingóságok elkelték, az ingatlant visszaigényelte a

család, amelytől annak idején elállamosították. Most ott van félig-meddig kihasználatlanul a maradéka. Mi pedig közben a másik ágon elindultunk a két említett előleggel.

Háromkon kívül alkalmaztunk első körben két embert, és azonnal utána még hármat, utóbb még hármat, akik onnan jöttek át. Senkit nem biztattunk fel előre, hogy csatlakozzék. Előbb felkutattuk a lehetőséget, tisztáztuk a körülményeket, aztán alkalmaztunk. Persze az italozás már másképp ítéltetett meg, a megsemmisítő intézkedéseket könnyebb volt meghozni. De szinte semmilyen ingósággal nem rendelkezünk. Az előlegből megvettük az anyagokat, szerszámokat, béreltünk egy udvart egy fászínnel, ahol tárolhattuk, amire épp nem volt szükség.

– Szükséged volt a két üzlettársra?

– Akkor úgy láttuk, jól kijövünk egymással és jól egészítjük egymást. Egyikük gépészetet tanult, almérnök volt, de villanyszereléshez, fűtéshez és vízszereléshez is jól értő ember, a másik asztalos, fafaragászatban jártas ember mesteri diplomával, akiket én hívtam meg még '90-ben, hogy legyenek segítségemre a frissítésben és az új lendületvételben. Ők meg is tettek mindent, kissé nehezebben jöttek ki a régi társasággal, amit a maga módján kellett kezelni. Ne feledjük, hogy Kilyén falu a város szélén, sok ember úgy került oda, hogy máshova nem mehetett vagy nem jutott neki más, emiatt sok volt a fegyelmi gond, de annak is megvan a módja, ahogy ezt kezelni lehet. Az italozásról például nem a részeg emberrel kell tárgyalni, hanem másnap, amikorra kijózanodik. Ez a két kolléga, akiket magam mellé vettem, egészen másképpen viszonyult hozzám, kimondottan segítségemre voltak a vállalati ügyin-

tézésben is. Leltározási problémák adódtak például, olyan autók papíron, amiket tíz éve nem látott senki. Ott a leltárban is rendet kellett tenni, közben az embereket is minőségibb munkára fogni. Egyes régebbiek kifogásolták is, hogy „idehozta az embereit” s „akkor velünk mi lesz?” Át kellett a régieknek egy kicsit nevelődni, kevesebb féldecit meg egész decit inni, kevesebbet tekeregni, s komolyabban belefeküdni a munkába, s rádolgozni a fizetésre. Nos, ezt a magáncégben messze könnyebb volt elérni, a társaságot kézben tartani. Ha jól dolgoztunk, minden pozitívum a cég fejlődésére hatott vissza, s ebben nagy szerepe volt az akkori törvénykezésnek, annak, hogy a termelő vállalatok és a mienk annak számított, öt évig profitadó-mentességet élveztek. Ennek az volt a feltétele, hogy a profitot vissza kellett forgatni a termelésbe. Természetes volt, ha az állam az öt megillető 40 százalékról a haszonból le tudott mondani, akkor mi is a magunk fejenkénti 20-20 százalékát könnyebben ott tudtuk hagyni, be tudtuk fektetni és elégeztünk a magunknak kiszabott fizetésből, amit nem túloztunk el, szerény összeg volt, mert a fontosabbnak tartottuk, hogy anyagokba és felszerelésbe fektessünk minden lejt. Fél év után meg is tudtunk alkudni egy telekre a város külső kerületében, ahol a székházunk most is áll a telephellyel. Kis kölcsönnel megpótolva jutányos áron hozzájutottunk egy kerthez, amit korábban szántottak, kapáltak. Szomszédunk egy volt, amikor megvettük, összesen 43 ár, 250 méter hosszú befele. Novemberben alapoztunk és ástuk a pincét, decemberben felhúztuk a falat az első emeletig, olcsó anyagokból. A tél visszavetett, következő év derekán cserepeztük be. Másfél évvel az indu-

lás után megvolt a műhely, vakolatlanul még, de becserepezve. Ajtó, ablak, víz, villany nélkül, de már látszott, mi akar lenni. '93 végére belülről levakoltuk és szinte minden gép megvolt már benne, kisebb bútorkészítésre is készen állt. Persze ahhoz a nagyon jövedelmező két év kellett, s az, hogy annyi fizetést vittünk haza csak, ami épp a köz-költségre, villanyra, telefonszámlára volt elég.

– Te fizikailag is dolgoztál?

– Persze, dolgozgattam. De minél több fizikai munkát végeztem, annál kevesebb idő jutott ügyintézésre, a következő napi munkák előkészítésére. A két másik társtulajdonos hasonlóképpen dolgozott. Az egyik intézte a műhelyhez a felszerelést, utána nézett az embereknek, képezte őket, a másik társam a gépészeti résszel foglalkozott, a víz- és villanyszereléssel. Én elkészítettem a terveket, eljártam az engedélyeket, neveltem a szakképzetleneket, felraktam a tetőt. Aki szakképzett volt, az önállóan dolgozott valahol terepen, hogy legyen pénzünk, minekünk pedig egyik fő gondunk az új emberek képzése volt. Irányítani kellett azokat, akik nem tudták, mit kell csinálni. Ha vonalat húztam fűrészeléshez, láncfűrészünk nem lévén, kézi vagy rámás fűrészszel, harcsafűrészszel, amit ketten húztak, kellett elvégezzék. Elmentünk négyszáz kilométerre, egy táskányi szerszámmal, házat építeni. Utóbb szereztünk olyan mozgatható gyalut, melyen körfűrész is volt, tehát már előre megmunkálhattunk ezt-azt. Műhelyt béreltünk korábban hétvégeken, szombat-vasárnap délelőtt ott dolgoztuk meg az anyagot, amíg nekünk is lett. Ahogy becserepeztük a műhelyt, fizetést emeltünk magunknak, olyat, amit az alkalmazottak legjobban keresői kaptak.

Hogy túrték-e társaim? Muszáj volt, mert kitűzött célok szerint haladtunk. Addig mi beértük a régi Daciával és a kétszobás tömbházlakással. Mindenikünk két-két gyereket nevelt, mindenikünk felesége dolgozott, s nagyjából egyformán kerestek, de nem volt ennyire időjárásfüggő az állásuk, mint a mienk. Tehát első célunk a telek volt, aztán az épület cserép alatt, utána a gépesítés. Sikerült két szezon után eljutnunk arra, amire én optimistán öt évet jósoltam. Persze mi '93-ban nagyon operatívan akárhova elmentünk feladatot vállalni, a faházakkal bejártuk az egész országot, a Kárpátokon túl Bukarest környékét a giulești-i részen, vittük a részben előre gyártott házakat, ott egy hét alatt összeraktuk őket. Fizettek rendesen, magánszemélyek voltak. Legtöbbször valutához kötöttük az árat, a lej annyira romlott, hogy legtöbbször több lett, mint amit lejben kialkudtunk. De ezért keményen meg kellett dolgozni. Egy érdekesség: megvettünk '92 júniusában versenytárgyaláson egy szénacsúrt, amiben rengeteg faanyag volt. Cégünk épületeinek farésze mind abból került ki, mások javítására is futotta, és két évig tűzifánk is volt belőle.

Amikor egy csütörtöki napon azt szállítottuk bérelt kamionnal, s taszigáltuk le a gerendákat, beleléptem egy szegbe. Kikaptam a lábam, de a szeg vége a cipőfűző között jött ki. Bevittek gyorsan a sürgősségre a Hajnal utcából, ott kimosták, fertőtlenítették, tetanusz-injekciót kaptam, s hétfőn már vezettem. Igaz fáj, amikor a kuplungot be kellett nyomjam. Rá egy hónapra a háztetőn a lécek nagyon nyomták a talpamat, s bevérzett a már begyógyult seb. Láttam, baj van, és felvágtam, kinyomtam,

hát egy fél rizsszemnyi gumidarab jött ki, amit az a szeg maga előtt betolt oda. Azt szerencsére kidobta a szervezetem, nagyobb komplikáció is lehetett volna belőle. '93 augusztusában Râmnicu Vâlcea határában építettünk egy háromszobás házikót, a vége felé jártunk, aznap este indultunk volna vissza, mert az egyik legényünk vőfélykedni készült, s hétvégére megígértük, otthon lehet. Én mindent végeztem, amit kellett, és amire szükség volt. Ha kellett, rajzoltam, szerkesztettem, kiszámoltam, főztem levest és másodikat, kávét és teát, mikor mit, aztán a tetőn szögeltam, kalapáltam, cserepet raktam és faragtam, belül lépcsőt szereltem. Amikor mindenki el volt helyezve, beálltam én is, aki nem tudta, annak megmutattam és folytattam a magam dolgát. Mozogni és mozgatni kell, s akkor van haladás. Vagy a körülményekről gondoskodni: oda például sátorral mentünk.

– Mondjuk, ti nem loptatok, de aki építtetett, az vajon...

– Utólag derül ki egy s más. Az illető nagyon kihasználta az átmenti gazdaság előnyeit. Minisztériumi alkalmazott is akadt a kuncsaftjaink között, aki egy pohár mellett eldicsekedte – miután látta, a munkát befejezzük, s a mi szilvapálinkánk jobban megoldott a nyelvét –, hogy neki ez a házikó egy heti zsebpénzébe került. Mi azt néztük, a becsületes munkánkért kapjuk meg a becsületes árat. Persze az nem volt elég. Még Kilyénben éreztem '90-ben: annyit dolgoztunk, hogy estünk a fejünkön keresztül, előre akartuk vinni az országot és magunkat, hogy bár magunkat sikerült, de amikor körülnéztünk, az ország nagyon lemaradt... Valahogy így jártunk később

is. Míg mi dolgoztunk becsületesen a magáncégünkben, körülöttünk szétlopkodták az országot. Ezt kellett megállapítanunk, ha körülnéztünk. De mi a saját munkánkra figyeltünk, alighanem arra neveltek, azt láttuk otthon is, azt tanultuk, s mivel csak ehhez értettünk s meg is lehetett élni belőle, ezt tettük. Ma is meg lehet élni a becsületes munkából, sőt jól élni is lehet – akkor meg minek pályát váltani?

Nos, így folyt a kezdet. '94 nehezebb évnek bizonyult. Fel voltunk már szerelve, adósságunk addig se, utána se. Áthidaló kis kölcsönöket ismerősöktől ha felvettünk, azonnal törlesztettük. De '94-ben már többet kellett dolgozni kevesebb haszonért, faházas megrendelésünk kevesebb lett, pedig a felszerelésünk meglett volna hozzá. Háztetőket is újítottunk fel. '94 januárjában Brassóban kívülről egy ötméteres létráról léptem fel egy ház padlására, az egyik lábam már fenn volt, a másik még a létrán – s az kiment alólam. Hanyatt zuhantam. Kiskoromban nem ejtett az apám fejre, akkor magamnak sikerült. A hátamra estem, de csattant a fejem is azonnal, és meg voltam győződve, úgy nézhet ki a fejem hátulról, mint a földhöz vert paradicsom. Nem tudtam, milyen sebem van, túlélem, nem élem, mi lesz. Két emberrel voltam, azok nagyon megriadtak, azt se tudták, mihez fogjanak. Látták, tapogatom a tarkómat és csodálkozom, hogy nincs szétválva. Keményebb a fejem a betonjárdánál. Ez nem csupán az én megállapításom. Segítettek felállni, fél órát pihengettem, közben a fiúk befedték a tetőgerincet kupácserepekkel, felrakták szárazon, hogy a havas eső ne essen be – s utána a kocsit én vezettem hazafele.

– Öt méter egy öngyilkossághoz is elég.

– Fejre esni mindenképpen. No de Râmnicu Vâlcea: én ott bedolgoztam rendesen, s egy háromszöget kellett kivágni az erkély felé, s én, aki soha körfűrészsel nem dolgoztam, gondoltam, megcsinálom. Bekapcsoltam, levágtam erről is, arról is, s amikor más irányból még egyet vágnom kellett volna, ahogy taszítottam, vitte az ujjamat is. Le kellett volna ugyanis fedjem a gyalu forgó kését előbb egy arra szolgáló külön alkatrésszel.

– Egy ujjad sem hiányzik.

– Itt jön az érdekesség. Belekapott az ujjamba a gyalugép felső része, az abrikter. Leszeletelt annyit két ujjamból, hogy a csontot középen látni lehetett. Mint amikor egy murkot késsel kettényesünk. No de a házigazdánk ott lakó édesanyja nyugalmazott asszisztensnő volt, semmi gond, az beköti. Hát előhoz egy csomó fáslit és minden fertőtlenítés, kimosás nélkül kezdi feltekerni. Meglepődtem, ennyire elfelejtette volna, gondoltam, s mondom, álljon meg, azt nem így csinálják. Magamnak szépen lemostam, mert a délutáni kosz mind rajta volt, egy kis whiskyvel fertőtlenítettem, s betekertem egyenként, aztán a kettőt együtt, végül az egész kezemet. Csillapítottam a vérzést, elég jól sikerült, de még volt munka, a belső lépcsőt fel kellett szerelni. Összeszereltük a lépcsőt, a korlátot felraktam egy segédmunkással, s valamikor este tizenegykor elindultunk hazafelé. Hajnalosan megérkeztünk Brassóba, ott pihentünk egy kicsit, ittunk egy kávét. Hát én Râmnicu Vâlceától Brassóig végig énekeltem, egy kicsit kínomban, mert annyira fáj, de amíg fújtam, nem tudtam jajgatni. A fiúk is nyugodtabbak voltak, milyen

jó kedve van a főnöknek. Rossz volt a következő napokban, mikor a kötést le kellett áztatni, de azt mondtam, ebcsont beforr. Nem ért csontot, és teljesen begyógyult, mint látod. A tanulság mindenképpen az, aki valamire nincs kiképezve, ne nyúljon hozzá. Azóta még jobban felkészíték mindenkit. Na de hazaértünk, kifizették a munkát. Rá egy hónapra Bukarest mellett építettünk egy szőlőskert elé egy ugyanolyan házikót. Már javában érett a szőlő, mire eljöttünk, a szüret felét megoldottuk. Ők ajánlották – mi meg éltünk vele, napi egy kosárral elfogyasztottunk. Ilyen időben sátorban laktunk. Október végén Giulești-ben rendelték egy hasonlót. Egy bádoggarázsban szállásoltak el, nem is volt gond, amíg nem építettük be a polisztírol-lemezeket a falba szigetelésként. Addig azokon feküdtünk, hálózásokba bújva, s két pohár pálinka, egy pohár vacsora utáni borral el lehetett aludni. De elfogytak a lemezek, egyetlen maradt éjszakára, a betonpadlótóli fél méterről lekerültünk az öt centire. Lehűlt az idő, Halottak napja előtt volt, úgy reszkettem az első öt percben, mint a nyárfalevél. Na de kibírtuk. Folytattuk Illyefalván, a Meotis tejfeldolgozónak építettünk sajtgyárat. Decemberben raktuk rá a tetőt, januárban cserepeztünk. Ugye bár se a szegek, se a deszka, sem a cserepek nem fagynak meg. Ugye, ha az ember télen is táplálkozna, akkor télen is kell dolgoznia. Előfordult, hogy csak kilenc óra után kezdtünk, mikor a nap előbújt és mínusz tíz fok volt a hőmérséklet. A két-három fok már nagyszerű időjárásnak számított. Nos, így folyt le a hőskorszak.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET,

*melyben az együtt indulók útjai szétválnak, s melyben
a piaccgazdaság hullámzó természete is megmutatja a
maga szeszélyes mivoltát, s ebbe a közbeszerzési eljárások
átalakuló belső rendje is besegít*

•

– Utóbb, '94 végén, belső nézeteltérések, elégedetlenség támadt az üzlettársakkal, pedig akkor már jobban kerestünk, mint a legjobban fizetett alkalmazottak, ha nem is sokkal. De egyiküknek az sem volt elég. Mert egy ismerősének „csak egy kis butikja van, kenyeret árul, de már voltak nyaralni” nem tudom hol. És „megvették a színes tévét”. „Jó, ember, de áll-e valami a ház előtt?” Szóval a pillanatnyi élvezeteket többre tartotta, vagy otthonról biztatták – szóval vita támadt. S akkor azt mondtam, vigyük dűlőre a dolgot. Én nem kockáztatom megint a jövőt, akkor tudom csak folytatni, ha többségi tulajdonos leszek. Tehát vagy eladják nekem a részüket, vagy felvásárolják tőlem. Kiszámoltuk, mi a pillanatnyi anyagi helyzete a cégnek, háromfelé osztottuk, illetve négy felé, mert a be nem fizetett profitadókat az öt évre (általános állami kedvezmény volt a halasztás az induló

magáncégeknek) le kellett dolgozni még. Végül kiegyeztünk, az egyik társam kiszállt, saját vállalkozást indított abból a pénzből, amit tőlem kapott. Én kölcsönt vettem fel a közben szerzett ismerősöktől, családtagoktól, előlegként átadtam neki, hogy indulhasson. S aztán fokozatosan két év alatt azt törlesztettem.

A következő válás békésebb volt. Tizenegy éves volt már a cég, 2002 vége felé egy nagyon rossz év után, amit éppen csak, hogy túlélünk. De nagyon jó évek voltak közben, '96 és '97, vagy 2001 szintén. 2002-ben semmi meghirdetett közmunka, amiben nyeresre álltunk volna, nem akadt. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált, változik a gyakorlat, előre kiszemelt nyerőkre szabták a feltételeket a közsférában, s így próbálnak meg kisemmizni. 2002-ben teljesen a magánszférára szorultunk. Barátokat kértem meg, néznék meg, nincs-e megtakarított pénzük otthon, s hogy meszeltetni nem akarnak-e, ajtót, ablakot, kaput javíttatni, s az előleg után a többit majd kifizetik később. Nekifogtunk a semmire. Vergődünk. Annyi pénz jött be, hogy azt mind az embereknek kellett odaadni. Akkor olyan húsz körül voltunk. Jött a tél, még gyengébb kilátásokkal.

Akkorára a városban is megszorodott a hasonló cégek száma. A 2000-es évek fordulóján Szentgyörgyön és környékén vagy 300 építkezéssel foglalkozó vállalkozást jegyeztek. Ebből egy pár nagyobb, mely kisebb munkálatokat nem vállalt, akadt néhány másik, mely kisebb munkákban bármit meg tudott oldani, a legtöbb azonban pár munkafázisra beállt nagyon kis cégecske, kevés emberrel, esetleg bérelt műhellyel, autó nélkül. Mi

nagyon jól fel voltunk már szerelve, egy családi ház építését egészében el tudtuk vállalni.

– A saját házad megvolt-e már?

– Én a saját emeletes házamat 2001-ben építettem, a cégépületei '95-re készültek el. A társam örökölt egy házrész és '95-ben azon dolgozott, családi házba költözött abban az évben. Én a magaméval vártam a vállalkozás fellendítéséig, hogy ki tudjam belőle a saját házépítésem induló tőkéjét venni. Minden meglévő anyagot tároltam, a deszka ott száradt az udvaron, az volt a legjobb bankbetét. No, de a 2002-es év miatt a társam megriadt, hogy a cégnek vége lesz. Én házat építek, úgy gondolta, azért estünk vissza, mert engem nem érdekel más. Pedig érdekelt, a központi fűtés és egy belső rész nem volt még meg, s nemcsak annyiból áll az élet! Reggeltől estig mennem kellett, hogy a túléléshez valamit előteremtsek. A fiúk kaptak egy szűk fizetést, az anyagokat a kuncsaft kifizette, s én maradtam, amivel megkínáltak, egy kávéval. Akkoriban nagyon sok kávét ittam. Üzemanyagra nem is jutott, nem is tudom, honnan szereztem. Egy-egy családi ház tervét elkészítettem, abból kellett melegítőt venni egy szobába, mert központi fűtésünk még nem volt.

– Pedig a gazdasági válság jóval később ütött be.

– Valóban, de komoly, ránk nézve hátrányos piacátrendeződés folyt. A munkálatok jó részét leosztották már, nehéz volt új megrendeléshez jutni. A szentgyörgyi piac nagyon ki volt sajátítva. El is adtak minket azóta az osztogatók.

– Új érdekszövetségek alakultak. Új polgármesterek és az ő üzleti köreik egymás kezére dolgoztak?

– Lejáróban volt a cégépítés második fázisa. A társam felvetette, bizonytalanná vált a jövő. Aggodalom érződött a hangjában. Mondom: bízni kell abban, hogy menni fog. „De nem járnánk-e jobban, ha eladnánk a céget?” – kérdezte ő. „Kinek? – feleltem én. Kinek kell az, amit mi magunkra szabtunk, magunknak építettünk? Ha valaki építkezési céget kíván, felépíti és felszereli magának, szebbet, mint a mienk. Itt, mondom, egy lehetőség van, aki képességet érez magában a folytatásra, az kifizeti a másikat valamilyen módon. Igen, ő tudja, hogy a kétharmad az enyém. „Igen, feleltem, ez a múltkor is így ment: ennyi az enyém, ennyi a tied. Vagy te engem fizetsz ki, vagy én téged. Hogy miből, azt oldja meg mindegyikünk maga.” Több napon át folyt az egyeztetés. Aki kiszáll, az többet szeretne kapni, aki fizet, az lefaragni szeretne belőle. Végül megállapodtunk egy köztes összegben, ami fölé nem tudtam menni, mert nem érte volna meg. Én maradtam, én éreztem úgy, folytatni tudom, az én szakmámra és elképzeléseimre felépített cég ez. Soha nem állítanám, hogy ehhez az én munkám elég lett volna, csak bennem volt meg a több energia a folytatáshoz. Újból végigjártam az ismerősöket, egy párnak szerencsére jobban ment dolga, és 8-10 embertől össze tudtam szedni az előleget.

– Irigylésre méltó baráti köröd van.

– Sajnos most (2018) nekik is gyengébben megy. De még mindig vannak olyan barátaim, akiknek későbbi kölcsönnel tartozom, és nem zaklatnak érte. Akkor viszont kaptam néhány hónapra pár ezer dollárt vagy márkát, még az a világ volt, azzal a fogadalommal: „Ha

szólsz holnap vagy holnapután, hozom vissza, ha szükséged lesz rá.”

– Szoktál te is kölcsön adni?

– Szoktam. Sokszor tudtam nekik segíteni, és legtöbbször nem pénzzel. No de ezeknek akkor és bizonyos időközönként jobban ment, és tudtak támogatni. Utóbb megtörténhet, hogy csalódsz a távlati elképzeléseidben, nem működik a biztonsági megérzésed, s az egyoldalúság olyan, hogy vagy nagyon jól megy, vagy egyáltalában nem. Mi több lábon álltunk, hol az egyik, hol a másik húzta a többit maga után. A többi persze vissza – ezért nem jutottunk valami sokra. No de 2003. február 1-jétől, 11 évre az indulás után egyedüli gazda maradtam, egy rész még a családtagok nevén van. Így a húgomén, aki fél évvel az indulás után került könyvelőként ide és végig a legbiztosabb támaszom volt.

Volt társam az alkalmazottak közül néhányat magával vitt, céget alapított, az általa ismert kuncafti körben próbálkozott, de azt a szezont végig sem vitte, egyéb után nézett. Én közben a hiányokat pótoltam. Az elégedetlenek hagytak el. Miért? Mert én sem voltam elégedett velük. A fizetéseket én számoltam ki. Elment abban a hitben, másutt jobban jár. Másutt olyan se volt. Ezt a következtetést vonták le rövid időn belül, de vissza már nem jöttek. Egy nehezebb átmeneti hónapot követően március elején beindult a cég új korszaka. Valószínűleg a legjobb, a 2003 és 2008 közötti, amikor az országos fellendülés körülményei között mi is egyre jobb megrendeléseket kaptunk bel- és külföldön egyaránt.

A Magyar Összetartozás Napja, 2010
(balról: Albert Mátyás, Szász Jenő, Egyed József, B.J.)

HUSZADIK FEJEZET

*a kapitalizmus örök szirénéjekéről, az üzleti sikerről,
melyben fellendülőben van minden*

•

– Egymás után érkeztek a jó megrendelések. A fiatal, szakiskolából kikerült fiúk is oda értek, a legjava maradt itt. Nagyon eredményes öt év volt. Időnként a harmincat is meghaladta az alkalmazottak száma, 2007-ben elértük a negyvenet is.

A cég tizenöt éves évfordulóját a központi Sugás vendéglőben ültük meg 2007-ben, a meghívottak negyede volt alkalmazott, valamivel kevesebb hozzátartozó, s másik fele a kuncsafti kör, akiknek dolgoztunk az első 15 évben. Jó százötven ember összesen. Ebben az új periódusban további befektetésekkel gyarapítottuk a gépállományt, az autóparkot. Külföldi munkákat vállaltunk, mert amit nem kaptunk meg itthon, azzal ellensúlyoztuk. Ellenlbasainkkal szemben pedig a belső magyar ellenzékét erősítettük.

– Nos, ezt fejtsük ki bővebben. 2003-tól tehát családi vállalkozásként folytatta a kft. Te fizetted ki őt. Neki lett volna-e pénze rá?

– Nem tudom, mennyi pénz állt a rendelkezésére, de nekem nem volt semmi pénzem. A házat azelőtt való évben építettük, még nem volt befejezve. 2002-ben a cég nem hozott jövedelmet. Én akkor úgy vágtam bele, hogy nem kis összeget leszerződve, pontos ütemtervben egyeztem meg vele, és kölcsönből átadtam az előleget. Felbecsültük, mennyi a cég értéke, melynél többet másnak sem érhetett, hiszen magunknak építettük. Elosztottuk, ennyi az egyharmad. Nos, megkapta az előleget, aztán két év alatt törlesztettem a maradékot, s utána a család és a barátok is visszakapták, amit kölcsönadtak. Ők nem sürgettek, s ha az ember bízik saját magában és bele mer vágni, akkor abból lehet siker. Ha nem teszi, soha nem lesz. Túl nagy rizikót nem vállaltam, tudtam, honnan veszem a pénzt, hogy ő is tudjon haladni.

Nos, ez megoldódott, s attól arrafele olyan jellegű bírálatban, hogy ezt vagy azt kellett volna inkább tenni, nem volt részem, nem kellett üzlettárssal konzultálni sem az irány, sem a munkatársak értékelése, sem a megoldandó dolgok sorrendje tekintetében. Jöttek a megrendelések, egyik a másik után, az országos gazdaság is felfelé mozdult el. Mi az itteni kínálatot bővíteni akartuk valami kecsesgetőbbel, és 2003. április–májusában megkötöttük az első külföldi szerződést. Előállítottunk itthon egy kamionnyi faházikót, amit július elején kijuttattunk Spanyolországba, azt én követtem néhány emberrel. Az alapokat előre kiküldöttek kiöntötték. E házakat ott nyáron lakják, de azért hőszigetelés is van bennük. A mienket történetesen lakóháznak használták, részlegesen be is bútoroztuk, kicsempéztük. Má-

sodik körben ácsok, asztalosok jöttek velem, a kőművesek megelőztek, egy hónapot mi is dolgoztunk kinn, a szerződés így szólt. A szerszámok fontosabb részét a kamionnal küldtük ki, a többit ott vásároltuk, nem került többbe, mint nálunk. Autóbusszal utaztunk, 53 óras szép út, Valenciától délre száz kilométerrel, a Costa Braván. Nagy hőség volt, amikor a légkondis autóbusból kiléptünk, majd megsültünk. De élveztük, hogy először léphettük át az Unió határát, amely akkor még az osztrák–magyar határral esett egybe. Az autóbusból gyönyörködünk Ausztria hegyeiben, tavaiban, Németországból az autópályáról már kevesebbet láttunk. Strasbourgban álltunk meg, a központot körbeszaladtuk, Franciaországon keresztülhaladva szemünkbe tűntek a még álló középkori várak. Ott, ellentétben a németekkel és osztrákokkal, teljesen ingyenes a tisztálkodás, vécéhasználat. Spanyolországban a megrendelőnk egy Temesvárról Németországba kitelepedett sváb orvos volt, aki továbbköltözött két házzal. Nagyszerű hónap volt. Reggel korábban keltünk, mint a nap, és este későbben hagytuk abba a munkát, de eltanultuk a spanyoloktól a délutáni sziesztát. Az óriási kánikulában muszáj volt leállni, akkor tartottuk az ebédszünetet és utána kötelező módon lepihentünk, nem ellenkezett senki. De mivel tengerparton voltunk, este, miután már a szeg fejét az ujjaink között nem láttuk, vacsora előtt lementünk a gyönyörűen kivilágított strandra és egy órát még lubickoltunk. Valami nagyszerűen telt. A vasárnap délutánok is ott. Délelőtt még apróbb, nem túl zajos munkálatot elvégeztünk. Kipróbáltunk mindenféle spanyol

ételt, főztünk is, és rendeltünk is. Egy alkalommal a marhasültről azt állították, a pamplonai bikafuttatáson leszárt bikából származik.

– Mennyire volt kifizetődő? A megrendelőnek miért érte meg?

– Összehasonlításként a mai árakhoz képest: euróban számolva egyharmadát kértük a mai árnak, abból meg lehetett haszonnal építeni, annak ellenére, hogy Spanyolországban egy köbméter fűrészáruért annyit kértek a lerakatban, mint amennyit mi felszámítottunk a feldolgozott faház oldalért, lambériaért, ajtóért, ablakért és összeállításért, a kész házban. Tehát, ha mi azt a 30-40 köbméternyi fűrészárut, amit feldolgoztunk e házakhoz, ha azt kivittük és eladtuk volna ottani lerakati áron, ugyanannyit kerestünk volna rajta, mint azzal, hogy itthon egy hónapot dolgoztunk a feldolgozásán és ott az összeállításán. Ami a nem anyagi hasznot illeti, azóta is egy kellemes emlék és nagyon jó csapatépítő tréning volt, valóságos rekordokat állítottunk fel. A fiúk a napi sörivászatét is felállították, azt a házigazda korlátlanul biztosította. Tízen ittunk meg 96 doboz sört egy nap, és ebben én csak négy dobozzal vettem részt. Én nem tudok annyit inni, nekem a szomjamat nem oltja sem a sör, sem a kútvíz, de a borvíz, tej, kávé, hűsítő, az igen. Én azokon éltem. Magam sem voltam olcsóbb, de azért ment a munka. Igaz, árnyékban is 36-38 Celsius-fokos kánikulában, el lehet képzelni, mennyit verejtékeztünk.

– Tehát ma háromszor annyit kértek külföldön?

– Belföldön is. A szállítási költséget pluszban számít-

juk, akárcsak a szállást, étkezést, italt, ajándékot a családnak, ez mind rájön az itthoni gyártás és összeállítás költségére. Tehát nem kerül ennyivel vagy annyival többbe. Így vagyunk versenyképesek mi is, az áraink is, s így kihozzuk a profitot is. Sőt, terepen sokkal rövidebb idő alatt. Mert ha kinn vagyunk, reggeltől estig mindenki azon dolgozik, hogy minél előbb mehessünk haza. Tehát nem időre mérjük a házat, hanem négyzet- és köbméterre.

– Ez a sváb hazánkfia maga keresett meg titeket?

– Igen, egy közvetítőn keresztül jutott el hozzánk. Aztán még jártak tőlünk hozzá emberek más munkálatokra is. Akkoriban ugye csak három hónapig lehetett kinn tartózkodni. Még azelőtt volt egy olaszországi próbamunkánk. Elvitték egy próbatípusát egy 54 négyzetméteres házikónak, s két évre rá jelentkeztek, hogy még kellene belőle. Nagyon magas fokú előkészítés után, festve, lekezelve, lécekkel, csavarokkal ellátva, annyira, hogy azt egy rajz alapján amatőrök is összerakhatták már. A legtöbb betonplaccra kerül. Az olaszok többször is jelentkeztek, hármasával vitték a házikót kéthavonta egy-egy szállítmányt. Eljutottunk Angliába egy közvetítőn keresztül, oda már egy-két embert is kellett küldeni azokból, akik itt az előkészítésen dolgoztak, s ott még egy hónapot az építésen egy szintén itteni csoporttal. Ez szépen ment 2008-ig, nagyszerűen felpörgette a forgalmunkat, főleg hogy ugyanazt a típust néha ötször, tízszer kellett legyártani. Az olasz házon öt százalékos volt a profit, mikor már tizedjére csináltuk, az felment tíz százalékra. Belejöttek a fiuk, javultak a fizetések, gyor-

sabban ment és a cégnek is több maradt. Közben folytattuk a többi építkezést itt Szentgyörgyön és a környéken, négy-öt családi házat építettünk évente, plusz faházakat és kisebb nyaralókat, melyekre azóta is van kereslet. Az általános gazdasági boom hátszelével jól haladtunk, az alkalmazottak kiforrott válogatott csapatot alkottak, mindenki tudta, mi a helye, feladata, összeszokott, többségükben itt nevelkedett emberek. Egyben jött minden jó: a külföldi megrendelések, az itthoni pénzbőség, sokan kezdtek magánház építésébe, más típusú munkálattal nem is igen foglalkoztunk. Jelentősebb munka volt az Állomás negyedi kazánház iskolai tornateremmé alakítása, szép és szakmai kihívást jelentő közmegrendelésre.

Eleinte a közbeszerzési pályázatokból kiszorítottak, utóbb nem is akartunk elmélyedni e piacon. Óvakodtam tőlük, mert előfordult, hogy elvégzett munkákért egy-két év után sem utalták a pénzt, bár másoknak még előleget is folyósítottak. Talán ennek az igazságtalanságnak is szerepe volt abban, hogy politikai szerepvállalásban kerestem a méltányosabb megoldást. Az aktív politizálás eddig kevésbé érdekelt, bár a politika maga gyerekkoromtól foglalkoztatott. Irigykedve olvastam akkoriban, hogy a cseheknél, a lengyeleknél többpártrendszer állt fenn, meglehet, köztük kirakatpártok is, de mégis az egypártrendszerrel szemben kevésbé lehetett fullasztó. Mindamellettt óvakodtam, a kommunista pártba sem tudtak bevonni. Voltam pionírparancsnok, meg osztályfelelős és KISZ-titkár is a tizedik osztályig, mert a legjobb tanulókat választották meg annak, vagy kérték fel erre, én pedig a feladatok elől nem futamodtam soha meg. De a

pártba való belépést már nem találtam vonzónak, ebben inkább az ellenvéleményt képviseltem. Hiába lett volna szükségem rá akkor, amikor egyetem után be szerettem volna iratkozni a közgazdaságra a látogatás nélküli tagozaton, s azt mondták, semmi kifogásuk ellenem, de csak pártalapszervezeti ajánlással tehetem meg. Nos, az így elmaradt, valamivel később pótoltam be, és megszereztem a közgazdasági diplomát is. Mégpedig 2008-ban a Babeş–Bolyai városunkbeli szakán. Hároméves tanfolyam volt. Leértékelik a mai egyetemeket, de ez nem mindenikre áll. Az hogy látogatás nélkül el tudtam végezni a közgazdasági szakot, abban vállalatvezetői tapasztalatom nagyban segített. Állandó önképzést jelentett ugyanis vállalatgazdálkodási téren. Új elemekkel is találkoztam, és nagyon jól fogott ezeket új rendszerbe fogni. Én azt tudom bárkinek mondani, ez a mi egyetemünk is nagyon hasznos lehet azoknak, akik képzettségre vágnak. Állítólag sok a kiskapu, diplomákat lehet vásárolni – ez azonban nem zárja ki a tanulás és a tudás megszerzésének lehetőségét, ha az ember törekszik rá és akarja.

A cégnél maradva, amellettt hogy sikeresen irányítottam, és még egyetemre is jártam, közben szakvizsgáztam is a technikai kivitelező szakmérnöki címre. Az építésmérnökök továbbképzési lehetőségéről és fokozatáról van szó, egy másik a terv ellenőrzési szakmérnöki fokozat. Ezt a tanúsítványt ötévente láttamozzák újra, frissíteni kell beszámolókkal, hogy közben milyen tevékenységet folytatott az ember.

– Érdekes azért is, mert a saját cégnél az előrelépésnek más a kritériumrendszere.

– Igen. Nagyobb, főleg állami beruházásoknál és közbeszerzéseknél meg is követelik a szakmérnöki véleményezést. Eddig másokhoz kellett folyamodni, ezt most cégen belül megoldjuk. Garancia arra, hogy bármibe bele tudjunk vágni.

– No de a közbeszerzési kizsorítósról gyakran hallani, a mögöttük álló érdekszövetségek pártokba szerveződnek.

– A 2000-es évek elejétől irányítottá kezdett válni a pályázatok kiírása és elbírálása, amit korábban nem tapasztaltam. Sok helyi önkormányzatnak végeztünk javítási-korszerűsítési munkálatokat a környéken, és olyan évünk is volt, hogy húsz iskolában végeztünk nyári felújítást Dobollópataktól Nyáraspatakig és fel Oltszemig, Lécfalváig, Besenyőig, vagy akár a megyeszékhelyen. A 2000-es választások után az új polgármesterek mint ha „előképzésben” részesültek volna és tisztességesen már nehezebb volt hozzáférni e munkálatokhoz. Sikertült ugyan 2001-ben egy nagyobb munkához jutni a Mikó Kollégium udvarán levő régi nyomdaépület belső felújításán – a PSD-s Adrian Năstase kormányfő itteni látogatásán a két nagy középiskolát egy-egy milliárd lejjel segítette meg –, de 2002-től e pályázatokon mellőztek. Az okokat nem részletezem, de nagyon valószínű, hogy belejátszott az is, hogy nem tartoztam az időközben megszervezett belső körhöz.

– No, de kockázatosabbnak nevezted az előbb.

– Ezek óriási előnye mégis, hogy csúcsidőszakban, nyáron kell elvégezni őket, amikor hajnali hattól estig lehet dolgozni. Egy iskola mindig nagyobb, mint

egy lakóház. A minőségi elvárások pedig összhangban voltak az ajánlott árral. Igyekeztünk is mindig minőségi munkát végezni, panasz ránk nem volt. Rövid idő alatt nagy hajtással sokat lehetett elvégezni. S a legtöbbet kifizették. Helyben azért voltak elakadások, '97-es számláinkat '99-ben törlesztették ügyvédi felszólítás után. Előfordult. Kezdtünk eltávolodni a helyi tanács-tól, ami az ő kezelésében volt, oda már nem is nyújtotunk be pályázatot. Szóváltásra is sor került. A szotyori iskola meszelésének úgy fogtunk neki, hogy megígérték, rögtön, ahogy készen van, fizetnek is. Nem tették. Ezért én szeptember 15-én a céget teljes létszámmal beültetem az iskola padjaiba, a gyerekek élvezték a helyzetet kinn az udvaron. Sajtóvisszhangja is volt. A feszültség persze csak növekedett. Méltánytalanul bántak ezzel a különben jól menő céggel. A mi kategóriánkban dicsérő okleveleket is kaptunk a kereskedelmi kamarától, volt dicséreten kívül hetedik helyezésünk is, volt nyolcadik, meg megyei második is, az eddigi legszebb.

Alattam Frankfurt, 2011. február

HUSZONEGYEDIK FEJEZET,

*melyben a 2002-es holtpontról, a siker fonákjaként
fellépő gazdasági válságról és elvándorlásról, egyéb szűk
keresztmetszetekről és a mai (2018-as) munkaerőhiány
orvoslásáról lesz szó, az ismétlés ódiumát is vállalva*

•

– Térjünk vissza egy kicsit a két válságosabb évhez. Említettem, hogy ámbátor nem volt gazdaságilag sem hazai, sem világválság, a cég mégis kritikus helyzetbe került a kilencvenes évek végén, 2002-ben is, majd a nagy gazdasági világválság idején.

– 2002-ben volt egy kicsit válságosabb a helyzet. Az 1990-es évek derekától sokat dolgoztunk önkormányzati megrendelésre, tehát városi és falusi önkormányzatok alárendeltségébe tartozó ingatlanokat, iskolákat, művelődési és községházakat újíttunk fel. Én tisztességes módon, árajánlattal jelentkeztem, összevetették és azt mondták: tessék! Egyik megrendelés hozta magával a másikat, egyik év után jött a másik, ez zökkenőmentesen folyt '95–'96-ban, aztán '97-ben rengeteg ilyen munkánk volt, több mint húsz óvodát és iskolát újíttunk fel egy szezomban, mint említett, felsorolnám még Oltszemet, Illyefalvát,

Aldobolyt. Több szentgyörgyi iskolát is, ezeket azonban, mint mondtam, nem fizették ki. Nem volt úgymond pénze a tanácsnak, persze, egyebekre került. Sőt! A lényeg az, hogy amikor '98–99-ben már felszólítással, ügyvédi eljárással próbáltam megoldani, akkor kifizették, de az már csak 40%-át érte a leszámlázott értéknek. Annak, amire nekünk áfát, még a jövedelmi adót is ki kellett fizetnünk korábban, s amiből semmit nem láttunk. Ez megviselt egy kicsit, de '98-ban újra lendületbe jöttünk, ezúttal teljesen a magánszektorban vagy főleg ott. '99-ben szintén a magánszektorra támaszkodtunk, míg 2000-ben közmunkálatként a kórháznál nyertünk pályázatot. 2001-ben a Mikó egyik épületét, a volt nyomdát újítottuk fel. Meséltem már, ennek volt egy elmaradt részlete, a város önrésze, s azt a következő év végén sem voltak hajlandók törleszteni. Idézem, ahogy nekem a polgármester kijelentését előadták: „Nem jártam még ott!” Én valóban nem mentem, mert tisztességes munkáért elvártuk a tisztességes kifizetést, minden kompromisszum nélkül. De amit mi kellett volna, hogy kapjunk, azt odaadták, még hozzá előlegként egy másik cégnek. Ezt követően vettem én is a lapot, hogy nekem ott nincs mit keresnem. Később óvintézkedésként a tenderfüzet összeállításánál azt is figyelembe vették, mi hogyan tudnánk azon a pályázaton szerepelni, s hogy eleve kizárjanak, amikor négy és fél milliárdos volt az éves forgalmunk, ők ötmilliárdost kértek a kiírásban.

- Ment-e csődbe emiatt cég a környéken?
- Voltak sokan, építészek is, akik akkor abbahagyták. Mi átmentünk a privát szférába, s maradt azért még

egy-két iskola, ahol kifizetgettek. Óvatosabbak voltunk a munkálat haladásával, nem vártuk meg, hogy felgyűljön az adósság, s ha törlesztettek, folytattuk.

– Szóval változtatni kellett az üzleti stratégián. A 2009-ben beütő gazdasági válság idején még körültekintőbbek lettetek, miként elmondottad már. De azt állítod, most, 2018-ban megint fordulóponthoz érkeztetek.

– Hát ma fel kell mérni nemcsak a piaci helyzetet, hanem azt is, mivel tudunk a feladatnak megfelelni. Óriási lett a szakemberhiány az építkezésben. A megye gazdasági mutatóiban az építkezés a tavaly és az idén is hanyatlást jelez, mert csökkent a befektetések volume-ne, de nem azért, mert nem lenne mit építeni. Még az sem lenne gond, hogy nincs miből fizetni – egyszerűen nincs, aki becsületes munkát végezzen. A szakmai képzést az iskolákban 15 éven át elhanyagolták, a szakmunkásképzés négy-öt éve mélypontra süllyedt, annyira, hogy ha teljesen abbahagyták volna, az is jobb lett volna.

– Politikusként is kiálltál a Kós Károly Szakközépiskola és szakiskola felszámolása ellen, hosszan pereskedtetek, hogy újból létrejöhessen. Legutóbb arról számoltál be, az elutasító ítélet végleges, de látsz lehetőséget arra, hogy más iskolában a képzés mégis megvalósuljon.

– Nemcsak ebből kifolyólag védtem volna meg. Mert a Kós Károlyban is óriásit csökkent akkor a színvonal. A megyei iskolahálózatban az elméleti osztályok megmaradtak, miközben a tanulólétszám felére csökkent, és a legtöbben amolyan gondolkodási időnek szánták azt, hogy elméleti osztályokba iratkoztak, mert az nagyobb presztízsnak örvendett. A szakiskolákba

olyanok maradtak, akiktől a szüleik is alig várták, hogy szabaduljanak legalább délelőttre. Én jártam benn, és tudom, milyen körülmények közt dolgoznak az ottani tanárok és mesterek, amikor a saját érdekükben is arra kellett vigyázniuk, hogy a létszámot valahogyan tartsák, de idegileg bírni azt az állapotot, nagyon nehéz volt. Tehát arányosan kellett volna csökkenteni az elméleti és szakiskolai osztályok számát, mert valamikor a '90-es évek elején az működő rendszernek számított. Ezt nem tartották be, a szakiskolák tönkre mentek, s ebből ma nehéz felállni. Úgyszólván nincs szakmai utánpótlás. Oda jutottunk, hogy a zéróhoz közelített az az érték, amit ezek a szakiskolák főleg az építészetben képezni tudtak, mert a diákok jó része fegyelmezetlen volt, nem is akart szakmát tanulni. Jó néhányan nálam is gyakorlatoztak, sajnos nem az volt a jövőképük, hogy ők ebben a szakmában megmaradnak. Idecseppentek, eltekeregtek azt a két-három évet valahogyan, sok kellemetlenséget okoztak az oktatóiknak is, s ez oda vezetett, hogy elakadt a szakmunkás utánpótlás. Az idősebb szakik, a hatvan év körüliek pár éven belül nyugdíjba mennek, fiatal nincs, a középkorúak, a 30-50 év közöttiek nagy része vagy külföldön dolgozik, vagy ha egy kicsit helyrebillentette az anyagi helyzetét és hazatért, mert a család is fontos, nemcsak annak táplálása, azok kisebb csoportokban vagy egyénileg dolgoznak. Nagyobb munkáknál tehát nem rúgnak labdába. Őket összeszedni egyelőre nehéz. S akkor maradtak a vállalkozóképes cégek, de azok munkaerőhiányosak, és egyre inkább azok lesznek. Nagyon kevés a kivétel, aki erősíteni tudott, de ahhoz

sok pénz kellett, s az nem teremthető elő a normál piaci árból.

Gondolkodni kellett, mi lenne a következő lépés. A szakiskolai képzést kell valahogyan normális mederbe terelni. Dolgozni kell rajta, partnerek kellene hozzá, újra kell mindenképpen indítani. Rögtöni eredmény nem lesz, de ha komolyan veszik, három év múlva már kijöhetnek az első szakember-palánták, akiknek azért még sokat kell tanulniuk a munkahelyükön, ez tehát egy öt évnél hosszabb időszakra is elnyúlhat.

– Te vállalnál inasképzést?

– Én ezt vállalom, sőt az iskola újraalapítását is, ezt hangoztattam. Szükségesnek tartom a duális képzést, cégekkel partnerségben. És ez nem épületfüggő, másutt is megoldható. Aki nem vet, aratni sem fog. Mit lehet addig tenni? A mi cégünk kevesebb emberrel dolgozik most a kelleténél, azt sem mondhatom, hogy az átlag szakképesítése jobb lenne, mint tíz éve. Miért? Mert hiányoznak azok a középkorúak, akiket mi neveltünk, de a gazdasági válság ilyen-olyan irányba elmozdította őket, a megélhetés létfontosságú tényező. Néhány emberünkkel olyan munkákat kell elvégeznünk, amiből meg tudunk élni. Az árakhoz most mindenképpen hozzá kell nyúlni. Mi hosszú ideig állandó árakkal dolgoztunk, nem siettünk a meggazdagodással, mert gazdasági válság idején, ha tisztességesen akar eljárni az ember, akkor a túlélésnek kell az elsődlegesnek lennie. Úgy látom, van még jövő a műemlék-felújításban, sok a rászoruló épület, felkészültségünk megvan hozzá, és lassan pótolni lehet a hiányzó szakembereket is. Nem

egyszerre, de a megrendelések sem jönnek mind egyik pillanatról a másikra.

– A PSD több kormánya is a minimálbér gyors emelésére törekszik az utóbbi években, annyira, hogy 900 lejről mára kétszeresére nőtt pár év alatt. Persze kiürült szinte az ország, négymillióan mentek el, a harmada talán a munkaképes és ráadásul fiatalabb népességnek. Rátok milyen hatással volt a minimálbér állandó növekedése?

– Még annál is többen vándoroltak el. A minimálbér 650 lejről nőtt 1950 lejre máig. Ahol annyi jár, azt beírjuk az iratokba és meg is adjuk biztosan. De nem hatott annyira ki ránk, inkább azokat érintette, akik sorozatmunkát végeztetnek alacsony áron. Mi minimálbérért úgysem kapunk szakembert. Különben én inkább az országos hasznát látnám, mert itt évekig az állt fenn, hogy az itthoni bérek a nyugatiaknak a tized részét ha elérték sok helyen. Még a magyarországinak is ha a harmadát. S főleg ha itt még megrendelést is nehezen lehetett szerezni a vállalkozóknak, a munkakeresők persze hogy elmentek máshova. Hogy ebben javulás álljon be, csökkenteni kell a jövedelemarányok közti különbséget. Ez pedig egyike a kormány módszereinek, s megteszi még akkor is, ha nincs rá fedezet, mivel a terheket a magánvállalkozókra és az adófizetőre rakja, mert a közsférát az adófizetők tartják el. Mondom, akkor is jó lépés a különbségek csökkentésére. Mert ha elérjük azt, hogy az itteni fizetések legalább a nyugati egyharmadát kitegyék, akkor már meggondolják az emberek, hogy menjenek-e vagy sem. Ha itt megvan a lakás, a lehetőség egy kis mel-

létkeresetre, a nagyszülők, akikre a gyerekeket rá lehet bízni, tehát egy csomó plusz, ami ott kinn nem adott és óriási pénzbe kerül a beszerzése – szóval a béremelést be kellett vállalni, mert különben nincs továbblépés. Az itthoni munkamorál szintje ugyanis nemhogy az ottani egy harmadát, de az egy tizedét sem éri sokszor el. Ez érvényes az innen távozókra is: ott jóval többet dolgoznak, fegyelmezettebben, mert egy olyan társadalomba kerülnek, ahol nem nézik el nekik, hogy most késtem, ittam, most cigarettaszünetet tartok és sok egyebet, hogy például saját hibámból hasmenésem van. Ott ez nem megy, hanem beállsz és gyúrod. Ott kihajtják az emberből a többletfizetésért a többletmunkát. Itt nálunk ezzel baj van, az itthon maradottak kevésbé fegyelmezettek. Aki elment és ottmarad, az kibírta azt a fegyelmet. Aki itthon marad, az vagy nem mert elmenni, vagy már vissza is hajtották. Kevesen maradnak más ok miatt, mint teszem azt a hazaszeretetet vagy a lokálpatriotizmus és a családi ragaszkodás.

Albert Flóriánnal, 2011. október (három héttel a halála előtt)

HUSZONKETTEDIK FEJEZET,

*mely arról szól, hogy aki termelni akar,
a társadalomépítés felelősségét sem tévesztheti szem elől*

•

– Látva, hogy nem jól mennek a dolgok, jutott időm csatlakozni a 2003-tól kibontakozó belső erdélyi ellenzékhez. Nem az történt, amit '89 végén ígérték vagy amit '90-ben vagy később még sokszor megfogadtak, hanem sokszor pont az ellenkezője. Fény derült a nyilvánvaló átverésekre. Amikor én erre először felfigyeltem, az a Petőfi–Schiller egyetem ügye volt, amit a közösség szemébe mondott hazugságnak tartottam, s ami akkor még nem volt ennyire széles körben elterjedt felismerés. Bolyai Tudományegyetem helyett egy nyilvánvaló álmegoldás, nem is lett belőle semmi. Jött az altatómese az egységbontókról, akik fel merték emelni e manipuláció ellen a szavukat.

– A vita végül a belső, úgynevezett Reform ellenzék kiválásához vezetett.

– Ők 2000-ben még indultak az közös listán, 2003-ban váltak ki, miután Tőkés Lászlót leváltották a tiszteletbeli elnökségről és a Reform Tömörülés Ma-

gyar Polgári Szövetséggé alakult át. Amikor itt megindultak helyi szinten a tiltakozó akciók a szatmári RMDSZ-kongresszus után, én is köztük voltam, nem a szervezők, de az érdeklődők soraiban. A véleményemet nem rejtettem véka alá. Kicsit lámpalázás voltam, de nem féltem szólni arról, hogy ha valami elromlott és javítani rajta nem tudunk, akkor cserélni kell.

– Én is akkor figyeltem fel rád, már funkciókhoz juthattál, mert sajtóértekezleten történt. Hiteles új ember, homo novus, mondtam magamnak, különben jobban fejezted ki magad, mint a született vagy bejáratott politikusok.

– 2003-ban fórumokon vettem részt, miközben megalakult a Polgári Szövetség, meg a Székely Nemzeti Tanács, meg az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. A 2004-es választásokra készülve, én kora tavasszal a Polgári Szövetség magjához csapódtam, kíváncsi voltam arra, ők hogyan látják a dolgokat. Itt Kovács István tiszteletes, Tulit Attila, Gazda Zoltán voltak a hangadók, velük Ferencz Csaba, Nemes Tibor, Fazekas Tibor vállalkozó és mások. Pető István alpolgármester volt még 2004 közepéig, a választásokig. Őket találtam, velem együtt még jó páran vállaltunk politikai szerepet, segítettem ebben-abbban, még véleményt is mondtam, s örvendtem, hogy ők is hasonlóképpen látják, hol vannak bajok, és azt ki is merik mondani. 2004-ben készültünk a választásokra, én azon nem kívántam indulni, mert lekötött a cégem. Pártot akartunk bejegyeztetni, de elkaszálták az 54 ezer aláírással megerősített kérésünket. Én a csakazértis jegyében biztatni kezdtem a többieket,

nincs amire várni. Idő van, aláírásokat kell gyűjteni és függetlenként indulni, mert az emberek várják a változást, felkészültek rá, és legalább vessük el a magvait, ha másra nem futja. Nem mindegy ugyanis, hogy egy-két emberünk ott van a tanácsban, s első kézből tudjuk meg, mi történik ott benn. Négy év múlva pedig már úgy indulhatunk, hogy vannak tapasztalt embereink, akik azt a periódust belülről ismerik. Eleinte nem akadt erre vállalkozó, s akkor én még időben bejelentettem: „Ha ti nem vállaltok, én bejelentkezem, mert annyi embert felbiztattam, azoknak nem mondhatom, hogy lemondunk a lehetőségről.”

– Formailag hova tartoztál?

– Én a Polgári Szövetséghez, de az nem volt bejegyzett párt. Korábban sem voltam párttag, másokra hagytam a politizálást. Mi országosan 54 ezer aláírást gyűjtöttünk be, a pártbejegyzést mégsem hagyták jóvá. Az RMDSZ külső támogatóként a PSD-vel kormányzott, meg a Nagyrománia Párttal – ugye milyen gyönyörű egy trió volt? –, őmiattuk nem sikerült. Ősszel megint próbálkoztunk, ismét elkaszáltak. Ekkor alternatívaként a Smaranda Enache-féle Alianța Civică nevű román párttal próbálkozott a Polgári Szövetség. No de visszatérve, én már elhatároztam, független tanácstag jelöltként indulok. Ez másokra is átragadt, „ne csak ez az újonc legyen itt valaki”, s végül még hárman csatlakoztak: Kónya Ádám, Gazda Zoltán és Pető István. Ők mindhárman aktív tanácstagok voltak, akik kiléptek az RMDSZ-frakcióból. Felosztottuk a várost övezetekre, ki hol kampányoljon, hogy némileg összehangoltan

tegyük. Nem bizonyult túl sikeresnek, egyedül Kónya Ádám ütötte az ezer szavazatos alsó küszöböt, de a visszaosztáskor 600 szavazattal már tanácstaggá avatták a listán indulókat. Mi olyan 500-700 szavazat között kaptunk, viszont 1500 szavazatot érvénytelenítettek, mert ama lapokon több jelölt neve mellé került pecsét. Egy miránk ütött pecsét, s mellettünk az RMDSZ vagy valamelyik más párt nevén is egy vagy kettő. Ezeket vagy tévesen lepecsételt vagy utólag elrontott szavazatoknak tartom, nem állítom alaptalanul, ugyanis utána jártam.

– Nem volt saját megfigyelők a bizottságokban, nem voltak jelen a számláláskor?

– Senki megfigyelőnk nem volt, utólag is azt csináltuk, amit akartak. Én voltam korábban szavazóbizottságnak független, párton kívüli tagja, s tudom, mit lehetett volna tenni. Ha korábban lett volna rá lehetőség, épp akkor még inkább megtörténhetett.

– Bejuthattak volna mind a négyen?

– Be. Bőven elég lett volna a szavazatszám, sőt ha összeadjuk a négy függetlenre leadott 3000 fölötti szavazatot azokkal, amelyeken a mi nevünkre is ütöttek pecsétet, elértük volna a 4500-at, ami a fele lett volna az RMDSZ-re leadottaknak. Hát még ha listát tudtunk volna benyújtani, azaz pártként indulunk minden közismert, akkor ellenzékieknek számító névvel. Engem nem tört le a dolog, én akkor bánkódtam volna, ha nem próbáljuk meg. Jó volt megtapasztalni, mit tesz a kampány. Kezdetlegesen ment, de jó főpróba volt a későbbiek számára. Így 2007-ben, amikor Tőkés Lászlót kellett a „nagy egységbontó” szerepkörbe juttatni – ezt ironiku-

san mondom, mert az erdélyi magyarság egységét nem mi, a polgáriak vagy Tőkés László vagy a néppártiak bontottuk meg, hanem ellenfeink. Az igazi egység-bontóknak ők bizonyultak. Név szerint jó néhányat felsorolhatnék, az utódaik is nagyjából ezt folytatják. Én abszolút elfogadhatatlannak tartom, hogy mi lettünk volna az egységbontók, hiszen az már rég nem volt egység.

Tőkés László 2007-ben európai parlamenti képviselőjelöltként indult, még hozzá függetlenként, óriási kampány folyt érdekében, s végül az össz-romániai szavazatok 3,5 százalékánál többet megkapott az RMDSZ 6 százaléka mellett, tehát ez több mint 9,5 százaléknyi magyar szavazatot jelentett. A kb. 7-es nemzeti arányszám fölöttit. Az emberek akkor nagyon ráéreztek szükségességre, a lehetőséget maximumra járattuk, utólag 2008-ban ez már nem tükröződött vissza Polgári Párt indulásakor. Ennek több oka is van. Első kézből ismerem, mert aktív résztvevője voltam a pártszervezésnek, a kampány lebonyolításának. A pártot végül 2008 januárjában a bukaresti törvényszék első tárgyalásán bejegyezte volna, amit azonban megfellebbeztek az ellenfeink, márciusban viszont kijött a végső döntés: meglett a bejegyzés.

Én a cégvezetéssel párhuzamosan aktív politikai szerepet vittem. 2008-ban megszerveztük a Magyar Polgári Pártot, kampányoltunk és eredményesen szerepeltünk a választásokon, főleg Sepsiszentgyörgyön. Az országos eredmény sem volt elhanyagolható, mert a romániai leadott össz-szavazatok 1,2 százalékát kaptuk,

azaz 90 ezer választó voksolt ránk, amit azóta a két kisebb magyar párt együttesen sem tud produkálni. No de nagyobb volt a felhajtóerő akkoriban. Nem akkora ugyan, mint Tőkés László korábbi sikere esetén, mert akkor a kampány és az aláírásgyűjtés is sokkal szabadabban és korábban indult, s akkor a helyi RMDSZ-polgármesterek kevésbé voltak érintettek, nem mentek a helyi közvéleménnyel szembe. Előfordult, egyik listán az RMDSZ-nek, másikon Tőkésnek gyűjtöttek támogató aláírást, a többség semlegesen kezelte a kampányt, s azon a választáson Tőkés László nagyszerű eredményt ért el. Számunkra, akik részt vállaltunk benne, igazolta, hogy az erdélyi magyarok véleménye nagyon megoszlik, van remény a többpártrendszer bevezetésére. Igen ám, de rá egy évre nagyobb volt az ellenállás RMDSZ részről, egy polgármester sem nézte jó szemmel, hogy ellene kampányolnak. Nagyban visszahúzott a január és március közti elbizonytalanodás. Engem ugyan még január 29-én megválasztottak a Polgári Szövetség helyi elnökévé, és nekiláttunk a pártszervezésnek, újabb szavazásnak, mely részben megerősítette, részben átírta a korábbi döntést, szövetségből pártszervezetté alakultunk. Én városi elnök maradtam. De sok helyen kivártak, hát-ha mégsem jegyzik be, mert már kétszer elkaszálták. A kételkedők hangjai a háttérből egyre erősebben törtek elő. Sok ember, aki a mi színeinkben indult volna, elbizonytalanodott. A két dátum között az RMDSZ megtartotta belső előválasztásait, és akiknek, főleg falun, az volt az elgondolásuk, hogy vezetők legyenek, nem a párt számított, hanem a funkció és az ő személyes elképze-

lésüknek a sikere. Sokan nem mertek kockáztatni, elindultak az RMDSZ előválasztáson és megmaradtak a szervezetben. Sokan nyertek is, és többet ismerek közülük, akik annyira jól „beilleszkedtek”, hogy utólag még a Korrupcióellenes Ügyészség is „megsétáltatta” őket. Tehát, noha fegyvertársnak tűntek egy adott pillanatban, tökéletesen azonosultak azzal a rendszerrel, ami ellen mi fellépni akartunk, s amit meg is tettünk. Szerepválalásomnak az lett az eredménye, hogy a helyi listán is az elsők között szerepeltem, bejutottam a városi tanácsba, kilenced magammal – a 21 mandátumból, melyből 8 lett az RMDSZ-é, négy a román pártoké –, s noha a polgármesteri címet nem sikerült megszereznünk, nem álltunk tőle távol. Csinta Samu ellenében Antal Árpád nyert, ez volt első mandátuma. A háttéralkuk, egyeztetések után – nem mindegyikben vettem részt – harmadik nekifutásra az én nevem került elő, s így lettem alpolgármester.

– Szenzációs eredmény a 9 per 8 azóta is.

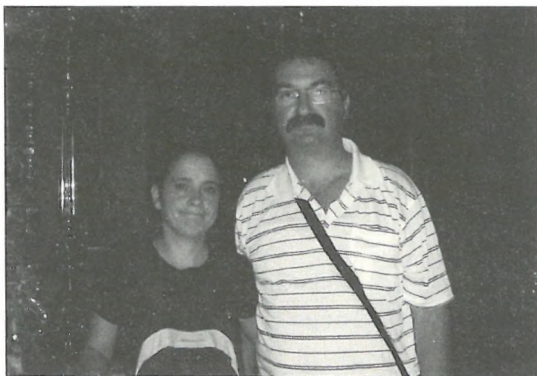
– Igen, de nem volt elegendő, még kellett volna egy. Szavazatarányban jól álltunk, de... Akkor örvendtünk a kilencnek, lefoglalt a polgármester-választás második fordulója, mert akkor még az is volt, utóbb eltörölték, egyfordulós rendszert vezettek be. Nem voltunk mi még összeszokva. Egyesek jobban kiismerték magukat, behatóbban ismerték a másik oldalt, nekem nem volt ebben tapasztalatom. Én úgy láttam volna jobbnak, ha mindkét alpolgármestert mi nevesítjük, kiegyenlítve a hátrányt, hogy a polgármester RMDSZ-es. Így lettünk volna megkerülhetetlenek. E javaslat egyik délutántól

másnap reggelig „elolvadt” anélkül, hogy tudtam volna róla, és az utolsó tárgyalási körben már csupán egy alpolgármesterről volt szó részünkről, a másikat az RMDSZ adta. Én ezt kudarcként éltem meg. Még nagyobb meglepetés akkor ért, amikor a harmadik egyeztetésen, amikor a tanácsulást én vezettem, polgári pártos alpolgármesternek engem javasoltak. Ötperces szünetet kértünk és társaim nekem szegezték: „Te kell, hogy elvállald, ez a kiút, hogy valamivel mi is maradjunk, a szavazóink is.” Felkészületlenül ért, nem volt ilyen elvárásom, se elképzelésem. A kampányban ugyan szóba jött, s nem akartam senki kedvét elvenni a választásokon való részvételtől, nem zárkoztam el, de komolyan nem készültem rá. Nem ez volt a célom, én a céget kívántam felfuttatni.

– S ráadásul jött a válság Amerikából, mely az egész világnak betette az ajtót, jó pár évig tartott, és Romániában a közsférában jó húsz százalékos bércsökkenéssel járt, hogy az egyebekről ne is beszéljünk, minden család megérezte. 2008–2009...

– Az valamivel később. Végül megválasztottak alpolgármesternek. Balázs fiamnak még egy éve volt az egyetemen, szintén Temesvárra járt, és az én szakmám mellett döntött. Elég az hozzá, hogy nem volt segítségem. Végül a húgomra maradt a cégvezetés, én hajnali és késő esti tanácsadással szekundáltam neki, de nekem aktív szerepem nem lehetett, a törvény is tiltotta. Persze tulajdonosként az én véleményem is meghatározó volt, de volt egy másik munkahelyem, mely teljes emberként igényelt engem akkor, amikor itt kellett volna különben lennem. Meglehetősen visszahúzó erővel hatott a cég-

re nézve. Beütött 2008 őszétől a gazdasági, pénzügyi válság. Nálunk nem jelentkezett azonnal, mert 2008 májusában még annyi leszerződött munkálatunk volt, hogy abból 2009 végéig futotta. Addig ment is a dolog szinte magától, de az új munkák vállalása a legkritikusabb időszakban kimaradt. Mert helyi szinten önkormányzati képviselőként semmi közpénzből finanszírozott pályázatba nem nevezhettem be, a szabadidőm korlátozott volt, arra, hogy új munkát szegődjek, alig jutott. Délutánonként azért még tudtam ezt-azt tenni a magánszektorban, aztán a válság lekapcsolta az exportvonalunkat, az megszűnt. Még ment egy darabig, 2010-re még kerültek munkák, ebbe közrejátszott az is, hogy polgármesteri javaslatra kaptam egy kis „szünetet”, több hónapra szabadságoltak mint alpolgármestert. Nyilván nem könnyű összehangolni két ellentétesen gondolkodó szervezetet és annak képviselőit sem a tanácsban, sem a polgármesteri hivatalban, főleg ha van elképzelés, eltökéltség és kitartás mind a két félben. Hogy milyen szünetet? A polgármester szerint a polgáriak felhúzták a keziféket, gátolták a város fejlődését, ezért engem leváltottak a román tanácsosok segítségével, 2009. december másodikán, a sötétség leple alatt. A bíróság helyezett vissza 2015. március 15-én.

A Szent Sír előtt, Jeruzsálem, 2011

HUSZONHARMADIK FEJEZET,

*melyből megtudjuk, mekkora fájdalommal jár, ha valaki
nem kívánt módon vergődik hírnévre*

•

– Mégsem szokványos fejlemény, hogy egy magyar polgármester leváltat egy magyar alpolgármestert, ne siklódjunk hát át felette. Fordult-e még elő?

– Az én leváltásom előtt történt nem sokkal a makkfalvi alpolgármester menesztése 2008-ban, aki szintén a Polgári Párt (MPP) színeiben jutott be a tanácsba és lett tisztségviselő. Igen ám, de ott az RMDSZ számbeli fölényben volt, eggyel ők voltak többen. Miután leváltották, megfellebbezte és a törvényszék visszajuttatta a tisztségébe. A polgármester ezt nem volt hajlandó elfogadni, és végrehajtónak kellett visszavinnie és beültetnie a hivatalába. Miután ez megtörtént, újra leváltották, s ez a bírósági hercehurcával együtt összesen háromszor ismétlődött meg. Makkfalván jelenleg különben a meghurcolt ember a polgármester.

– Az már lezárult ügy volt, mire te sorra kerültél?

– Folyamatban volt, már megvolt az első bírósági végzés, hogy visszategyék a helyére. Ebből kiindulva lép-

tünk mi is. Na de visszatérve a leváltás körülményeire, valószínűleg nem én voltam a legalázatosabb alpolgármester Sepsiszentgyörgyön, amikor ez napirendre került. Szóváltás nemigen volt kettőnk között, az én megítélésem szerint együtt tudtam működni Antal Árpád polgármesterrel, de neki, akit azelőtt választottak meg városi RMDSZ-elnöknek, valószínűleg az volt a feladata, esetleg ő is úgy érezhette, az ellenzékét le kell törni.

– Nem csináltak titkot belőle, hogy egy megoldást ismernek: a politikai monopólium visszaszerzését. Pedig az azóta is mennyire káros hatású, könnyen opportunizmushoz és korrupcióhoz vezet! Viszont annál jellemzőbb talán...

– Tehát az MPP-t, mely számbeli fölényben volt velük szembe, vissza kellett szorítania, kihasználva annak gyengeségeit és a médiafölényt, melynek birtokában voltak. (Tudjuk, nálunk a politikában úgy is előre lehet haladni, ha olyasmiket ígérünk, amiket soha nem fogunk betartani. Nem ez a tisztességes, engem biztosan nem ez vonzott a közéleti tevékenységhez.) No de vádolni kezdek azzal, hogy az MPP felhúzza a kéziféket s gátolja a város fejlődését. Ez állandó szlogen lett, ez folyt a rádióból és az újságból is, a tanácsülésen ezt kellett hallgatnunk, pedig hogy szegény MPP semmi rosszat nem tett, az biztos.

– Négy román képviselő volt rajtatok kívül a tanácsban.

– Félreállításomat csak úgy lehetett keresztülvinni, ha legalább 11 szavazatot tudnak beszerezni hozzá a 21-ből. Egyik jogszabály szerint kétharmados többség kellett

volna ugyan hozzá, de mivel két külön megfogalmazás létezett, a 215-ös helyhatósági törvény fele plusz egy szavazatot ír elő, akárcsak a megválasztáshoz, a másik, a választott tisztségviselőké, mely akkor is érvényben volt, az kétharmados többséget kér ugyanazért. Az utóbbi volt a régebbi, a 215-ös ezen rendelkezése csak akkortól lett érvényes. És arra hivatkozva, hogy nem tud együttműködni a MPP-frakcióval – akkor bolygattuk az ún. „bordura”-ügyet –, felszólított, vonuljunk ellenzékbe és alpolgármesterünk mondjon le. (Ma is azt állítom különben, azok a járdaszegélykövek gyenge pattintott kőkorszaki termékekhez voltak hasonlóak minőségileg, nem illettek a 21. századba, áruk pedig semmiképpen nem volt gazdaságilag indokoltnak nevezhető.) Én azon a véleményen voltam, az válthat le, aki megválasztott. Lemondok, ha nem érzem magam képesnek a feladat ellátására vagy egyéb okom van rá, de ha nincs, ez nem kívánságműsor. Nem mondtam le, van pártfegyelem is a világon, különben sem felszólításra megy az. Erre szavazásra került sor. Nehogy zavar támadjon a titkos szavazáson, s meggyanúsíthassanak valakit közülnk, úgy döntöttünk, hogy kollégáim nem vesznek azon részt. Maradtak a román tanácsstagok, akiket nem volt könnyű meggyőznie. (Az RMDSZ-ben is volt ellenvélemény, de ott hatalmi pozícióból egységet lehetett teremteni.) Ígéretés történt, el odáig, hogy az új alpolgármestert ők nevesíthetik, és belementek. Hárman voltak jelen a négyből, azok megszavazták és meglett a 11. De nem első fordulóra. Az első ülést, amelyen 17. napirendi pontként szerepelt a leváltásom, november 26-ra hívták össze. Ott vita támadt, hogy visszavonni vagy sem, és

a többség nem fogadta el a napirendet, rajtunk kívül két RMDSZ-es és egy román ellenszavazat volt. A frakcióvezető, akit ezért szőnyegre hívtak, azt állította, nem értette jól a feltett kérdést, nem figyelt arra, miről szavazunk, a másik Szentes Ádám dr. volt, aki kijelentette, neki semmi baja velem nincs. Bukott a tanácsülés, mehetett mindenki haza. Én is nyugodt mosollyal utaztam haza ceremóniamesternek a szüleim ötvenéves házassági évfordulójára, az aranylakodalmukra, az eseményhez illő hangulatban. Tudtam, átmeneti időszak, kézbesítették is december 2-ára a rendkívüli tanácsülésre a meghívót. Erre a december elsejei ünnep után került sor, az államelnöki kampány finisében, amelyen a Johannis-féle kabinet és Geoana-féle elnökség készült a PSD-PNL koalíció részéről, amiből nem lett semmi, mert Traian Băsescu nyert. Na de 2-án este hat órakor, sötétben kezdődött a tanácsülés, valamikor hét óra felé értünk a 17-es ponthoz, a kollégáim felálltak és kivonultak, és tizenegy egy ellenében – én benn maradtam és szavaztam – engem menesztettek tisztségemből. Már nem volt olyan fájdalmas, mint lehetett volna egy héttel korábban. Aki időt nyer, életet nyer ugyebár. Következett három olyan hónap, amikor tanácstagként és frakcióvezetőként működtem, és amikor kezdtük megmutatni, mit jelent az igazi ellenzékiesség. Mert én abszolút felkészülve érkeztem minden ülésre és minden anyagból. A másfél éves alpolgármesterség jó iskola volt hozzá.

– Kineveztek valakit a helyedre?

– Nem, mert én rögtön elindítottam a törvényszéki procedúrát, s valószínűleg várták a döntést, meg aztán a másik ígéretüket betartani kényelmetlen lett volna...

– Elvágták volna maguk alatt a fát...

– Ezért nem biztos, hogy jól tettem, hallgattam a tanácsra és visszapereltem magam. Nekem sok szempontból jobb lett volna, ha nem foglalkozom vele. Mondhatam volna: ha leváltottál, akkor vigyed is el a balhét! Ki fog derülni, kit vertél át, kinek hazudtál. De mi a periratban nemcsak a határozat visszavonását kértük, hanem a per idejére a visszahelyezésemet is a funkcióba, azért van két alpolgármesteri állás, mert annyi emberre szabták az ottani munkát is. 2010. március 15-i döntésével a közigazgatási bíróság a per idejére vissza is helyezett. A per elhúzódott, végig a mandátumom ideje hosszán át tartott. Ekkor kezdődött a második fázisa az ellenzékiiségnek, mert alpolgármester voltam, de a hatáskörömből mindennap valamit lefaragtak. Egyszer azt, amit átruházott rám és a leváltással vissza is vett. Azt nem kaptam vissza. De a tanács által megszavazott munkakörömet is csonkították. Pályázatot nyertünk az örkői cigánytelep rendezésére, ott egy szemétbegyűjtő betonplacc építményeire, azt az én közreműködésemmel is nyertük meg. Én voltam a pályázat levezetője ingyen, az képezte a város önrészét a projekthez, s abból akkor váltottak le, amikor már a munkálatot kellett meghirdetni kivitelezésre. Tehát amíg a pénzt lehoztuk, én vezettem, amikor elkölteni kellett, más. A polgármester nagyon rossz néven vette a visszahelyezésem, fenyegetések is elhangzottak. A dühös ember nem mindig tudja magát kontrollálni. Én naponta bementem, megtartottam a fogadóórámat, mondtam, egyelőre nem tudok intézkedni, mert ha én ezt felvetem, akkor abból megoldás nem lesz, de szem előtt fogom tar-

tani és amennyit tudok, megoldok belőle. Volt viszont végre egy kis időm a céggel is foglalkozni. Miután megnéztem, hagyott-e valamit a főnök számomra, és nem hagyott, meglocsoltam a virágokat és elmentem. Ez jó három hónapig tartott. A tanácsban ment az adok-kapok. Sosem én voltam az, aki feláll és otthagyja faképnél a társaságot, mert nem bírja. Volt erőnk hozzá, a kétharmados döntésekkel sakokban tartottuk a tanácsot. Közöltük, ha ezt és ezt és ezt kiegészítésképpen mellé tesszük, akkor lesz belőle határozat. Így lett az egyik óvodának tornaterme is például. Persze vitatkozni csak úgy lehet, ha az ember alaposan felkészül rá. Júniusban még voltak durva jelenetek, a polgármester felszólított, írjak nyilatkozatot arról, hova jelentettem fel, amire csak azt tudtam felelni: akinek megfordul a fejében egy ilyen gondolat, attól ki is telhet, nekem biztosan nem. A júniusi tanácsülésen hozta fel Kovács István lelkész kollégánk, hogy nagyok az esőzések, ő aggódva figyeli a Debren-patakot. „Hát bízunk a Jóistenben!” – volt a válasz. S pár napra rá, 3-án jött az árvíz, elöntötte a fél várost, nagy ijedtség és nagy kár, mert elhanyagolták a megelőzést az utóbbi években. Se medertisztítás, se egyéb árvízvédelmi intézkedés nem történt. Az akkor felpaprikázódott hangulatot könnyen ki lehetett volna használni, s valószínűleg ezt akarta kivédeni a polgármester, mert behívott, lekezelt, és ott előttem írta alá, hogy visszakaptam a hatásköröm, és „borítsunk fátylat a múltra”. Akkor a fontos valóban az volt számomra is, hogy elhárítsuk az árvíz utáni károkat, mert sok embert érintett és bármikor megismétlődhetett volna, ha ennyire hanyagul állunk hozzá. Én

sürgettem a medertakarítást, akik elvégezték volna a gépi részét, négy és hét milliárd régi lej, azaz 400 és 700 ezer új lej közti ajánlatfélét össze is raktak. Aztán került a város területén áthaladó mederre 30 milliárd, mind elfogyott, majdnem befejezték, és majdnem jó munka lett belőle. Külön, más pénzből került valami kevés, amiből én a városon kívüli részeket és a nem Debren-pataki részeket is a cigányokkal takarítottam ki. Azok hol mezítláb, hol gumicsizmában, attól függően mekkora volt a víz, 20-an vagy 40-en végezték azt a munkát, amiért akkor 25 lejt kaptak napjára, de azt legalább munkára, és ők is örvendtek, hogy pénzhez jutottak. Én pedig megmutathattam, nem segélyekkel kell őket jövedelemhez juttatni, hanem munkára neveléssel. Ezt lehetett volna bővíteni, lett volna miből. Olyan töredék része a városi költségvetésnek, hogy százalékban nem is mérhető. A város számára fontos feladatokat lehetett volna megoldani belőle, amiket mások nem vállaltak, és ami nevelő hatású is lett volna.

– Erről még beszéltél. Két év volt hátra ama mandátumból.

– Valóban. Volt benne olyan is, hogy 2011. december 2-án „háztűznézőbe” mentünk Mosonmagyaróvárra, testvérvárosi kapcsolatot létesítettünk, négyen voltunk, a polgármesterrel jött Klárik Attila frakcióvezető és Czimbalmos Csaba városmenedzser, korábbi alpolgármester. Mondom, semmi gond, az arányosság fennáll, itt van mindkét párt városi elnöke, itt a két frakcióvezető is, a két alpolgármester nemkülönben, megvan az egyenlőség! Pálinkakóstolóba hívtak este hét körül, kérdem: „Tudjátok-e mit ünnepelünk ma?” Azt mondja a polgármes-

ter: tegnap volt december elseje... Mire én: „Azt csak ti szoktátok, mi most egyebet. Hát pont két éve váltattál le engem.” Egy kicsit meghűlt a levegő egy pillanatra, de én rögtön el is vágtam, mert nem a rossz szándék fűtött, csak egy kis szurkálás akart lenni. Mondom: „Attól errefele kezdtem lassan híres emberré válni!...” És valóban: még a szentgyörgyiek sem tudták volna mind pontosan megmondani, ki a második alpolgármester, ha nem váltanak le, és nem támad ennek akkora híre, hogy még Ausztráliából is kaptam biztatást, hogy ne hagyjam magam.

*

Nem tudom megállni, hogy ne fűzzek egy megjegyzést a fentiekhez. Az erdélyi magyar politikai pluralizmus mellett, hogy üdvös fejlemény, kicselezhetetlen valóság is, azt nem felszámolni, hanem kiaknázni kellene. Az RMDSZ minél előbb tudomásul veszi ezt, annál hamarabb tér le ama tévútról, melyen hosszacska idő óta jár. Nem tisztem a szóban forgó polgármesternek a bizalmat megelőlegezni, de hátha e felismerés szülte döntését és az a fentiek igazából fakad. Ha távlatosan akarunk politizálni, alternatív lehetőségeinket kimunkálni, és nem elfojtani kell. Téved, aki azt hiszi, lemondhatunk arról, hogy több vasat tartsunk a tűzben, hiszen harmincéves küzdelmünk fő tanulsága éppen az: aki egyoldalúan politizál, azt könnyű manipulálni, és akkor jobb híján egy helyben topogását kényszerül sikerré feltupírozni, valahányszor választói elé áll, becsapván önmagát is, népét is. (B. Kovács)

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET,

*melyben kitérőt teszünk azért, hogy tisztázzuk, összefér-e
a politizálás az üzlettel, s ha nem, mégis miért igen*

•

– Mondd meg őszintén, nem láttad-e kárát üzletemberként annak, hogy beléptél a politikai életbe, hogy olyan szerepet vállaltál, mely ellenfeleket hoz, s a pályázati rendszer által uralt közbeszerzéseknél hátrányba kerülhetsz emiatt? Kellett ez neked? Nem tudtad volna közben és helyette felfuttatni a céged, mint sokan teszik üzletemberek, több politikai áramlattal is jó viszonyt ápolva egyszerre?

– Vagy meg is bukhatott volna a cég, mindkét oldallal számolni kell. Ezen én is gondolkodtam eleget. Erre átfogóbb választ kell adni. Már 2008. január végén, amikor a MPP városi elnökévé választottak, jó ismerőseim csóválták a fejüket, mondván, nem fog-e ez az üzlet rovására menni. Az a helyzet, nem várhatjuk el, hogy ellenzéki szerepet munkanélküliek vállaljanak és vigyenek keresztül. Azt sem, hogy mondjuk tanárok haladjanak az élen, akik az önkormányzattól függenek, és a költségvetésből kapják a fizetésüket. Nem biztos, hogy függő helyzetben lévő em-

berek ezt minden esetben korrekt módon megtehetik. És ha vállalkozók közül kevesen hajlandók erre, azt a keveset kell megbecsülni. Nyilvánvaló, ez szolgálhatna az üzlet javára is, ha mai átlagpolitikusai szemmel nézzük a dolgot és a pozíciót a cég javára fordítjuk, de mehet a rovására is – bár nem kötelező –, ha azt a pályát abszolút korrekt és becsületes módon kívánjuk befutni. Nos, én nagyjából az utóbbi változatnál maradtam, s miután alpolgármesternek választottak, ami önmagában is egy kötött helyzetet jelentett, olyan munkakört is szabtak számomra, hogy csak üljek szépen ott benn és ne nagyon mászkáljak, nehogy időm legyen egyébbel vagy akár a céggel is foglalkozni. A fiam egy évig még egyetemen volt, ő sem tudott besegíteni. Kimondottan nehéz helyzetbe kerültem. Minden energiám, amire a cégnél lett volna szükségem, arra fordítottam, hogy pártot építsek, és önkormányzati teendőimet ellássam. Nagyon sokrétű volt a tevékenységem, sok energiát igényelt, hál' istennek, volt erőm hozzá. No de mennyiben ment ez a cég rovására? Megszűnt az a lehetőség, hogy engem munkaidőben ott kapjanak a cégnél. Ha valaki velem mint tulajdonossal és a céget a háttérből irányítóval tárgyalni akart, annak vagy hajnalban kellett kelnie vagy késő délután jönnie, esetleg hétvégén, s ez nem mindenkinek felelt meg, s volt, aki emiatt továbbállt.

– Én furcsállom, hogy aki politikai pályára lép, ott kell hagynia a céget, részvényes maradhat, de az igazgatási funkciót fel kell adnia. Vajon másutt is így megy? Ez a román szabályozás vajon nem korlátozóbb jellegű-e?

– Gondolom, aki főállásban politikus vagy vezető köztisztviselő, az másutt is másra bízza a céget. Nemcsak

gyakorlatilag, hanem formailag is, s a kettőnek fednie kell egymást. E szabályozás a kedvet korlátozza, amivel az üzletember önkormányzati szerepet vállalhat. Nekem akkor döntenem kellett: 15 napon belül vagy lemondok a választott tisztségről, vagy nem maradok cégvezető. Napokig gondolkoztam rajta, hogy legyen-e még egy alpolgármester választás, s akkor maradok a cégnél és a pártszervezet élén, főleg, hogy annak megszilárdítása még folyamatban volt.

– No de a cégnek ilyen körülmények közt tilos közbeszerzési pályázatra beneveznie.

– Csak ott, ahol nekem hatásköröm van, tehát Sepsiszentgyörgy területén. Másutt nyugodtan benevezhetett a cég. Persze, ahova fordult, ott rászólhattak a szerződő félre: „Mi az? Te az ellenséget eteted?” Nem volt könnyű, de a cégnek akkor már kevés önkormányzati megrendelése volt, nem is pályáztunk rá, s a magánszektorban meg lehetett élni, ott nem kellett várni a költségvetés-kiegészítés nyomán leosztott összegek továbbosztására, mert akinek nem volt pénze, nemigen fogott bele. Ráadásul ott folyamatosan lehetett kérni a pénzt: idáig jutottam, ennyi az ára, tessék folyósítani!

– Exponált helyzetekben és a figyelem középpontjában gondolom fokozott korrektségre törekedtél.

– Nem volt szükség semmi újra. Elegendő volt megtartanom, amit addig is tettem. No de még egy dologra ki kell térnem: mi lett volna, ha? Kinevezésem a 2008-as évben történt, a gazdasági lendület még tartott és azon a nyáron lettek volna még cégfejlesztési elképzeléseim, beruházás, ez-az, ami kölcsönfelvételt igényelt volna, s amit

a következő két évben nem tudtam volna valószínűleg törleszteni. Nem kizárt, ezzel egy nehéz helyzetet kerültem el, utólag is úgy látom, akár így is járhattam volna, habár én általában körültekintő vagyok ilyesmiben. Ha kis üzleti haszonnal beéred, abban nagyot bukni nem lehet, nyerni se sokat, de azt nem is óhajtom, nem cél. Viszont léteztek nagyobb ívű elképzeléseim, amik több pénzt igényeltek volna kezdeti fázisban, azt visszahozta volna ugyan a cég, de a visszafizetése problémákba ütközött volna az adott viszonyok közt, ha nem megy végig a projekt. És 2009-től arra felé ez bizony nem biztos, hogy sikerült volna. Egy másik dolog meg az, hogy amikor leváltottak, mert becsületesen végeztem a munkámat, s közben a cégem is szorult helyzetbe került, akkor mintha kiprédikálták volna a templomokban, hogy „né, itt vannak Bálint Jóskaék munka nélkül”. Kezdték maguktól jelentkezni a megrendelők, sokan pont Szentgyörgyről. Naponta kettő-három is, apróbb munkák, de azzal átvéveltük a 2010-es év első felét, pedig februárban egyetlen munkapontunk maradt, s a teljes alkalmazotti létszám megvolt még.

– Szimpátiának tulajdonítottad?

– Annak. Számomra ismeretlen emberek jöttek együttérzéssel, és tudom, városbeliek, „falusfelek”.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET,

*melynek a pártszervezet építése a témája, megspékelve
a belső ellenzéki szervezkedés pár tanulságával*

– Említetted, külön erőfeszítést igényelt a városi pártszervezet felépítése. Tapasztaltam, hogy valódi élő alapszervezet volt, miközben a rivális érdekszövetség alapszervezetei széthullottak azzal párhuzamosan, ahogy politikai versenypárttá alakult át az, amit kezdetben sokkal-sokkal többnek kívántunk az ún. állammodell mintájára, s ami pártszervezetként is nagyon szűk körű, hogy ne mondjam: ösztövért valami lett...

– Összegezzük még egyszer a nagyobb összefüggéseket, mert szükséges, az árnyalatokban rejlik sokszor a lényeg. A Magyar Polgári Párt eleve pártként kívánt létrejönni. Előzménye, mint mondtam, a Polgári Szövetség volt, mely még az RMDSZ-en belüli Reform Tömörülésből alakult ki, s 2003-tól azon kívül folytatta a tevékenységét, mint annak versenytársa. Volt benne komoly magyarországi támogatás is, elsősorban szellemi, anyagi kevesebb, mert a FIDESZ ellenékből ezt nem nyújthatta. A Magyar Polgári Szövetséget 2004 tavaszán ki-

vánták bejegyeztetni, de hiába gyűjtöttünk össze 54 ezer aláírást ennek érdekében, elutasították, és ez az RMDSZ és akkori szövetségese, a PSD (Román Szociáldemokrata Párt) együttműködésének tulajdonítható. A lendület valamelyest megtört, de nem teljesen, s adódott a lehetőség, hogy jelöltjei akár függetlenként, akár valamelyik másik párt listáján induljanak. Erről is meséltem már. Itt Sepsiszentgyörgyön akkor független tanácsstag-jelölteként négyen indultunk MPSZ-támogatással, de Kónya Ádám bácsi volt az egyetlen, aki be is jutott. A szavazatok nagyon megoszlottak, s rengeteg volt az érvénytelen, amiről már beszéltem. Az őszi parlamenti választásokra megint összeszedtünk szinte ugyanannyi aláírást, mint nyáron (25 ezer is elegendő lett volna), de ismét elgáncsoltak. Ezért a Smaranda Enache és társai által alapított párt, mely aztán nem jutott be a parlamentbe, nekünk átengedett székelyföldi listáin indultunk. Kipróbáltuk milyen a kampány versenyhelyzetben. Az eredmény, mondhatni lesújtó volt, mert a választások előtt egy-két nappal fekete plakátok jelentek meg: Román párt – román érdekek felirattal. Mintha a tulipános párt csak magyar érdeket védene... Eléggé mocskos kampány volt a 2004-es őszi, minden olyan lehetőség ellen folyt, mely az erdélyi magyaroknak alternatívát kínált volna. Következett pár olyan év, melyben megméretkezni nem lehetett, alábbhagyott az egész mozgalomépítés, 2007 őszére azonban számottevően felerősödött. Europarlamenti választásra készültünk, s az a döntés született, hogy Tőkés László függetlenként mérkőzzék meg az egyik magyar mandátumért. Mint összegeztem már, felsorakoztak mellette

az összes RMDSZ-en kívüli magyar szervezetek, s óriási siker volt, mely bebizonyította, az erdélyi magyarok igénylik a többpártrendszert, s a választás szabadsága mozgósító és nem visszavetítő erővel bír. Felvirradt a 2008-as választási év, mely az eddigi legszebb eredményeket hozta. Ezen a Polgári Szövetség, mivel e formában nem fogadták el, pártszervezetként próbált újra sorompóba szállni, a leadott dokumentumokat 2008. január 29-én fogadta el a bukaresti törvényszék, azaz bejegyeztek politikai pártként, de volt egy kéthetes fellebbezési időszak.

Nos, a szűkebb témára térve, aznap este a Polgári Szövetség tisztújító közgyűlésén én kaptam bizalmat a városi szervezet vezetésére, mint említettem már. A pártépítés ezzel párhuzamosan folyt, ezért mi azt is feladatul kaptuk, hogy a pártszervezetté való átalakulás gyakorlati és papírformasági követelményeinek is tegyünk eleget. Március 6-án megalapítottuk a sepsiszentgyörgyi pártalapszervezetet. Közben történt egy fellebbezés, megfűrták volna a központi pártbejegyzést, és március 14-re volt kitűzve a következő tárgyalás. Azon a bukaresti törvényszék elfogadta véglegesen, hogy az MPP pártszervezetként működhet. Itt, ahol többen voltunk és merészebbek, itt mi nem vártuk meg a végleges bejegyzését, hanem azonnal pártépítésbe kezdtünk, másutt kivártak – és ennek megittuk a levét. Mi január 29-e után pár nappal megalapítottuk Értfalva-Zoltánban az első pártalapszervezetet, ebben én is részt vettem, aztán sorra alakult meg a többi helyi szervezet már a párttörvény alapján. Több környékbeli településen segitettem a tagok toborzásában, a jelöltek felkészítésében, meggyőzésében, de nem-

csak itt, a szilágycsehi alakításán is ott voltam. Március 6-án a városi is megalakult, ott is bizalmat kaptam, már ellenjelölt nélkül. Erdély más részein azonban kívártak, kishitűek voltak. Az RMDSZ viszont pont februárban hirdette meg a maga előválasztásait, és akik nem bíztak abban, hogy ezúttal sikerülni fog a pártbejegyzés, azok beneveztek az RMDSZ-es versenybe és lett belőlük ott polgármester- és tanácsstag-jelölt, sőt egyesek utóbb annyira vitték, hogy az ellenőrző szervek is felfigyeltek tevékenységükre.

A Polgári Pártnak pedig azok maradtak, akik már az átmeneti időszakban merték vállalni a kiállást az alakuló párt mellett, vagy akik alulmaradtak az előválasztáson, illetve akiket utólag meg lehetett győzni. A végleges pártbejegyzés után április 22-ig le kellett adni a jelöltlistákat, s június 1-jén tartották a választásokat. Nagy hátránnyal indultunk tehát, mert ha már januárban beindul a párt-szervezés mindenütt, egészen másképpen tudtunk volna szerepelni, s az MPP még egy feleannyit alighanem elért volna a voksok számából.

– Igazad volt, a tanulságok a részletekből hámozhatók ki. No de egy eleven pártalapszervezetet vezetél évtizeden át, annak aktív tagsága volt, amit a rivális szervezet nem mondhatott el magáról.

– Maga a városi szervezetnek volt egy olyan húsz-harminc emberből álló magja, mely heti rendszerességgel találkozott, száz körüli volt az aktív tagság, ez minden rendezvényen ott volt. Elértük a 2008-as év végére, hogy a legnagyobb helyi szervezet lettünk 340 körüli létszámmal, és Vasakarat-díjat is kaptunk. Ez párton belüli el-

ismerés, amit mi a legnépesebb alapszervezetet építő tevékenységünkkel érdemeltünk ki. A szervezetbővítés a választásokig folyt, a jelöltállítást megoldottunk, utána komoly kampányt vezettünk le. A június 1-jei szavazáson mi kaptuk a legtöbb voksot, az RMDSZ 6400 szavazatával szemben mi 7600-at értünk el a tanácsi listán, a polgármester választáson azonban alulmaradtunk az első fordulóban 500 szavazattal, a két héttel későbbi második fordulóban 2000-rel. Ha itt Kovács Istvánt indítjuk, az volt a vélemény, ezt is megnyerhettük volna. Különben a mi jelöltünk szavazatszámja stabil maradt, az ellenfélét viszont gyarapodott.

– Szabályos pártélet kezdődött.

– Hetente találkoztunk. Hosszú ideig fennmaradtak még a folyamatos szervezést lebonyolító kemény mag heti megbeszélései, amihez járultak a frakcióülések a kilenc polgári tanácsstaggal, mely a 21-es tanácsban a legnagyobb frakció lett, s melyet a tanácsülések napján tartottunk eleinte, de aztán áttettük más napra, mert sok olyan tanácshatározat-tervezet volt, aminek a megtárgyalására több időt kellett fordítani. Azonkívül találkoztunk a tagsággal is különböző rendezvényeken és lakossági fórumokon. Szerveztünk majálisokat, történelmi előadásokat hallgattunk meghívott előadókkal. Ez működött 2015 nyaráig–őszéig, persze nem ugyanazzal a lendülettel, mert a 2008-as parlamenti választásoktól való távolmaradása a pártnak sok szimpatizánst kiábrándított. Azt mondták: idebolondítottatok, és amikor lenne mód a választás szabadságának felkínálására, mégsem éltek a lehetőséggel! Aztán a 2009-es gyergyói pártkongressz-

szuson a résztvevők egy része különvéleményen volt, ami történt, nevezhetnők figyelemfelkeltő – vagy inkább zavarkeltő? – akciónak. Erről volt már szó, ezzel is gyengült a szervezet.

Mondottam már, minek voltunk kitéve, állandó piskálás, ellehetetlenítés volt a részünk, a politikai ellenfél igaztalan vádjait állandóan és mindenütt hangoztatta. A csendesebb időszak 2008. júniustól novemberig tartott, amíg az RMDSZ túljutott a parlamenti választásokon. Ők nagy örömeikre benn maradtak a törvényhozásban, mi ennek akadálya nem voltunk, aztán megindult ellenünk a hadjárat szinte minden fronton, s főleg ott, ahol szavazótáborunktól lehetőséget kaptunk volna a bizonyításra. Elég, ha csak azt említem, hogy Barót, melynek polgári pártos polgármestere volt, semmi támogatást nem kapott a megyei tanácstól, vagy Kézdivásárhely is alig valamit ugyanazon okból, hogy Hargita megyei két városi és több falusi polgármesterünk is a lehető legkevesebb juttatást kapta, vagy semmit se, s ráadásul nem szünetelt az általános letámadás a propagandában és minden más téren.

– Ennek ellenére, körülötted mindig volt élet itt a városban.

– Említettem, milyen formában. Ezenkívül minden februárban, farsang idején tartottunk egy ún. polgári délutánt, melyen ha egyéb nem, egy-egy zsíros kenyér és pohár bor mellett elbeszélgettünk. A zászlóállításokban elől jártunk, bizonyítandó, hogy lehet, csak merni kell. A harmadik tanácsülésre én magam vittem be, szép csendben, a tanácsterembe a székelő zászlót, december

24-én kitűztük a hivatal bejárata fölé, a június 4-i trianoni megemlékezésen mi emeltünk székely zászlót az Erzsébet-parkban, az is hosszabb ideig ottmaradt. Közben a megyei tanács egy ablakában is megjelent. Az ottani tanácsterembe is helyeztek el egyet megválasztottaink. A jelkép elterjesztésében és közeleti bátorság példájának nyújtásában élen jártunk. Érdemes összevetni a mai lehangoló állapotokkal. Mindenünnen hiányzik. Hogy megtámadták? Mi erre fel voltunk készülve, ha valaki eltüntette az egyik sarokból, állítottunk egyet a másikba. De azonnal! Nem három év múlva. Nekünk nem volt félteni valónk, s akinek nincs, az ma is mer.

– Ez a viszonylag sok ember később is követett téged, én a kapcsolat személyességét is megfigyeltem.

– Sokan már a pártéleti munkám előtről jó kapcsolatban voltak velem, azok nagyjából 2008-ban is követtek, azt mondták: ha te igen, akkor nekünk is ott a helyünk. Még ha nem is voltak aktívak, de eljöttek a rendezvényekre, s számítani lehetett rájuk és barátaikra a választásokon. Volt lemorzsolódás, kerültek újak, akik már pártszervezőként ismertek meg, s váltak állandó résztvevőkké. Amikor a párton belül hercehurca kezdődött személyem körül 2015 végén és 2016 elején, akkor sem hagytak cserben. 2015 januárjában leváltottak, elnökségi utasításra állítottak félre, de a február végi tisztújításon újraválasztottak. Ezt, aki leváltott, nem ismerte el, s akkor, hogy pontot tegyenek a dolog végére, 2016. március 14-én kirúgtak. Tehát 2009. március 14-én Vasakarati díjat kaptam, 2013. március 14-én egy figyelmeztetést az új pártelnökségtől – azon az elnökségi ülésen a hétből

ketten voltak jelen –, 2016-ban pedig a menesztést. Érdekesekek a március 14-ém.

– Ma a néppárt megyei szervezetének állsz az élén. Hasonló pártélet folyik?

– Rendezvényünk kevesebb van, de nem is lehetne ugyanúgy folytatni egy ilyen törés után. Én senkihez nem fordultam azzal: tegnap polgári pártos voltam, ma néppártos, legyetek ti is azok. Engem is egy kényszerhelyzet – és persze a párt megbecsülése – hozott ide. A szerencsém az volt, hogy én a néppárt ellen soha nem hergeltem senkit, becsültem az eszményeit. Amikor még nem létezett, de már tervezték a létrehozását, én akkor is azt mondtam, ha mi a választás szabadságáért harcolunk, akkor ne legyünk kerékkötői annak, ha valaki megint másképp látja, alapíthasson ő is újat.

– Sőt: szövetséget kötöttél velük, s emiatt büntettek meg.

– Úgy van. Én ezt 2015 februárjában feladatul is kaptam a tisztújításon, mert januárban én ezt csak azzal a feltétellel vállaltam, ha a kettészakadt nemzeti oldalt össze tudjuk kovácsolni. Én ezen dolgoztam, amire a központi vezetés egy legyintéssel, és szinte nyaklevessel válaszolt. De aztán drasztikusabb lépésre ragadtatta magát, amikor meg is kötöttük a szövetséget. Ezt erővel felbontották. Nekünk nem sikerült, de Székelyudvarhelyen, ahol keményebben kiálltak mellette, s nem volt, aki megfúrja, ott nem is volt más lehetőség. Ott a két párt a mai napig koalícióban vezeti a várost, közös polgármesterjelöltjük nyerte a választást és a szövetség működik. Máig ez lenne a természetes országosan is.

HUSZONHATODIK FEJEZET,

*melyben megtudjuk, hogyan folyt le azóta szinte nyolc év,
mik a részleges kudarc okai, és mire számíthat egy helyi
és belső ellenzéki politikus, ha tábora kisebb az ellenfélénél,
s hogy az örköi romatelep lakosságának társadalmi
integrációjáról nem szabad lemondani*

•

– Eltelt négy év, új választás, új mandátum, még hozzá nem is akármilyen. 2012. és 2016 között egyedüli tanács-tag voltál a polgári párt színeiben, tehát a kilencből a frakció egytagú lett, az új tanácsban pedig 2016 óta ketten vagytok ellenzéki magyarok, néppártiak, te ezúttal már a néppárt színeiben és listáján jutottál be, miután összerúgtad a patkót korábbi pártoddal, illetve hát inkább az veled. Mondhatni, a belső ellenzéki tábor helyileg neked szavazott bizalmat.

– Ketten vagyunk, a Polgári Pártnak nem futotta már mandátumra nélkülüm, ami azt jelenti, hogy áthoztam egy részét a választóknak is. De 2012-re visszatérve, mire vittem egyedül. Igen, a 2012-es választásokon a Polgári Párt messze alulteljesített még a mi visszafogott várakozásinkhoz képest is. Ebben óriási szerepet játszott,

hogy az RMDSZ az első pillanatoktól azon dolgozott, hogy foglalja vissza azokat a pozíciókat, melyeket 2008-ban elveszített, és az eszközökben nem változott. Az az eszköztár, amivel ellenünk felléptek, igen széles skálán mozgott és kimondottan aljas volt. Szóljak néhány szót arról, mit „juttattak” azoknak a településeknek, melyeket nem RMDSZ-esek vezettek. Hargita és Kovászna megyében ezeket a községeket szabályosan megfojtották.

– Rosszabbul jártak, mint a román községek?

– Sokkal rosszabbul, mert a románoktól tartanak, ráadásul paktumokban él velük az RMDSZ, amióta létezik, különösen amikor kormány közeli helyzetben vagy kormányon van valamelyik párttal vagy szövetséggel Bukarestben. A nekik megfelelő helyi pártszervezetekkel segítőkészebben vagy elnézőbben lépett fel, mint a polgáriakkal, akiknek az írmagját is kiirtották volna, mert nyilvánvaló, új szavazatot csak a magyaroktól kaphat, csak a versenytársaktól tudja elvenni. A románok nem fognak a polgári vagy a néppártra szavazni, ezek csak az RMDSZ rovására létezhetnek.

– E községi tanácsoknak semmi egyéb jövedelmük nincs, csak amit a megyei RMDSZ leoszt?

– Valami kevés van, főleg falun a fizetések utáni jövedelemadóból, amit visszaosztanak – de hát hol vannak a falusi munkalehetőségek és az alkalmazottak? Ha nincs munkahely falun, akkor nincs ami visszafolyjon a tanácsi büdzsébe. S akkor eltartottá válik, ahol nincs ipar, nincs szolgáltatás, ott a megyétől kapott kiegészítésből, összegekből él. Minden faluban nem lehet gyárat építeni, a mezőgazdaság megadóztatása nehézkesen folyik, nincs is

lehetőség rá, a háztájakat és a kisebb gazdaságokat, melyek száz évvel ezelőtti technológiával dogoznak, nincs mód, nem is célszerű megadóztatni. A sajtóban állandóan folyt ellenünk a fellépés, hogy az ellenzék, a polgáriak felhúzták volna a keziféket, gáncsolják a városok stb. fejlődését. Tulajdonképpen mi történt? Felhívtuk a figyelmet, hogy egyes esetekben túlzott kiadásokat irányoztak elő, nem támogattunk bizonyos vagyron áthelyezéseket, a kölcsönfelvételt sem, ha megváltoztatták a kritériumokat, mert aki itt kívánja leélni az életét, az nem örvend az eladásodásnak, az nem vesz fel a kölcsönt a majdaniak, a hátramaradók terhére felelőtlenül. Ez becsületbeli kérdés. Nos, a Polgári Pártban és az általam eléggé jól ismert társaságban erre súlyt helyeztünk, mert a közösség iránti tiszteletet jelentette. Míg a politikában manapság – meglehet, régebben is így volt – az üzleti haszon a fő mozgatórugó és a többi csak szólam, kampányszöveg a „közérdek” nevében. Elmondják „mindenki jól jár” meg „együtt az autonómiáért”, hogy a választópolgárokat megtévesszék, jelszavaikat beléjük sulykolják, és a szavazataikat elnyerjék. Aki viszont becsületesen dolgozik, és még hallgat is, vagy nincs tere megnyilatkozni, annak a nyerési esélye csekély. Kisebb közösségben, melyben mindenki mindenkit ismer, könnyebb érvényesülni becsületes módszerrel, de ahol személyes kapcsolat nincs a választott vezetők és a szavazók nagyobb része közt, ott a kampányszövegek sokkal többet nyomnak a latban, mint a tisztességes munka.

Így oda jutottunk 2012-ben, hogy ami az én négyévi munkám pozitív hozadéka volt, vagy amit az én ötletem-

re valóstítottunk meg, az mind az újrainduló polgármester nevéhez fűződött. Ami jót tettem, abból ő nyert, nem én.

– Emlékszem riportban számoltam be arról, hogyan tisztíttattad ki az örkői cigánytelep felől a Debren-patak szennyezett medrét, hogyan keríttetted be a legelőt, mert megoldást kellett találni a folyton elkóborló lovak és egyéb állatok dorgára. Jellemző, hogy ezt a feladatot kaptad és az is, ahogy az eredményekre később nem vi-
gyáztak...

– Igen, egy gazdasági válság idején, amikor az emberek nem jutnak munkához, a munkamorál ebek harmincadjára jut, sokkal egyszerűbb kivezényelni egy-két gépet, mint megszervezni a kétkézi munkát, hogy ne felejtsek, munkából kellene megélni, s hogy a közös erőfeszítésre, annak hajlandóságára hangoljuk őket. Ha nem ebből indulunk ki, hanem azt nézzük, hogy két gép hamarabb kiássa, amit kell, azok ráadásul nem pofáznak, nem elégedetlenkednek, abból lehet egy pillanatnyi haszon, lehet egy kis alamizsnára is jut a szegényebbeknek, de az a jövőt csak rombolja. Mindig ezt kellene mérlegelni. Én megpróbáltam. Sok kihasználatlan, be nem szoktatott munkaerő van, ezt kellene mederbe terelni, befogni és úgy juttatni őket pénzhez. Valami csekély összeg került a költségvetésből, amivel patakmedert, legelőt lehetett takaríttatni az örkői romákkal. Potom pénzért jöttek dolgozni, nem bírtak annyit, mint nálam a jól táplált, erős fizikumú alkalmazottak, a teljesítményük elmaradt amazokétól, de sok, kellemetlen körülmények közti feladatot elvégeztek, amire más nagy pénzért sem lett volna

hajlandó, a gépi megoldás pedig horribilis összegbe került volna. Vagy egy másik: a Dózsa György utcában a legmélyebben fekvő ponton eldugult a patak hídja, fölötte ment el a víz. A felmérés szerint, hogy felválni, kiemelni, új csövet fektetni le, nagy összegbe került volna, ahhoz képest, hogy néhány cigánygyerek, egymás lábát fogva, kirángatta abból apránként az ágakat, a kavicsot és homokot kikaparta, s egy fél délelőtt megoldotta az egészet. Másik: jött az áradat és vele lezúdult az iszap Sugásfürdőn, bele a medencébe, mely a mofetta mellett áll, s az feltelt hordalékkal. Ott a gépi kitakarítás komoly összeget vitt volna el, én az örköi csapattal, akiknek benzinpénzt adtam, hogy fel tudjanak menni saját autójukkal, és két rúd szalámira és két kenyérre való összeget, nos azok reggeltől estig a nagyját kitakarították és másnap délelőtt ki is mosták a medencét. Annak a gépi kitakarítása a leadott árajánlat szerint húszszor többbe került volna, s az erkölcsi haszon elmarad.

– Ez megismételhető ajánlat és módszer.

– Akármikor, persze több pénzt szánnék rá. Meg kell mindig nézni, a parlagon heverő munkaerőt hol lehet bevetni, és gondoskodni kell a körülményekről. Nyilván több a vesződés, mint ha hagynók őket, hogy csak üljenek a dombon...

– Mondogatják a városban, hogy a „szocsiál pénznek” nevezett segélyért nem várnak el tőlük semmit...

– Kívülről tekintve úgy tűnik, hogy „ingyen” pénz, amit szétosztanak. E „csomó pénz” nem is olyan sok, mert a szociális támogatásban részesülők, akiknek ezért cserébe bizonyos számú munkaórát kellene teljesíteniük,

Sepsiszentgyörgyön alig vannak kétszázan. Kétszáz családfő, pár száz lej családonként... Ha összeadjuk a családi pótlékkal, a „gyerekpénzzel”, sok gyerek után is kevés marad, mert az ugyanannyi szájjal jár. Tehát kis összegekről van szó, nem is jelentenek a városnak terhet, de mégis úgy vélem, egészen másként kellene felhasználni. Olyan értelemben, hogy ne olyannak adjuk, aki semmilyen munkavégzésre nem hajlandó. De ehhez előbb lehetőséget kell nyújtani a munkára. Vállalja vagy nem vállalja? Aki nem, azt rá kell vennünk, mert a társadalom szabályok, törvények mentén él.

Visszatérve a 2012-es választásokra: sok oka volt visszaesésünknek, de hozzá kell tennem: nem aknáztuk ki azt a politikai tőkét, az emberek nekünk juttatott bizalmát, amit 2008-ban belénk helyeztek. Nagyon lágyan politizáltunk, nem voltunk elég kemények. Aki az lett volna, annak eleinte nem volt meg a tapasztalata, akinek az megvolt, az nem mindig vált a hasznunkra. Sok mindent nem láttunk egyformán frakción belül sem. Voltak, akiket visszavonzottak kötődéseik az RMDSZ-hez, mások féltek a konfrontációtól, márpedig harcot nyerni csak kemény viaskodással lehet.

HUSZONHETEDIK FEJEZET

arról, mit mond az MPP-s tükör, ha belenézünk

•

– Az országos Magyar Polgári Párt is gallyra ment közben.

– Az országos vezetés belefáradt, mert csak a panaszt hallotta örökké, hogy a polgármestereinket így szorítják vissza, úgy tesznek keresztbe nekik. Az én esetem is erre volt példa, a polgármester csak úgy tudott leváltatni engem, hogy a románokkal szövetkezett. A testvéri, baráti, össz-nemzeti összefogás jegyében, ugye. A politikában sok jelszó maszlag csupán, aki előre tör, nagy a kísértés, hogy azt a mások rovására tegye meg. Az országos MPP vezetőségnek belső problémái voltak, a 2009-es márciusi gyergyói országos tanácskozás botrányba fulladt, amit a párt és vezetője, Szász Jenő átvészelt, de belső ellentéteket szült, a külső kikezdés felerősödött és nemcsak az RMDSZ részéről. Mi történt: volt egy balul sikerült szavaztatás, az elnök más színű kártyákat nyomtattatott azoknak, akik megválasztott küldöttek voltak (sötét zöldet) és világos zöldet az önkormányzati képviselőknek és polgármestereknek, alpolgármestereknek, akiknek nem volt man-

dátumuk, de részt vettek a gyűlés munkálatain. Az első határozat arról szólt, hogy kibővítik a mandátummal rendelkezők körét és küldöttnek fogadják el a többieket is, akik a választásokon tisztségbe jutottak 2008-ban. Lett a 110-en valahány szavazóból 400. Ez helyes is lett volna, ha azelőtt való nap – kétnapos tanácskozás volt – ezt meg-
szavazzák, és utána úgy folytatódik a gyűlés. No, de külön ülés nem volt, a szavazásnál összevissza emelték a kezüket, voltak, akik szándékosan is bekavartak. Az elnök személye nem volt általánosan elfogadott, annak ellenére, hogy akkor is, azóta is ő volt az a személyiség, aki a polgári párton belül a legnagyobb tapasztalattal és a legjobb elképzelésekkel rendelkezett. De megtört ő is, mert a polgármesteri székből alighogy felállt, megyei tanácselnöki ambíciói lettek, ami akkor nem jött be neki. Elég szép eredményt ért el, de sem a polgármesteri, sem a megyei tanácselnöki választásokon nem kapnak díjat a második helyezettek. Hiányoztak a sikerélményei, pedig induló pártként elég jónak lehetett nevezni a közel 40 százalékos arányt, amit akkor a Székelyföldön elértünk. Mindez azonban nem volt elég ahhoz, hogy saját választottjait a párt megvédje. Kintről kaptunk biztatást, de más támogatónk nem volt. A FIDESZ, létrejöttünk és kampányunk támogatója, 2010-ig ellenzékben volt, nemigen voltak eszközei. A bu-
karesti román pártok nem nézték jó szemmel a magyar ellenzék kibontakozását, mert az autonómia iránti elkötelezettségben sokkal következetesebbek voltunk, ők az RMDSZ alkalmazkodó vonalát inkább elfogadták, helyi szinten pedig minden RMDSZ vezető vagy nyíltan, vagy alattomban, de az ellenzék ellen dolgozott. A 2012-es vá-

lasztások előtt folyt a kampány, harsogták, hogy rendbe van szedve a város – egyeseknek ez a rend –, hogy mi vagyunk a jövő városa, elhangzottak az ígéretek a szépmezei repülőtérről és hasonlók. Ilyen tudományos-fantasztikus regényekbe illő szemfényvesztéssel kábították a szavazókat és végül fölényesen nyert Antal és csapata, kétharmados többségre tettek szert, az addigi nyolc mandátumról 14 lett az övék, a polgári pártnak kilencből egy maradt, s mivel én voltam a listavezető és a polgármesterjelölt is, az nekem jutott. Rossz érzés volt a vereség, de túl kellett rajta lépni. Következett a Polgári Párt életében az én meglátásom szerint egy eléggé szerencsétlen periódus, ami Szász Jenő távozásával kezdődött Budapestre. Ő Bíró Zsoltot hagyta maga után, akinek ebben a pártharcban semmi tapasztalata nem volt. Önkormányzati munkában sem vett soha részt, még az az egyetlen mandátum sem jött neki össze. Sokkal RMDSZ konformabb politikus volt, mint bárki, aki addig a pártot alakította és szerepelt benne.

– Akkor alapították a néppártot és azért hívták át Magyarországra Szász Jenőt...

– ...hogyan megerősödhesen a Néppárt. De nem erősödött olyan szintre sajnos. 2012-ben a Polgári Párt és a Néppárt együttesen sem kapott annyi szavazatot és nem nyert el annyi mandátumot, mint négy évvel korábban a Polgári Párt egyedül.

– Beigazolódott a jóslat, hogy egyazon szavazótáboron fognak osztozkodni.

– Igen. Az RMDSZ tanult gyengeségeiből, azokat nagyjából orvosolta, még harciasabb versenypárttá alakult, az ellenfelet nem kímélte és ezáltal egy részét vissza-

nyerte az elveszített szavazatoknak. Következett az a négy év, melyben létezett mellette két kispárt kevés szavazattal. 2014-re oda jutottunk, hogy a külső támogatás teljesen elenyésző lett mindkettő számára. Budapesten arra a következtetésre jutottak, ha az erdélyi magyaroknak az RMDSZ kell, akkor ők nem vesződnek a kicsikkel, még ha nem is hagyták teljesen magukra őket. Bizonyos támogatás, erkölcsi is, még megvan, de a kampányban már nem vettek részt. Megbékéltek a „megújult” RMDSZ-szel. A „megújulás” abból állt, hogy egy költőt kicseréltek egy mesemondóval. Tehát a szlogenek változtak, persze a Fidesz iránti hűség is hangot kap, mert abból is haszon származik, és ők mindig ott tartózkodnak, ahonnan a haszon jön. Hogyan is hívják ezt? Pragmatikus politizálás, azaz a vezető csoport saját érdekének képviselője, persze feltöltve a közösségi érdeket hangoztató jelszavakkal. No de ők vették sikeresen az akadályt. Ennek az volt az ára, hogy minden csapból az folyt, az ellenzékük csak beka-
var, semmit nem tesz, semmire sem jó, holott legtöbb esetben lehetősége sem volt bizonyítani. Ezt a szavazókra úgy hat, hogy egyre nagyobb részük távol tartja magát a választásoktól. S kinek van akkora csapata, mely érdekelt e helyzet fenntartásában? Az RMDSZ-nek százezer fizetett tisztségviselője van. Nagy szám, de körülbelül annyi, ha beszámítjuk a tanácstagokat, polgármestereket és a hivatali alkalmazottakat, könyvtár-, múzeum- és iskolaigazgatókat és beosztottjaikat, le a takarító személyzetig, ezek mind oda sorolhatók. Aki nem áll be a sorba, annak az állása nem biztos. A legtöbben ilyen alapon kerültek minden felelős tisztségbe. Ha ezt beszorozzuk a családta-

gok számával, kijön az a stabilnak nevezett tábor, amely abban érdekelt, amíg az RMDSZ pozícióban van, hogy ott is maradjon. E körüli szavazatszámot kap újabban. Amikor ennél kevesebbet kap, olyankor annyira rossz a helyzet, hogy saját érdekükben nem mennek el állandó választói. Ez jelzi, hogy milyenek is vannak köztük. Ezzel szemben áll az a 80-90, esetleg 100 ezer szavazó, akik a két kisebb párttal, függetlenekkel és valamelyik román párt listáján induló magyar jelöltekkel tartanak, akik az RMDSZ-en kívüli lehetőséget keresnek. Honnan? Akad pár polgármester, aki tábort tud maga köré toborozni. De ők általában más mentalitásúak, mint az említettek, sokkal közelebb állnak a kezdetekhez, a kilencvenes évek szelleméhez, amikor a becsület és a tisztesség nem csupán szólam volt, hanem a napi munkában is megmutatkozott, de sajnos alulmaradt. A lényeg az, hogy létezik egy a másikkal összemérhető szavazóbázis, amely azonban nem látja még sajnos az erőt az ellenzékben, s emiatt passzívvá vált. Persze, ha nem megy el szavazni, indirekt módon a nagyobb pártot segíti. Tehát akik a legelégedetlenebbek az RMDSZ-szel, azok tartják pozícióban, vagy azok is, azáltal, hogy nem próbálják ki a másik lehetőséget. Azt mondom: bármilyen legyen az – de ne mondjunk le a kipróbálásáról!

– Ezt nem a 100 ezerre érted.

– Még 400 ezer lenne. Szinte 1 milliós szavazótáborunk lenne összesen Erdélyben abból a 1,4 millióból, mely még itt él. A kiskorúak aránya messze alacsonyabb, mint volt 20 éve, a szavazati joggal rendelkezőké messze magasabb.

– Egy erdélyi magyar parlament felállításához, melyben mindhárom párt, sőt az egyházak és a Székely Nemzeti Tanács mellett a civil szervezetek, a még magyar intézmények is képviselést nyerhetnének, s mely maga delegálná képviselőit a román parlament két házába, valóban közelebb hozna a kiegyenlítettebb szavazatarány. Az egyik párt monopóliuma, amit foggal-körömmel védenek, nem segít ehhez hozzá. No, de közben kizártak a Polgári Pártból, konfliktusod az új vezetéssel és irányvonnallal 2016-ban távozásodhoz vezetett.

– Érdekes fordulat volt. Én végig azt hangoztattam a párton belül, amikor nézeteltérések támadtak, s néhányan kiléptek emiatt, végig azt hangsúlyoztam még a párt egyik országos alelnökeként is, hogy legyünk türelmesek, ne zavarjon minket, ha mások másként látják, hisz a mi pártunk is azért született, mert bizonyos dolgokban elütnek a nézeteink az RMDSZ-étől. Alakulhasson új csapat akár nálunk, akár az RMDSZ-ben, mert ez része és folyománya a többpártrendszernek, melynek hívei lettünk. Ha mi a választás szabadságát hirdettük meg, akkor azt nem tagadhatjuk meg az utánunk következőktől sem.

– Konkrétam melyik csapatra gondoltál?

– Amely végül a Néppárt megalakulásához vezetett. Én őket első pertől kezdve sem néztem rossz szemmel. Tudtam, a Polgári Pártra nézve veszélyes lehet, mert tőlünk vesz el szavazatokat – vett is jó bőven, – megszítja kinti támogatóinkat is. A Néppárt négy évvel később jött létre. Azt mondták, a Polgári Párt nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ebben Tőkés László élen járt és a 2011-ben megalakult párt 2012-ben indult is, méghoz-

zá velünk szemben a választásokon. Minket gyengített. Én azon dolgoztam ezt követően, e hibát hozzam helyre, az országos vezetőségben is ezt az álláspontot képviseltem, mert sepsiszentgyörgyi választóinknak is az volt az óhaja, hogy fogjunk össze, e törést számoljuk fel.

– Hogyan? Együtt akartatok a továbbiakban működni velük?

– Valamilyen szövetségben. De az új Bíró-féle vezetésnek előbb csak hátsó szándéka volt más, majd nyíltan is az RMDSZ-szel való kiegyezésre törekedtek. Aminek nagy ára volt – szerintem túl nagy. Szász és Tőkés közt volt egy elmérgesedett viszony, ami a Polgári Pártnak nagyon nagy kárt okozott, mert nem azzal kellett volna foglalkozni, ennek a pártban nem is lett volna szabad teret kapnia, de elszabadultak az indulatok. A 2012-es választásokon meg is gyengült a párt, azok nem hoztak átütő sikert a Néppártnak sem, az RMDSZ-től viszont szinte senkit nem sikerült átcsábítani. Harcos, becsületes, jó csapat volt a Polgári Párté, kár volt ezt rossz irányba vinni, kár volt az energiát arra pocsékolni és végül visszaülni az RMDSZ hajójába. Itt kezdődtek velem a problémák. Én amit gondoltam, azt ki is mondtam – ez lehet erényem, de hátránnyal is járhat, hogy én kiszámítható viselkedésű vagyok. Nem szoktam egyik nap így beszélni, másik nap meg amúgy, és meggondolatlanul sem. Ezért nem kell másnap korrigálnom a korábbi kijelentéseimet.

– Egyedül maradhattál a véleményeddel végül. Bírónak sikerült átvinni a pártot az RMDSZ szövetségbe.

– Nem az egész pártot, a váltás nagyon megosztotta az embereket. Csakhogy mivel választások előtt áll-

tunk, s én adtam meg a hangot, engem vettek elő. Az én lépésem elő volt készítve. Azt, hogy a Polgári Párt és a Néppárt indítson közös listát a 2016-os választásokon, egyeztettük az udvarhelyiekkel és kézdivásárhelyiekkel, s ezt követték volna a többiek, a barótiak és mások is. Én 2015 januárjában a tisztújításon feladatul kaptam a választóimtól, a párt szentgyörgyi tagjaitól, hogy egyezsége lépjek a Néppárttal. Mikor mi Bedő Zoltánnal, a helyi néppártival bejelentettük az egyezséget, ezt az országos elnök úr nem díjazta. Jöttek a fenyegetések és kereszt-betevések. Akkor még nem tudtak félreállítani, mert a 2014-es úgynevezett himnuszéneklési szerepem és végül a megnyert per nekem népszerűséget hozott.

– Mi is történt?

– 2014 decemberében jött egy átirat a prefektustól, pénzbüntetést kaptunk azért, mert a trianoni megemlékezésen elénekeltük a magyar himnuszt. A megemlékezés június 4-én volt, azokban az években folyamatosan én voltam a szervező, nem egyedül, mert Gazda Zoltán kezdeményezte, de utána ez, mint helyi pártszervezeti elnökre, rám hárult. A parkban minden évben elénekeltük. Ezt decemberben vették elő és megbüntették a megyei szervezetet, pedig én szerveztem, a megyei elnök ott sem volt, épp Pesten tartózkodott a Nemzeti Összetartozás Napján. Nos, a büntetés kiközlése után volt egy nagyon hangzatos Bíró Zsolt-féle sajtóértekezlet, hogy majd nemzetközi fórumok elé viszi a dolgot. Ezt én túl távlati megoldásnak láttam, akárcsak az RMDSZ által kivívott autonómiát és a Bolyai Egyetemet, gyorsabb lefolyású megoldást szerettem volna, s még azon a héten sajtótá-

jékoztatót hívtam össze és bejelentettem, hogy hétfőtől, 15-től minden délután elénekeljük a magyar himnusz a prefektus ablaka alatt.

– Nem tudom, mi kifogásolnivaló volt a himnusz-éneklésben.

– Akkor választották meg az ellenzéki Klaus Johannist államelnöknek és a kormányon levő szociáldemokraták akartak volna még egyet dobantani – ki tudja. De mi minden évben elénekeltük korábban is, sőt egyetemistaként Temesváron még az ántivilágban is, ráadásul közterületen, s nem lett belőle ügy. Utólag persze bebizonyosodott, hogy nem is lehetett benne kifogást találni. No de büntetést szabtak ki, Biró Zsolt nemzetközi fórumos megoldást javasolt, én a tetteket helyeztem előtérbe. Pénteken bejelentettük, hétfőtől indultunk, akkor 100-150 ember gyűlt össze, szerdán 600, csütörtökön 2000 és pénteken 5-6000-en voltunk már. Én beintettem és elénekeltük egyszer, el kétszer, tízszer is, egy kerek órán át. Csütörtökön egy kicsit elhúzódott, mert Bőjte atya volt a szónokunk, felkértünk minden alkalommal egy-egy papot is áldást osztani. Csütörtökön a prefektust menesztették. Érdekes, az nem volt tisztességtelen ember, de nyilván utasították. Engem a sajtótájékoztató után még pénteken felhívott, hogy ő sajnálja, hogy lehetne elejét venni a bejelentett akciónak. Mondom, mi hétfőtől énekelünk, bejelentettük, s lefűjni nem lehet. Azt tudom neki javasolni, amíg kevesen vagyunk, jöjjön le, ha hideg lesz, egy kis meleg teával kínálja meg az embereket, és mondja el, nem így akarta. Ez még hasznára is válhat. Nos, nem tette meg, meg is itta a levét. Persze mindenki mellénk

állt, az egyházak és az RMDSZ is, az utolsó napokra ők is mozgósítottak, mert nem akartak kimaradni a sikerből. Ez így helyes, kár, hogy ritkán választják a helyes utat. Ez számomra nagy siker volt, van egy jó filmösszeállítás is róla, s rögtön ezután engem kiebrudalni a Polgári Pártból nehéz lett volna. De Biró Zsolttal megvoltak az összetűzéseim. Nem becsülöm sokra, sőt, de ne legyen ő az események hőse. A feszült viszony fennmaradt a 2015-ös évben, s akkor már meg akart tőlem szabadulni, viszont frissen újraválasztottak, s nem mert azonnal ujjat húzni az egész szentgyörgyi polgári oldallal.

– Pamfletben vitáztál vele.

– Írtam egy szép levelet neki, amikor keresztül akarta vinni, hogy az általa összeverbuvált polgári pártos vezetőkkel elfogadtassa az RMDSZ-szel kötendő együttműködést. Nagy meglepetésére, mi, akiket nem hívott meg, hasonló beosztásúak, megjelentünk, mégpedig nagyobb számban és megbuktattuk a tervet. Az egyik szószóló én voltam, de nem voltam egyedül. Írtam egy szép pamfletet is, hogy hatásosabb legyen, neki is átadtam. Ő lemondó levelet várt tőlem, én egy az ő nevében megfogalmazottat adtam át neki. Neki kellett volna lemondania szerintem. Persze várni lehetett, hogy az ellentét kipattan és dűlőre viszik. Tudtam, a választások előttre várható. Folytattam az egyeztetést a Néppárttal, meg is kötöttük, részükről a felső vezetés is jóváhagyta. Megbeszéltem az udvarhelyiekkel és másokkal, akik a párt régi vonalát szerették volna továbbvinni és magamra vállaltam a kezdeményező szerepét. Egyszerre fogtunk neki az udvarhelyszékiekkel, de ők akkor elhalasztották, s maradtunk mi.

– Meg akartátok Birót buktatni?

– Mi nem őt, nekünk nem ő volt a tét. Itt Szentgyörgyön azt akartuk, hogy az RMDSZ-szel szemben állók egy táborban lépjenek fel. Ez volt a közös érdek, erőinket egyesítve másképpen tudtuk volna az RMDSZ-t befolyásolni, sakkban tartani, ha kell. Meglett volna a felhajtó erő is hozzá, s nem csupán a 2008-as proteszt szavazatokhoz hasonló. Nos, maradtunk mi az egyezséggel, s a vezetés véleménye úgy szólt: ez vicc, ez nem érvényes. Utána lecsendesedtek, mert belátták, nem tudják nyíltan átvinni az akarukat. Hiába szerveztek volna bárhol polgári pártos összejövetelt, oda a másik tábor is elküldte volna embereit. Nos, ha ez nem ment, megcsinálták mutyiban. Pártelnökök egymás közt, persze budapesti jóváhagyással. Szomorú, hogy akik addig azon működtek, hogy talpra állítsanak, utána hátat fordítottak pont az elkötelezetteknek.

– Téged az országos elnökség kizárt.

– Az nem úgy ment. Először januárban, mikor én a bírálatomat hangsúlyosan kifejtettem az év eleji sajtótájékoztatón, s elmondtam, hogy választások éve jön és a vezetőség olyan megállapodást kötött az RMDSZ-szel való közös listás indulásról, amely a választóink akaratával szembe megy, azt követően engem elnöki rendelettel leváltottak a városi szervezet éléről. Új választást írtak ki egy hónapon belül, azt az alelnök meghirdette és azon újra engem választottak meg, amit az országos elnökség nem ismert el. Ez Birón és tanácsadóin múlt. A tisztújítás február végén történt, s akkor március elején a két pártszervezet képviselőiben leültünk és megállapod-

tunk abban, hogy közös polgármesterjelöltünk lesz és közös tanácsi listát állítunk. A jelöltséget rám ruházták, más nemigen vállalta volna. Sajtótájékoztató március 9-én, a 10-i újság hozta a beszámolót, aznap volt a Székely Szabadság Napja, melyen részt is vettem. Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is nagyon sok embertől kaptam biztatást és gratulációt. Aznap délután Biró Zsolt csúfosan leszerepelt, kifütyülték az emlékműnél tartott szónoklatát. Persze, azzal vádaskodott, hogy a néppártiak fütyültek. Én nem fütyültem, engem elkeserített ez az ügy. Utólag jegyeztem meg: „Hogyhogy a néppártosok? Annyi néppártos nincs is, ahányan ott fütyültek”. Persze, volt, aki úgy vélte, ezzel alábecsülöm a néppártot, pedig nem azt akartam mondani, hanem azt, ott nem száz ember, hanem ezrek hujjogtak, ott a népakarat szólalt meg. Biró azóta is kerüli azt a helyet. Következett március 14, a Polgári Párt nyolcadik születésnapja, a törvényes bejegyzésétől számítva. Aznap hozott egy olyan döntést az elnökség alias Biró Zsolt, mert nem hiszem hogy elnökségi ülés lett volna, egy olyan döntést, hogy kizártak a pártból. Ezzel feloldották a dilemmámat, mert ha nem rúgnak ki, én a mai napig, még ha háttérbe szorítva is, ott lennék. Aztán a kampány végén, amikor a listákat le kellett adni, az utolsó pillanatban írtam meg a belépési nyilatkozatomat, mert fura lett volna, hogy függetlenként induljak mint polgármesterjelölt és tanácstagjelölt a Néppárt támogatásával, de mégis vele versenyben.

– Ők kerestek meg?

– Igen, még februárban szóba jött. Én addig is tárgyaltam a Néppárttal, mikor Bedő vezette, akkor is, mi-

kor már nem. Az én polgármester jelöltségemhez mind a régiek, mind az újak pozitívan álltak hozzá. Így lettem polgármesterjelölt, s akkor még nem lehetett tudni, Antal Árpádnak lesz-e joga újraindulni, ha a bíróság fenn tartja vele szemben a tilalmat. De aztán szabad lett az út számára. Nyilvánvaló volt, hogy vele szemben nincs esélyem nyerni, és ez a mai napig így áll, mert más a szavazótábora és azok az elégedetlenkedők, akik nem mennek el szavazni, e játékban nem számítanak. Az általam összegyűjtött közel 2000 szavazat elegendő volt a második helyre, s ez nem elhangolható, mert eléggé kevesen adták le a voksukat. Antal 2012-höz képest valami 5000 szavazatot veszített, persze még mindig hatszor annyit kapott, mint én. Neki mások a lehetőségei, és a nagyon jó adottságait maximálisan ki tudja használni. Én csak annyit tudok ígérni, amit megvalósíthatónak is látok. Én repülőteret nem tudok ígérni, de annyit igen, hogy a várost tovább korszerűsítjük, a sáncot kitakarítjuk, az utcákat rendbe rakjuk és abból a pénzből, amit a város jelenleg is elkölt évente, én abból a pénzből minimum kétszer annyit megvalósítok. Mert ismerem a lehetőségeket. A felelős gazdálkodás közösséggeneráló szerepe óriási, nem altatni kell az embereket. Politikailag vezérelt gazdaságban nem a valós értéken történnek ugyanis az elszámolások. Nagyon eldobottak az árak, erről külön regényt lehetne írni, bizonyítékok halmazát felmutatni. Ehhez nem elég pár ember jártassága és néhány tucat akarata. A társadalom részéről kell felébrednie az igénynek arra, hogy bekövetkezzék a változás. Itt nincs meg, a társadalom ez idáig vegetál.

– Milyen politikai jövő várhat rád? Mindig szükség van egy figyelmeztető hangra, amely józanságra és felelősségtudatra int.

– Én ott vagyok tartalékban szükség esetén, ha valamikor ráébrednek, a pénzzel nem így kell gazdálkodni. De amíg nem így látják, nem rám van szükség. Ennyi ember gondját felvállalni óriási felelősség, de arra lehetőséget is kell nyújtani.

– Te országos alelnök is voltál, most is egészen fenn vagy.

– Eleinte elzárkóztam minden tisztségvállalástól, mert az, hogy a Polgári Pártnak alapítója, nyolc éven át városi szervezeti elnöke és országos alelnöke is voltam, ez némileg beszűkítette az új pártbeli mozgásteremet, az embereket sem ismertem annyira, sem a szervezeteket. Helyi szinten sem akartam elnök lenni, megyei tisztségre sem vágytam, mert akkor azzal vádolhattak volna, csak arra hajtok. Ott nem lehet jó munkát végezni, ahol az ember nem ismeri ki magát. Viszont kaptam egy érdekes felkérést, ami felkeltette az érdeklődésemet. Láttam fantáziát abban, hogy vegyek részt az országos önkormányzati tanácselnöki versenyben, pályázat letételére kértek. Nos, azt úgy bírálták el, hogy én lettem az elnök, ami előbb elnökségi jóváhagyással működött, utóbb április 21-i ülésünkön kértem ennek a titkos szavazással való megerősítését, mert nem akartam úgy vezetni egy testületet, hogy annak tagjait nem kérdezik meg. Négy polgármester megválasztását támogattuk, két koalíciós támogatottunk van (Szentgyörgyön szétverték az egyezséget, Udvarhelyen ez nem sikerült), további két koalíci-

ós független. Van alpolgármesterünk Szentegyházán és Koltón, tanácstagunk 232, ebből 3-3 Kovászna és Hargita megyei tanácstag. Kétszer annyi helyi tanácstagunk van, mint a Polgári Pártnak. Ők viszont jó néhány polgármesterséghez jutottak koalícióban az RMDSZ-szel.

– Fel fog-e Polgári Párt olvadni az RMDSZ-ben?

– Több rétegből áll, a vezetők egy része kényszerűségből fogadta el azt, amit Budapestről is támogattak. A pártszabályzat szerint az elnökségnek döntő szava van abban, ki indul

a választásokon és ki marad tisztségében. A falusi polgármestereknek alkalmazkodniuk kell az elnökséghez. Ez kényelmesebb álláspont is, mint hadakozni az RMDSZ-es megyevezetéssel. Akkor vannak a csendesebbek, a régi kemény mag részei, akik értékes emberek, de hallgatnak, s akiket nem tudtak kibillenteni a pozícióikból. Az alulmaradtak tennék ki a többséget, elégedetlenek, a régi MPP-t hoznák vissza, ami azonban nem térhet vissza, mert ami ennyire tagolt, azt nehéz lenne helyrehozni.

– Itt helyben sokan követtek téged. •

– Egy része a vezetőknek és tagoknak is követett, bármilyen rendezvényen szép számmal megjelennek. Összefogást szorgalmazok a nemzeti oldalon, a széthúzásnak nincs felhajtó ereje. Szükség lenne rá, mert ma is úgy vélem: az RMDSZ nem azt teszi, amire esküt tett. Ígéret, az van. De akkorák az anyagi érdekek, hogy azért minden manipulációt felvállalhatónak tartanak.

Két Bálint Jóska elbír egy bordóval; édesapámmal 2013-ban

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET,

melyben a céges és családi nevelés kerül szóba, kitérünk arra, hogyan függ össze a munkahelyi patriarkális hangulat a helikopteres meneküléssel, a szívbeli ügyeknek mi közük a munkatermelékenységhez, továbbá a pályázati rendszer némely fonákságáról is szó lesz, s az alvállalkozói rendszerről nemkülönben

– Valahányszor itt jártam a cégednél az évek során, egy családiasabb hangulat jeleit láttam abban, ahogy közösen ültetek meg ünnepeket, s ahogy például a cég fennállása 15. évfordulójára 2007-ben – emlékezetes marad a Sugás vendéglőbeli születésnapi megemlékezés és vendéglátás – szintén egy családias rendezvénybe vontad be még a megrendelőidet is, baráti jó viszonyral bővítve az üzletit. Ti a karácsonyt is közösen ültétek meg, disznót vágtatok. A cég és a család összeolvad bizonyos hangulatokban és alkalmakkor...

– Nekem sose volt célom, hogy túl nagy vállalkozást hozzak létre. Én akkora céget építetek, amekkorát át tudok tekinteni és kézben tudok tartani. Apám is csoportot vezetett. Megmaradtak a gyermekkori emlékek,

persze, amikor nyaranta velük dolgoztam és egy munkát befejeztünk, a házigazda mindig megünnepeltette velük azt és az jó csoportépítő tréning számba ment akkor is. Én az új körülmények között próbáltam elérni azt, hogy az a maroknyi vagy amikor jobban ment, több maroknyi ember, azt érezze, jó helyre jön, amikor munkába jön. Nem olyan helyre, ahol kamerákkal figyeltetjük, csendőri módszereket alkalmazunk ellene. Mindenki értse meg, csak az elvégzett munkának van gyümölcse. Nos, ha ehhez az kell, ezt egy pohár mellett meg is beszélhetjük, de inni csak akkor lehet, ha előtte eszünk is. Persze a valóság az, az ilyen bulikon nem munkaproblémákat tárgyalunk meg, mert azt mégiscsak józan fejjel lehet igazából megérteni. Az a felfogásom, hogy az az ember tud jól dolgozni, aki jól érzi magát a munkahelyén. Tehát olyan munkakörülményeket kell teremteni, melyeket magunk számára is el tudnánk fogadni. Egymás között pedig olyan kapcsolatot ápolni, mint egy nagyobb családban, ahol meg is válogathatjuk egymást. Amit a szűkebb családban már nemigen tehet meg az ember, vagy nehezebben. És mindent meg kell ünnepelni.

– Mit?

– Kitaláltunk mindenfélét. Hogy időrendi sorrendben kezdjem, eleinte újévi koccintással indítottuk az évet. A téli szabadság nálunk december 22-től Vízkeresztig tart, hol két, hol három hetes, ezt követően egy kis beszélgetés, az előző év kiértékelése vezeti be az újat. Kiosztom az új feladatokat és jön a koccintás, s csak a következő nap a munka. Aztán megtartjuk a

József-napot márciusban, azt követi egy Szent György-nap áprilisban, aztán rögtön utána május elseje. Ez sosem maradhat el, bár egyesek ilyenkor a családjukat részesítik előnyben. A disznótor nem erőszak, mi mindenkit szívesen látunk, de nem neheztelünk a távolmaradókra.

– Szőlőd van a kertben, szilvafáid. Bort készítesz. Ki főz?

– Ebben a húgom és kolleganője szokott besegíteni, de sokszor a fiúk vagy a fiam, de még fogadott szakácsot is hoztunk egyszer. Van konyharész hátul, s amit télen ácsműhelynek használunk, abban meg lehet teríteni egy mulatós délutánnak. Megüljük az augusztus 20-akat, s a Szent Mihály-nap szeptember 29-én pedig ki nem maradhat. Az elmúlt években akkorra időzítjük a szőlő betakarítását, must készül, s a szilvapálinka is megvan. Azt mondják ugye: ha nők főzik, lekvár, ha férfiak, pálinka lesz a szilvából. Na de a nagyobb mennyiség a Szilágyságból származik, ott más minőségben terem. Karácsony előtt disznót vágunk, 22-én délben szoktuk lezárni az évi tevékenységet 12 óra után, s olyankor a helikopter felszállására is emlékezünk, az egy fordulópont volt '89 decemberében, azt ma sokan elfelejtik. Az én életemben méröldkő, a másokéban is persze, s nem szabad megfeledkezni róla. Arra, hogy ma magáncégek működhetnek az országban, attól arafele született meg a lehetőség.

– No de ha a családnál tartunk, annak birtokában van a cég és az öröklés rendjén az is marad. Nevelőként mindenekelőtt apja voltál egy fiúnak és egy leányká-

nak, velük elégedett vagy-e? Átolvastam, a fiad kétszer említettik meg az eddigi oldalakon, először három évesen, amikor biztatást kaptál tőle a forradalmi izgalom napjaiban: ne hagyd magad, apa!

– Mi a nevelést úgy indítottuk, hogy amit a gyerekek szerettek vagy elfogadtak, abban a világban mozoghassanak. Ebbe bele lehet vonni családot, céget, szakmát is. A fiam esete nagyon egyszerű, mert már három évesen eljött velem '89 szeptemberében otthonról. Mi délután két munkatársammal maszekoltunk, egy házhoz toldást építettünk, ő is ott volt, kezelte a vízcsapot a malterkeveréshez, aztán a kövek locsolásában segédkezett. És elfoglalta magát, nem kellett külön vigyázni rá. Ott volt, kéznél volt, vigyázott saját magára. Nyolcévesen már kiszállásra is eljött velünk a bufteai tó partjára, házikót építettünk, nyolcnapos kiszállás volt, összeszedte a lehullott szegeket, a görbékiet kiegyengette, teát, kávét főzött, zöldséget pucolt, felügyelt a levesre, amit én dobtam össze, bele-beleka-vart. Élvezte az építőtelepi világot. Aludtunk mi akkor sátorban, autóban és mikor két-három nap után már lehetett, az új ház manzárdjában. Tizenhat évesen, tizedikes korában, ácsanfolyamot végzett nálunk, azóta okleveles ács. Mi szerveztük a munkaüggyel közösen, mert 1998 óta felnőttképzésben is részt veszünk, telente munkanélkülieknek, akik így még egy szakmát elsajátíthatnak, és tavaszra már munkába is állhatnak. Akadt, hogyne, aki közülük itt maradt. A fiam a nyári vakációit a cégnél töltötte, tizenegyedik után egy hónapig velem volt Spanyolországban a csapat tagjaként,

mellyel faházakat építettünk ott. Érdemes megemlítenem, hogy a Mikes Kelemen Líceumban egy szülői értekezleten azt mondja az osztályfőnök: „Felmérést készítettünk, a gyerekek tizedikesek és még nem tudják, milyen irányba lépnek majd tovább. Egyetlen kivétel Bálint Balázs”. Én egy kicsit meglepődtem, hogy csak egy biztos választ kaptak, s hogy ez pont az én fiamtól, de azon, hogy ő így válaszolt, azon már nem. Mert ő itt nőtt fel, együtt a céggel kicsi korától.

– A legszemélyesebb fiúi érzelmeivel együtt.

– Ő akkor kijelentette, hogy építészmérnök szeretne lenni és az édesapja vállalkozásában dolgozni, ezért Temesvárra készül az egyetemre. Ez így is lett.

– Ennél nagyobb azonosulást nem is várhattál volna el.

– Némi elégedetlenségem annak szól, hogy mire 2009-ben végzett öt év után (ő még ötöt járt, utóbb négy évre csökkentették az alsó fokozatot, amire a két-éves mesteri jön), beütött a gazdasági válság, csökkent a lendület, megkezdett munkálatok sora folyt, amelyekbe nehezebben kapcsolódhatott be. Pont akkor kellett volna megtanulnia, hogyan kell az új megrendeléseket felhajtani, hogyan kell összeszedni a piacról, amit lehet. No de én akkor a polgármesteri hivatalban voltam lekötve, szóval egy kezdőnek nem a legszerencsésebb időszak volt. Nem tudott azon a szinten beépülni ide, miként azt szerettem volna. Lehet, ő sem törekedett eléggé. Most szakmailag első számú segítségem, ha te-repen vagy itt van szükség valamire. A kiscsaládot persze igénybe veszi a gyermeknevelés is, három gyerekük

született. Felesége az MPP által indított honosítási irodában dolgozott mint az ifjúsági csoport tagja, Szász Beáta, őt vette el.

– Gondolom, elégedetlenek nem lehetnek, hiszen házat is építettél nekik. Mind a fiad, mind a lányod családja ott lakik.

– Sosem mondtam, hogy én építettem volna. Balázs az alapozástól a tetőszerkezetig minden fázisban részt vett, diplomadolgozata is ahhoz kapcsolódik. A beköltözés előtt ketten meszeltünk, csiszoltuk, lakkoztuk a padlót, a késő délutánjainkat 2001 végén mind ott töltöttük.

– Azt hittem, a cég húzta fel.

– Én akkor két új embert alkalmaztam, azokat nem soroltam be más csoportokba, ők segítettek a házépítésben. Volt ott ásnivaló meg egyéb ilyen szakképzetlen munka, mert ezek ott tanulták a szakmát, de sokat segített édesapám és apatársam, volt apósom, a két nagypapa és Balázs itt húzták le az építőszezon.

– Ez a férfi dolga, a fészeképítés. A lányod?

– Neki valószínűleg több lehetősége volt arra, hogy másfele is kacsingasson, tájékozódjon. Rendezvény-szervezésben, csapatépítő tréningben, ifjúsági szervezeti munkában, önkénteskedésben vett részt, sok időt töltött ilyesmikkel. Az Erdélyi Magyar Ifjakkal volt helyi alelnöke, aztán országos alelnöke. Nagy színház és kultúrakedvelő. Amikor eljött a pályaválasztás ideje, volt egy beszélgetés kettőnk között 2009-ben. Balázs akkor került ki az egyetemről, öt év van köztük. Mondom Erzsébetnek: „A jelenlegi állás szerint a cég

működik, neked, ha úgy tetszik, megvan a lehetőség más irányú pályát választani, aminek nem muszáj a teljes megélhetést nyújtania, mert az általad kedvelt szakmák nem biztos, hogy nyugodt megélhetést nyújtanak. Én azonban személy szerint csak abban tudlak támogatni, amihez én magam is értek, s az az építkezés elsősorban. De te döntesz.” S akkor felvételizni ment, illetve dossziévizsgára is beiratkozott, ahogy akkor lehetett, a kommunikáció szakra Marosvásárhelyen, a teatrológiára ugyanott a főiskolán, és hogy egy kicsit nekem is kedvezzen, a bukaresti Ion Mincu műépítészeti egyetem Szebenbe kihelyezett hároméves tagozatára, mégpedig műemlék-restaurálás szakra. Azért erre, mert ő rajzot nem tanult, amit ugyan igyekezett pótolni fél évvel a felvételi előtt. Műszaki rajzból annyit tudott, amennyit tőlem és Balázstól megtanult, külön járt rajzra Űtő Gusztávhoz, ragadt is rá valami, de az csak arra volt elegendő, hogy a szakra jelentkezék. A „doszárvizsga” alapján felvették a kommunikációra, sikeresen vizsgázott és bejutott a teatrológiára, és a vonal fölé került a szebeni felvételin is, ahol pedig hátránnyal indult. Döntenie kellett, jött a határidő, s kérdezte, mit tegyen. Mondtam: „Én csak ismételni tudom, hogy pályádon személyes jó tanácssal, szakmai kapcsolatrendszerrel és tapasztalattal csak a magaméban tudlak.” Erre visszavette iratait Marosvásárhelyen mindkét szakon és beiratkozott Szebenben. Estére hazaérkezett és másnap estig sírt, hogy élete legrosszabb döntését hozta. Elsősorban a fáradtságnak volt tulajdonítható, mert tulajdonképpen a döntő a válasz-

tásában a tanácsom lehetett. Én azt mondtam neki: „A kommunikációt, ha szereted, folytathatod és tanulhatod, színházi érdeklődésed nem kell feladnod, de ha kiesel a mostani képzési folyamatból, te az építkezéshez soha nem fogsz visszakapcsolódni, ha nem oda mész. A tanácsom tehát az...”

– Te Jóska!

– Volt egy kis önzés benne. De ha nem kérdez, nem mondom. Viszont megkérdezte és én őszintén szoktam válaszolni. „Végezd el hát ezt és menet közben tartsd a kapcsolatot másokkal is, s utána azzal élsz, amelyikkel akarsz.” Ő el is végezte a műemlék-restaurálást, utána még két év mesterit Kolozsváron, ezt már magyarul. Hazajött és itt a cégnél tevékenykedett egy ideig, a válság vége felé, ami műemlék-felújítási feladatot kaptunk, arra épp jól fogott a tudása. Egyik nap azt mondta, többet szeretne, és előállt azzal, nehogy elmondjam valakinek, de ő pályázott a Háromszék Néptáncgyűttesnél egy kiszállás-szervezői állásra. Kicsi korától nagyon szeret táncolni, tud is, néptáncgyűttesben nevelkedett. Felvették és szerette ott, jól érezte magát, de eljutott egy olyan szintig, hogy nem látta a továbbot. S akkor az év elején egy másik céghez szegődött, amelynél eseményszervezés, rendezvények tető alá hozatala a dolga. Nekem azonban bármilyen szakmai segítségre van szükségem, megkapom tőle akár műemlékek, akár a céges rendezvények dolgában.

Szóval elégedett vagyok velük, árnyalatokban lehetnek elvárásaim, de tekintettel kell mindig lenni a lehetőségekre is. Ahhoz, hogy a fiam jobban bekapcsos-

lódjon, ahhoz itt nagyobb szükségnek kellene lennie rá, és hogy ezt át is érezze. Remélem, rövid időn belül ez bekövetkezik, ehhez több ember és nagyobb munkálatok kellene, s nem az, hogy helyettem ugrik be, mikor én pecázni megyek. Eljutottunk oda is, hogy ő megy az emberekkel és én unokázok. Öt évet töltött a nagyobbik fiúcska, hármat a kislány és egy évet a második kisfiú, kettő már óvodás.

Buzánszky Jenőt a hölgyek jobban érdekelték, 2014

Magyar Himnusz éneklése, 2014. december 19.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET,

mely amolyan riporterri ráadás

•

– Riporterként ütköztem bele, hogy a nagyobb cégek a pályázati rendszer nyertesei, tulajdonképpen lefölözik a közbeszerzési pályázatok hasznát, extraprofitra tesznek szert, a munkát alvállalkozásokkal végeztetik el, akik tehát rosszul járnak, a megrendelők dettó, hiszen drágábban dolgoznak nekik a szükségesnél. Igazságtalannak tartom, mert behatárolja a kisvállalkozó hasznát és tulajdonképpen kizsákmányolja őt. Hogy a közönségnek mi lenne előnyösebb, arról ne is beszéljünk, hiszen az egész pályázati rendszer élösködőinek áll a zászló.

– Így van, de ez nem véletlen baj, ez szervezett baj, így van kitalálva az egész rendszer. Európai. Lehet úgy is magyarázni, hogy a nagy felelősséget a nagy cégnek kell felvállalni, amelynek van anyagi ereje hozzá és háttere, amelyik nem tűnik el egyik percről a másikra, és meg lehet szorítani szükség esetén. Hitelképes. Ebben a megszorításban különben a mi közigazgatási vezetőink nem jeleskednek. S akkor persze mindig ezek a nagyok felelnek meg a pályázat kiírásainak, melyeknek

nem kellene pedig mindig ilyeneknek lenniük, hogy kimondottan számukra legyenek megfelelőek. Ezek pedig leosztják kisebb alvállalkozóknak, koordinálják, bizonyos részműveleteket elvégeznek maguk, s ha valahol elakad a kisvállalkozó, elvégzik ők maguk. Van a dolognak egy pozitív oldala is, olyannak adjuk oda, aki el tudja végezni, vagy el tudja hitetni magáról, hogy képes elvégezni. De lehet akár a legnagyobb, mégis bukás lesz belőle esetenként, például ott van a Bechtel-féle erdélyi autópálya projekt: 50 kilométert épített meg a 400-ból. Másik oldalról nézve: a közbeszerzési árak messze fölötte vannak a munkálat napi értékének itt nálunk. Egy kisebb vállalkozás sokszor fél ár alatt is haszonnal el tudja végezni azt a munkáét, de a pályázati kiírások a közelébe sem engedik meghirdetésükkor. S hova tűnik a differencia? Eltartja a nagy cégeket és fenntartja a kapcsolati rendszereket.

– A nagycég munka nélkül jut hozzá, vágja zsebre a hasznot és ráadásul új megrendeléseket halász el mások elől, ez élősködés.

– A pénz jön, a pénz megy, és mindenütt kopik belőle. Szűken fogalmazva. Nem szeretném, ha ez a kötet a pályázati rendszer elleni vádirattá alakulna át.

– De te és a céged emiatt rosszul jár.

– Rosszul járunk. Ezért szorultunk elsősorban a magánszektorra. Amelyen a valós piaci áron kell megküzdeni a mindennapiért. Ott világos, ennyi az anyag, ennyi a munkadíj, kívánunk egy kis jövedelmet, ki kell az adókat is fizetni.

– Dolgoztál alvállalkozóként?

– Nagyon keveset. Nem szeretem, mert gyakori és nyugatról behozott úzus az, hogy a fővállalkozó miután kiosztja a munkát, csepegtet egy kis pénzt, de arra hivatkozva, hogy akkor törleszti a többi, amikor ő megkapta a leszámolt összeget, téged is akkor elégít ki. Ez késéshez vezethet, lefaragott árakhoz és fennáll annak a kockázata, hogy az utolsó hónapokat egyáltalán nem fizeti ki soha. Jártunk mi is így. Ausztriában két évet dolgoztunk, s az utolsó hónapokban hitegetéssel voltunk kénytelenek beérni: „Átutaltuk, de még nem érkezett meg, de azért dolgozzatok.” „Jó, valamennyit adok belőle, abból éljetelek meg.” És eltelt még egy hónap: „Mehettek haza, a többi várjátok otthon...”

– Pereskedéshez vezet?

– Van le nem járt ügyünk, de csak költséget termel. De nem mindig pereskedem, mérlegelem a helyzetet. Ezzel kapcsolatban még egy eset: arra is kevés példa volt, hogy mi adtunk alvállalkozásba munkát. Előfordul nagyobb méretű beruházás esetén, amely sok víz-, villany-, központifűtés-szerelést igényel, azt esetleg átadjuk egy másik cégnek, amellyel ilyenkor együttműködünk. Kölcsönös viszonyt feltételez, ők is engednek át nekünk műveleteket, ha olyan épületgépészeti megrendelést kapnak, melyben a mi szakmánkba vágó rész is van.

Ez így ment éveken keresztül, de egy lényeges különbséggel: akkor fizettem mindig, amikor befejezte a munkát, és nem tettem attól függővé a törlesztést, hogy én megkaptam-e a pénzt a magam ügyfelétől. Ehhez persze olyan anyagi tartalék kell, amiből ezt finanszírozni lehet. Engem általában időben fizetnek ki, s ezért elkerültük a

fennakadást. Míg a másoknak végzett munka esetén ez hol késett, hol nagyon késett, hol el is maradt. Egy olyan országban, ahol más téren sincs fegyelem, miért legyen pont pénzügyi téren? Ezért is kerülöm az alvállalkozást, ha lehet.

Sepsiszentgyörgy, 2018 szeptember

Négy Bálint-generáció, 2013

Megköszöntem az éneklőknek a kitartást, 2014. december 19.

Tusványos – Önkormányzati panel, 2017

Tókes Lászlóval

EGYED ÁKOS

A székelyek rövid története a
megtelepedéstől 1918-ig

Antal Árpád polgármester és
foglalkozott, azaz a múlt helyes
ismerete a jövőért
szilárdan a Magyar Értelmiség
szolgálatára.
2009. dec. 2. Egyed Ákos

Polgármesteri Hivatal
Csíkszereda, 2009.

2009. december 2. Ezzel köszöntük meg Antal Árpád
irántam való szimpátiáját

B. KOVÁCS ANDRÁS

(sz. 1949) harmadik riportregényét tartja kezében az olvasó. Miután dokumentumriport-sorozatai rendjén – a szerző egyebek

közt megírta „a 20. század történetét székely sorokban elbeszélve” a *Vargabetűs idők* (2004) című kötetében – az életpályák mélyebb merítésű ábrázolására térve át, személyes én és totalitarizmus szembenállását exponálja a *Kiskorúak halállistán* (2017), valamint a *Vándorszékely hazatalál* (2015) című könyveiben; a mostani, *Fedelet a fejünk fölé* címűben pedig egy, a rendszerváltáson átívelő, szakmát és közéleti szerepvállalást egybeölelő pálya példáján ötven év kollektív és egyéni merszét és csalódásait is elemzi egy fordulatos életregény fejezeteinek pörgésében. A kötet az erdélyi magyarság 1989 utáni három évtizedének mérlegét is megvonja egy személyes sors fonalát gombolyítva.